

Vrăjmașul adevărului, care lucrează în ei (eretici) să spună și să scrie acestea, a văzut că, dacă-i va orbi să nu priceapă ei slava Unuia-Născut, va fi nimicită în același timp și cunoașterea lui Dumnezeu Tatăl Însuși; așa încât, deși li se pare că atribuie unele lucruri mari lui Dumnezeu Tatăl, nu le va folosi nimic celor ce s-au abătut de la Calea care duce la El. [...] Iar bunătatea Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos îi aduce pe oameni, câtă vreme suntem stăpâniți, prin grijire și prin nevoița faptelor bune, la asemănarea tuturor cu Dumnezeu prin cele ce zice: «Fiți desăvârșiți precum și Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este» (Mt. 5:48).

Sfântul Vasile cel Mare

CRIGARUX

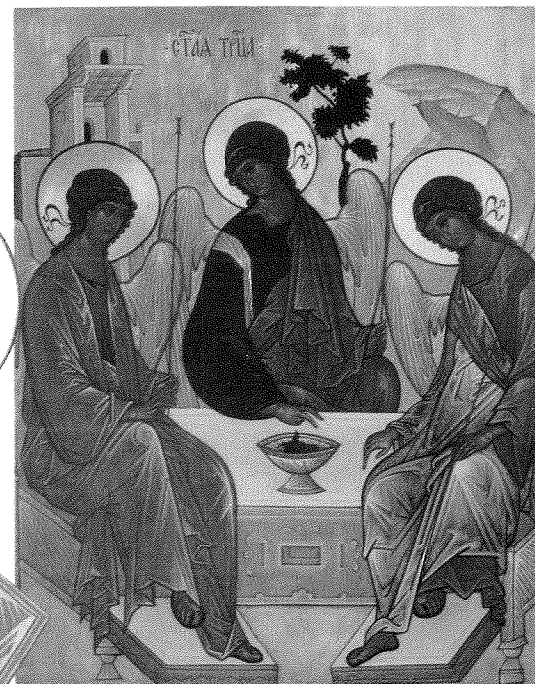

9 789737 799395

ISBN: 978-973-7799-39-5

Sfântul Vasile cel Mare ÎMPOTRIVA LUI EUNOMIE

Sfântul
Vasile cel Mare

Împotriva
lui
Eunomie

Ieromonah Lavrenție Carp (n. Piatra-Neamț, 12.12.1978), absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă „D. Stăniloae” din Iași, promoția 2003, cu licența „Lucrarea Duhului Sfânt în Sfintele Taine”, sub îndrumarea Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan C. Teșu. Coordonator al revistei de credință „Glasul Monahilor”, editată de Mănăstirea Petru-Vodă din județul Neamț.

SF. VASILE CEL MARE

Împotriva lui Eunomie

*

Expunere a credinței niceene

Traducere și note de
Ieromonah Lavrentie Carp

Tehnoredactare: Mănăstirea Peșru-Vodă
Concepție copertă: Mănăstirea Diaconești
Consilier editorial și redactor de carte: Cristian Livescu

Coperta I: Icoane Novgorod - Sf. Vasile cel Mare, Sfânta Treime.

© 2007 Ieromonah Lavrentie
Editura Crigarux, Piatra-Neamț, B-dul Decebal nr. 14,
sc. B, ap. 62, tel. 0233 210 639, 0788 209 385.
Director: Cristina Livescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
BASILIIUS MAGNUS, ST.

**Împotriva lui Eunomie / Expunere a credinței
niceene / Sfântul Vasile cel Mare; trad., pref. și note:**
Ierom. Lavrentie Carp - Piatra Neamț: Crigarux, 2007
ISBN: 978-973-7799-39-5

I. Lavrentie Carp, ieromonah (trad.; pref.)

Nota traducătorului

Faima nemincinoasă a autorului și evlavia personală față de el m-au îndemnat să nu las nebagată în seamă de credincioșii vorbitori de limba română una dintre cele mai importante cărți ale Sf. Vasile, trâmbița Duhului și împăratul cuvintelor. Spun aceasta pentru că în limba română opera sa, *Împotriva lui Eunomie*, n-a mai fost tradusă până acum nici chiar de traducătorii din vechime (de la Mănăstirea Neamț sau din altă parte) și merita să fie cunoscută datorită bogatei teologii care se găsește în ea, care străbate aproape toate temele dogmatice, aduce întărire în credință chiar și după ce disputa cu Eunomie și cu toți ereticii arieni și de nuanță anomiană s-a încheiat, tocmai pentru faptul că este scrisă din inspirație dumnezeiască și valoarea sa trece prin timp către toți oamenii.

Contactul cu această scriere l-am luat prin intermediul Sf. Grigorie Palama, care citează intens din ea în opera sa, *Despre purcederea Sfântului Duh*. Analizând citatele special alese, mi s-a cuibărit în suflet dorința și curiozitatea de a cunoaște întreaga operă. Astfel a apărut ideea de a traduce cele cinci cărți de față.

Am utilizat textul grecesc din colecția J.P. Migne, *Patrologiae Graecae*, vol. 29, coloanele 497-768, care păstrează textul integral al celor 5 cărți. Am consultat și ediția critică a lui Bernard Sesboüie, *Contra Eunome* din colecția Sources Chrétiennes, no 299 și 305, care conține primele trei cuvinte. Ultimele două cuvinte sunt considerate de către cercetătorii de dată recentă neautentice. Personal nu consider întemeiată această poziție, bazându-mă mai ales pe faptul că atât Sf. Grigorie Palama, cât și alți autori sfinți din vechime citează și din aceste două cărți din urmă. Cuvintele 4 și 5 sunt dezbateri ale unori citate biblice, pe când primele trei sunt apologii care răstoarnă sub formă de întrebare și răspuns afirmațiile lui Eunomie. Consider,

aşadar, că aceste ultime două cuvinte se încadrează în şirul logic al tratatului. În plus, se poate observa din alte scrieri ale Sf. Vasile, în limba greacă, că ultimele două cărţi se apropie mai mult de stilul său. Pe scurt, diferenţa de stil între primele trei şi ultimele două cuvinte provine din abordarea diferită a problematicii, respectiv apologetică şi exegetică.

Limba greacă veche are altă topică şi cu totul altă structură sintactică şi morfologică. Am preferat ca traducerea noastră să păstreze cât mai mult din stilul autorului, chiar dacă în româneşte nu sună tot timpul la fel de bine ca în original. Dacă aş fi avut puterea de cunoaştere şi exprimare ca a Sf. Vasile, mi-aş fi asumat responsabilitatea de a reface în româneşte exprimările sale. De vreme ce nu pot avea o asemenea pretenţie, pentru ca să nu-l nedreptăţesc printr-o traducere defectuoasă, am ales una mai literală, păstrând, pe cât mi-a stat în putere, termenii originali. Acesta este unul din motivele care face ca citirea să fie mai greoaie; la acesta s-ar mai putea adăuga faptul că lucrarea este una dogmatică, nefiind accesibilă tuturor. Observaţii suplimentare legate de diverşi termeni şi modalitatea de traducere au fost inserate prin note în text. Menţionez aici doar faptul că am tradus prin „negaţie” cuvântul *στερησις*, care înseamnă literal „lipsire, omitere”. Aceasta deoarece s-a încetăţenit în teologia contemporană românească terminologia care foloseşte „afirmaţia” şi „negaţia” în loc de „lipsirea” şi „atribuirea” şi m-am conformat acestei obişnuinţe.

Nicio traducere nu poate reda în limba de recepţie întregul înţeles iniţial cuprins în limba în care textul a fost scris. Pe de altă parte, limba greacă veche este cu mult mai nuanţată şi cu un potenţial mai bogat decât româna. De aceea rămâne deschisă posibilitatea îmbunătăţirii permanente a traducerii.

În încheiere, aducem mulţumiri tuturor celor care au contribuit la apariţia acestei traduceri.

Studiu introductiv

Doar unuia din cei trei Părinţi capadocieni i s-a atribuit denumirea „cel Mare”: Vasile. Calificările sale extraordinare, precum cele de organizator bisericesc, mare exponent al doctrinei creştine şi un al doilea Atanasie în apărarea Ortodoxiei, Părinte al monahismului oriental şi reformator al Liturghiei, certifică acordarea unui astfel de titlu. Născut în Cezareea Capadociei aproximativ în anul 330 într-o familie renumită nu numai pentru spiritul său creştin, dar şi pentru caracterul nobil şi averea sa, el a primit instruirea elementară de la tatăl său Vasile, un faimos retor al Neocezareei în Pont, care era fiu al Sf. Macrina cea Bătrână şi elev al Sf. Grigorie Taumaturgul. Mama sa, Emilia, fiica unui martir, a dat naştere la zece copii, trei dintre ei devenind episcopi: Sf. Vasile, Sf. Grigorie de Nyssa şi Sf. Petru al Sevastei, iar fiica sa cea mare este Sf. Macrina cea Tânără, un model de viaţă ascetică. Talentatul tânăr a frecventat pentru educaţia sa superioară şcoala de retorică din Cezareea natală, apoi a mers la Constantinopol şi, în cele din urmă, după 351, la Atena. În acest din urmă oraş l-a întâlnit pe Sf. Grigorie de Nazianz cu care va începe o prietenie de-o viaţă. Sf. Vasile s-a întors în oraşul său natal prin 356 şi şi-a început cariera ca retor, la care a renunţat curând pentru a îmbrăţişa o viaţă cu totul închinată lui Dumnezeu. El descrie trezirea spirituală în *Epistola* 223, 2:

„După ce mi-am cheltuit mulţi ani din viaţă cu lucruri deşarte şi întreaga tinereţe mi-am risipit-o în truda zadarnică

de a dobîndi învățătura (înțelepciunii lumești) despre care Scriptura spune că-i nebunie față de înțelepciunea cea adevărată (I Cor. 1, 20), m-am trezit, în sfîrșit, ca dintr-un somn adînc și mi-am îndreptat privirea spre minunata lumină a adevărului evanghelic, apoi convingându-mă de zădărnicia înțelepciunii lumești și a măririlor trecătoare mi-am deplîns amarnic condannabila mea viață și am rugat pe Bunul Dumnezeu să-mi hărăzească o bună îndrumare spre cunoașterea învățăturii creștine. În primul rînd mi-am dat silința să-mi îmbunătățesc viața, care mi se pervertise în urma îndelungatului contact cu oamenii care nu duceau o viață prea bună. Citind mai adînc Evanghelia și înțelegînd că pentru a trăi cu adevărat o viață desăvîrșită e cu totul de dorit să-ți vinzi averile și să împărți venitul cu frații aflați în lipsuri, iar în viața pămînteană să nu te îngrijorezi deloc și să nu te lași robit de lucrurile din lumea aceasta, mi-am dorit să găsesc pe cineva dintre frații care apucaseră mai de timpuriu pe acest drum, pentru ca împreună cu el să pot trece mai ușor peste framîntările acestei vieți scurte.”

Primul său pas a fost să primească Taina Botezului, următorul să călătorească prin Egipt, Palestina, Siria și Mesopotamia, pentru a-i întâlni pe cei mai renumiți asceți. Trăirea lor i-a schimbat viața:

„M-am minunat de înfrînarea lor în mîncare și băutură, le-am admirat stăruința în tot felul de munci, am rămas uimit de rîvna lor neîntrepută pentru rugăciune, văzînd cum înlătură somnul și cum își impun să se abțină de la orice poftă a firii, păstrîndu-și în toată vremea mintea slobodă și înălțată deasupra patimilor, în foame și sete, în frig și golătate, fără să poarte grijă de trup și fără să se gîndească prea mult la el și să-i ducă prea mult grija, lăsîndu-mi impresia că ar petrece într-un trup străin, ca și cum și-ar avea cetățenia în cer. Și tot minunîndu-mă de aceste lucruri și fericind într-una viața acestor oameni, întrucît ei

arătau că într-adevăr purtau tot timpul în trup omorîrea lui Iisus (II Cor. 4, 10), mi-am dorit din toată inima să pășesc și eu pe urmele lor pe cît îmi va sta în putință”¹.

La întoarcere și-a împărțit averea săracilor și a plecat în singurătate nu departe de Neocezarea pe Iris. A fost curînd înconjurat de tovarăși care împărțeau viața cenobitică cu el. Când Sf. Grigorie de Nazianz l-a vizitat în 358, ei pregăteau împreună *Filocalia*, o antologie din lucrările lui Origen, și *Regulile*, care au avut o influență decisivă în răspîndirea viețuirii retrase de obște și prin care Sf. Vasile a câștigat numele de *Legiutorul* monahismului răsăritean. Chiar în această perioadă s-a dovedit el însuși un om de acțiune și în scurt timp a întemeiat un număr de mănăstiri. Nu e de mirare faptul că Eusebiu, mitropolitul Cezareei, era dornic de a folosi marele său talent pentru eparhia sa. Prin 364 el l-a convins pe Vasile să devină preot. A acceptat și „era totul pentru el, sfetnic bun, un ajutor de nădejde, un tâlcuitor al celor dumnezeiești, dascăl al faptelor bune, toiagul bătrîneților sale, stîlp al credinței, cel mai credincios în cele dinăuntru, cel mai experimentat în cele din afară”, după cum îl prezintă Sf. Grigorie de Nazianz².

După ce Eusebiu a murit în 370, el a devenit succesorul său ca episcop al Cezareei, mitropolit al Capadociei și exarh al eparhiei Pontului. Ca atare el a câștigat curînd iubirea poporului. A întemeiat spitale pentru bolnavi și cei afectați de boli contagioase, case pentru săraci și cămine pentru călători și străini, astfel că Sf. Grigorie de Nazianz vorbește de un „oraș cu totul nou”. În lupta sa împotriva arianismului sprijinit de stat, Sf. Vasile a împletit activitatea neîntrepută cu

¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a treia, Cornițescu, p. 457-458.

² *Cuvîntarea* 43, 33; Cf. *Discours* 42-43, Bernardi, p. 198.

înțelepciunea și prudența. Nu cunoștea nicio frică sau intimidare în raporturile sale cu împăratul Valens și prefectii săi. El a apărut ca un adevărat *Print al Bisericii* în conversația sa cu Prefectul Modest, care, trimis de împărat, l-a amenințat cu confiscarea, tortura și exilul pentru a obține de la el o declarație semnată a aderării sale la cauza ariană. Sf. Grigorie de Nazianz a consemnat replica sa:

„Căci eu, care nu am nimic, nu sunt afectat de confiscare, doar dacă tu mă lipsești de zdrențele mele ponosite și de puținele cărți în care stă toată viața mea. Iar exilare nu cunosc eu cel ce nu sunt circumscris în niciun loc și care nu am nici casa care este acum a mea; și orice casă în oricare voi fi alungat este a mea dar mai degrabă toată a lui Dumnezeu, al Căruia sunt pribeag și trecător. Iar chinurile ce ar prinde, nefiind trup decât dacă tu vorbești de prima lovitură? Căci tu ești stăpân numai peste aceasta, iar moartea este numai un binefăcător. Căci aceasta mă va trimite la Dumnezeu, pentru Care viez și trăiesc și pentru care în cea mai mare parte am murit și către Care mă grăbesc de mult”³.

Modest, surprins de aceste cuvinte, răspunse: „Nimeni nu mi-a vorbit așa până acum și cu astfel de îndrăzneală.” La acestea Vasile a replicat:

„Poate pentru că nu ai întâlnit un episcop până acum... Când Dumnezeu este cel primejduit și înfruntat, disprețuind celelalte, privim doar spre El. Foc, sabie, fiare și unghiile pentru smulgerea cărnii ne sunt mai degrabă desfătări decât înfricoșări. Batjocorește-ne, amenință-ne cu acestea, fă tot ceea ce voiești, bucură-te de stăpânirea ta. Să asculte acestea și împăratul că nu ne vei despărți și nici nu ne vei îndupleca pe noi să ne amestecăm cu necredința,

3 Cuvântarea 43, 49; Cf. *Discours* 42-43, Bernardi, p. 228, 230.

chiar dacă ne vei amenința cu ceva mai groaznic”⁴.

Această cutezanță și fermitate au făcut o așa impresie împăratului încât el a abandonat încercarea de a supune episcopul și a anulat decretul pentru exilarea sa.

Preocuparea principală a Sf. Vasile era unitatea Bisericii. Aproape totală lipsă a unei astfel de unități printre creștini în Răsărit și între episcopii din Răsărit și Apus l-a determinat să antreneze spirjinul Sf. Atanasie în încercarea sa de a stabili relații mai bune între Roma și Orient. El chiar a adresat o scrisoare Papei Damasus în care descria teribila condiție a Bisericilor în Răsărit și l-a rugat să le facă o vizită⁵. El era convins că ortodoxia putea izbuti numai dacă nu existau disensiuni și nicio irosire a energiei între credincioși. Din nefericire, un obstacol ieșea la iveală în mod clar în calea doritei armonii între Răsărit și Apus, și anume, disputa între Paulin și Meletie cu privire la care dintre cei doi era episcopul legal al Antiohiei. Apelul Sf. Vasile către Sf. Atanasie și Roma pentru vindecarea acestei schisme a fost respins în principal pentru că ierarhia Apusului se opunea lui Meletie, pe care Sf. Vasile îl favoriza, și l-a recunoscut pe Paulin. Astfel, scrisorile care au revenit de la Roma afirmau comuniunea de credință, dar nu ofereau niciun ajutor. Cu toate acestea, el a trăit să vadă cel puțin zorii unor zile mai bune, atunci când Împăratul Valens a murit pe 9 august 378 și condițiile externe au permis restaurarea păcii. Sf. Vasile însuși a trecut la cele veșnice la 1 ianuarie 379, la mai puțin de cincizeci de ani. Doi ani mai târziu *Sinodul al doilea Ecumenic* s-a întrunit la Constantinopol, la care Împăratul Teodosie cel Mare a adus ordinea și

4 Cuvântarea 43, 50; Cf. *Discours* 42-43, Bernardi, p. 230, 232.

unitatea în Biserică, deschizând uşile tuturor celor care au aderat la credinţa de la Niceea. Nu există nicio îndoială că Sf. Vasile a pus temelii pentru acest mare moment din istoria creştinismului.

Scrierile Sfântului Vasile cel Mare

Ar fi incorect să vedem în Sf. Vasile numai un administrator şi organizator bisericesc. Între toate sarcinile sale, care reclamau timp, el rămâne marele teolog. În fapt, în cărţile de liturgică ale Bisericii de Răsărit el este catalogat ca primul dintre „marii învăţători ecumenici”.

Sf. Grigorie de Nazianz dă mărturie de faptul că scrierile sale erau foarte apreciate de contemporanii săi atât pentru conţinutul cât şi pentru forma lor⁵. Educaţi sau mai puţin învăţaţi, creştinii şi păgânii le citeau. El nu ezită să laude influenţa lor asupra propriei sale gândiri, vieţi şi aspiraţii. Fotie este chiar mai plin de entuziasm în legătură cu scrierile sale:

„Marele Vasile este admirabil în toate cuvintele sale, este teribil prin exprimare, prin curăţie, prin bună cuviinţă, prin forţă, în general şi prin caracterul profan şi public, însă, chiar dacă ar fi altul primul prin ordine şi curăţie în folosirea înţelesurilor, totuşi el nu este lăudat ca fiind al doilea după careva. Este iubitor al elocinţei, dulceţii şi strălucirii şi curgător în cuvânt şi izvorăşte debordant curgerea sa. Şi a ajuns la o asemenea măsură folosindu-se de elocinţă, încât dacă ar lua cineva cuvintele lui ca modele pentru o cuvântare profană, apoi s-ar apleca asupra acestora, nu ar fi ignorant nici în cele ce conduc la acest lucru, adică în legi. Socotesc că nu va avea nevoie de nimeni altul, nici de Platon, nici de

⁵ Cuvântarea 43, 66; cf. Discours 42-43, Bernardi, p. 271-273.

Demostene, la care cei din vechime îndrumau mai întâi să se ocupe pentru a deveni retor profan şi public”⁶.

Scrierile sale includ tratate *dogmatice, ascetice, pedagogice şi liturgice* pe lângă un număr mare de *predici şi epistole*. Din fericire, opera sa s-a păstrat fără a suferi mari pierderi de-alungul secolelor. Numele său a fost o protecţie împotriva uitării şi a avut o astfel de reputaţie încât multe tratate, omilii şi epistole au fost atribuite lui.

Opera sa cuprinde lucrări:

1. Dogmatice

Contra lui Eunomie, un ereziarh anomeu;

Despre Duhul Sfânt, lucrare de o importanţă considerabilă, scrisă pentru Sf. Amfilohie de Iconiu.

2. Ascetice

– *Învăţăături morale*;

– *Regulile mari* – 55 de capete;

– *Regulile mici* – 313 de capete;

– *Despre judecata lui Dumnezeu*;

– *Despre credinţă*;

– *Epitimii*;

– *Constituţiile ascetice*.

3. Omilii şi cuvântări

– 9 Omilii la Hexaemeron;

– 13 Omilii asupra Psalmilor;

– *Comentariul la Isaia*, de o autenticitate discutabilă.

4. Cuvântări, dintre care:

a. dogmatice

– *Despre credinţă*, la textul „La Început era Cuvântul”;

– *Contra sabelienilor, a lui Arie şi a Eunomienilor*;

⁶ Biblioteca Codd. 141 (J. P. Migne, P.G. 103, col. 420-421).

– Dumnezeu nu este autor al răului etc.

b. morale:

– *Contra bogaților*, la textul din Luca 16, 18;

– *Cu ocazia secetei*;

– *Contra beției*;

– *Despre invidie*.

c. pedagogice:

– *Către tineri*.

d. panegirice:

– *La martirii Sf. Iulita*;

– *La Sf. Gordie*;

– *La Cei 40 de martiri din Sevasta*;

– *La mucenicul Varlaam*

– *La Sf. Mamant*

5. Liturgice, canonice, corespondență:

– *Liturghia*;

– *Scrisorile canonice*: 188, 199, 217;

– Colecția de scrisori – 365 de numere.

Toate tratatele sale dogmatice existente sunt consacrate răsturnării arianismului, erezia care a tulburat Biserica în acele vremuri.

Aetie al Antiohiei

Antiohia a devenit un centru al arianismului după ce Eustațiu⁷ a fost exilat. Printre apărătorii învățați ai ereziei era Aetie, un nativ al orașului.

Socrate spune că el „nu a avut parte de un

⁷ Unul dintre cei mai reputați reprezentanți ai credinței ortodoxe la Sinodul de la Niceea în 325 a fost Eustațiu al Antiohiei. El a fost primul să vorbească la Sinod și când Împăratul Constantin a intrat la adunarea episcopilor, el a avut onoarea de a-l saluta cu adresarea de bun-venit, în care „a încununat capul împăratului cu flori de laudă și a răsplătit cu binecuvântări râvna lui pentru cele dumnezeiești”. Teodoret, *Istoria Bisericească* 1, 7 (P.G. 82, 920-925); cf. trad. rom., p. 40.

profesor în contemplație” și îl numește „puțin inițiat, și necunoscător al scrierilor sfinte, și pregătit doar pentru dispute, încât oricine putea să-l considere un țăran. Și măcar că nu-i citise nici pe cei vechi, care fuseseră interpreți ai creștinilor învățați, afirma că găsește multă mulțumire în cărțile lui Clement și ale Africanului, ca și în ale lui Origen, deoarece acei bărbați au fost foarte pregătiți în virtuțile unei totale înțelepciuni. Și a făcut el scrisori către împăratul Constanțiu și către diverși alții, învăluind discuțiile și făcând unele comentarii. Pentru asta chiar i se spunea *Sine Deo* (fără Dumnezeu)”⁸.

El a fost hirotonit de Leonțiu, episcopul arian al Antiohiei (344-358), și a fost consacrat episcop în 362⁹.

Din lucrările sale, numai un scurt tratat este păstrat în întregime de Epifanie¹⁰, *Syntagmation* (Συνταγματίον περί ἀγεννήτου θεου καὶ γεννήτου). El apară în 47 de teze cuvântul de ordine al arianismului, *anomoios*, împotriva interpretărilor greșite ale oponentilor săi și intenționează să arate diferența esențială între *Tatăl negenerat* și *Fiul generat*. Epifanie adaugă faptul că Aetie a compus cu totul 300 de astfel de teze.

Eunomie al Cizicului

Mai important decât Aetie însuși a fost discipolul său, Eunomie, care a devenit apărătorul erudit și liderul neo-arianismului. Nu cunoaștem nimic despre tinerețea sa. Sf. Grigorie de Nyssa spune că tatăl său era un fermier și de altfel „un om extraordinar, cu excepția

⁸ Socrate, *Istoria Bisericească* 2, 35 (P.G. 67, 300); cf. Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, Manolache, p. 175-176.

⁹ Filostorgiu, *Istoria Bisericească* 7, 6 (P.G. 65, 544).

¹⁰ Erezii 76, 11 (P.G. 42, 573).

faptului că a avut un astfel de fiu¹¹. Din aceeași sursă primim informația că el a învățat stenografia pentru a-și câștiga existența. Socrate ne spune că el a devenit secretarul lui Aetie și „a învățat de la el modul său sofisticat de argumentare”. Eudoxiu al Antiohiei l-a hirotonit diacon și în 360, după cel el a devenit episcop al Constantinopolului, l-a promovat la scaunul Cizicului. Ca episcop el „și-a surprins auditoriul prin extraordinara etalare a artei „dialectice”, și astfel a produs o mare impresie la Cizic. În cele din urmă, poporul, neputând să mai rabde parada seacă și arogantă a limbajului său, l-a scos afară din oraș. De aceea, el s-a retras la Constantinopol și, împărțind reședința cu Eudoxiu, era privit ca episcop titular¹².

După moartea lui Aetie el a devenit exponentul principal al anomeismului și susținătorii săi erau numiți *eunomieni*. El s-a retras pe domeniul său din Calcedon¹³. În 383 Eunomie a fost prezent la un sinod la Constantinopol și în scurt timp după aceea a fost exilat de către Împăratul Teodosie. El a trăit până în 394 în Halmiris din Moesia, Cezareea Capadociei și aproape de Dacora.

Scrierile sale sunt foarte numeroase și au determinat redactarea multor lucrări de combatere. Astfel Didim cel Orb, Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie de Nyssa, Sofronie, Apolinarie de Laodicea și Teodor de Mopsuestia au scris împotriva lui. Cu excepția tratatelor celor doi capadocieni, toate celelalte respingeri s-au pierdut. Întrucât prin edictele imperiale succesive din timpul lui Arcadie, în 398, patru ani după moartea lui Eunomie, s-a ordonat ca scrierile sale să fie arse, iar posesia lor făcută delict capital, s-a mai păstrat foarte puțin din extinsa sa activitate literară.

11 *Contra lui Eunomie* I.1.19 (P.G. 45, 264).

12 Socrate, *Istoria Bisericească*. 4, 7 (P.G. 67, 472-473).

13 Filostorgiu, *Istoria Bisericească* 9, 4 (P.G. 65, 569).

1. Prima Apologie (Απολογία)

Cea mai importantă este *Apologia* sa, care s-a păstrat¹⁴ și a fost publicată în 361. Acest scurt tratat este cel care a dat ocazia Sf. Vasile cel Mare, lui Didim cel Orb și Apolinarie de Laodicea să scrie împotriva lui Eunomie. Cartea și-a găsit mulți cititori și dă o amplă dovadă despre abilitatea retorică a autorului său. Filosofia sa este neoplatonică și aristotelică cu o înclinație către raționalism și nominalism. Teologia este pentru Eunomie „tehnologie”¹⁵. Singurul nume adevărat pentru Dumnezeu este „Negenerat”, pentru că „a nu fi născut” este chiar esența lui Dumnezeu. Conceptul de „Nenăscut” ne permite să-L distingem pe Dumnezeu de orice altă ființă. Fiul este **născut** și de aceea de o natură neasemănătoare cu a lui Dumnezeu Tatăl (ανομοιος). El este creat din nimic. Cu toate acestea, Eunomie diferă în învățătura sa de Arie în măsura în care el recunoaște faptul că Hristos a fost adoptat ca Fiul al lui Dumnezeu încă de la începuturi, și nu ca o recompensă după o viață de virtute.

2. A doua Apologie (Απολογία υπερ απολογίας)

I-a luat lui Eunomie cel puțin 12 ani pentru a răspunde respingerii Sfântului Vasile referitoare la prima sa *Apologie*. Din nefericire, această contra-replică, care a fost compusă în 378, nu mai există. Dar în lucrările Sf. Grigorie de Nyssa împotriva lui Eunomie se păstrează fragmente consistente. Era compusă din cel puțin trei cărți, cel mai probabil din cinci. Primele două resping prima carte *Adversus Eunomium* a Sf. Vasile, iar a treia respinge cartea a doua. Ultimile

14 J.P. Migne, P.G. 30, col. 835-868.

15 Teodoret, *Istoria prescurtată a ereziilor* 4.3 (P.G., 83, 420B).

două, menționate numai de Filostorgiu¹⁶, par să conțină respingerea celei de-a treia cărți a Sf. Vasile. Este incert dacă Eunomie a publicat întreaga lucrare în mod simultan. Fotie¹⁷ vorbește numai de trei cărți.

3. Mărturisirea de credință (Εκθεις πιστεως)

În 383 Eunomie a scris o expunere de credință oficială pe care a trimis-o Împăratului Teodosie. Întregul său text a supraviețuit destinului celorlalte scrieri ale sale. Sf. Grigorie de Nyssa a criticat-o sever într-o respingere detaliată.

4. Comentariu la Epistola către Romani

Nu a mai rămas nimic din comentariul său *Asupra Epistolei Apostolului către Romani*, care constă din șapte cărți, potrivit lui Socrate¹⁸.

5. Epistole

Fotie¹⁹ indica 40 de epistole ale lui Eunomie, adresate „către diverse persoane”.

Contra lui Eunomie

Cea mai veche din scrierile dogmatice aparținând Sf. Vasile cel Mare este lucrarea sa *Adversus Eunomium*, în cinci cărți, compusă între anii 363-365. Titlul său original Ανατρεπικος του Απολογητικου του δυσεβους Ευνομιου indică faptul că reprezintă o respingere a tratatului de mici dimensiuni *Apologia*, pe care Eunomie l-a publicat în jurul anului 361.

16 Filostorgiu, *Istoria Bisericească* 8, 12 (P.G. 65, 565B).

17 *Biblioteca Codd.* 138 (P.G. 103, 416D).

18 Socrate, *Istoria Bisericească* 4, 7 (P.G. 67, 473A).

19 *Biblioteca Codd.* 138 (P.G. 103, 417D).

Datarea lucrării

Privitor la datarea lucrării *Contra lui Eunomie* (CEun pe viitor), cercetătorii sunt de acord cu faptul că trebuie să fi fost scrisă la începutul activității teologice a Sf. Vasile, adică în prima jumătate a anilor 360.

Luând în considerare *Epistola* 223, 5 a Sf. Vasile adresată dascălului său în asceză, Eustație al Sevastei, unii cercetători datează CEun înainte de toamna lui 364, când a avut loc Sinodul de la Lampsac. În *Epistola* 223, 5 Sf. Vasile reamintește dascălului său, episcopul Eustațiu de Sebasta:

„Și la Eusinoe, în timp ce era vorba ca Tu și cu mulți episcopi să plecați spre Lampsac²⁰, până v-ați luat rămas bun de la mine, oare nu tot despre probleme de doctrină am discutat? Oare tahigrafii tăi n-au fost cu mine tot timpul, când am dictat [argumentele] împotriva ereziei?”²¹.

În *Ep.* 20, 25 Sf. Vasile spune unui sofist, pe nume Leonțiu: „Ți-am trimis scrierile mele împotriva lui Eunomie”²². Este adevărat faptul că referința la „argumentele împotriva ereziei” (*Ep.* 223, 5) nu este la fel de explicită precum „scrierile mele împotriva lui Eunomie” (*Ep.* 20, 25). Totuși, în afară de CEun, nu mai există altă scriere dogmatică vasiliană din această perioadă atât de importantă încât să fie cerută de episcopi pentru utilizarea la un sinod. În această perioadă Sf. Vasile a scris foarte mult, dar scrierile sale sunt fie morale și ascetice, fie omilii sau epistole. Este foarte puțin probabil faptul ca scrierea oricăreia

20 Este vorba de Sinodul de la anul 364.

21 Cf. Saint Basile, *Lettres*, tome III, Courtonne, p. 14.

22 Cf. Saint Basile, *Lettres*, tome I, Courtonne, p. 51.

din acestea, cu excepția *CEun*, să fi fost sprijinită de un număr mare de episcopi.

În baza acestor argumente L. Turcescu susține că Ep. 223, 5 face aluzie într-adevăr la *CEun* și în consecință Ep. 20 ar trebui datată undeva după Sinodul din Lampsac. În acest caz, data terminării *CEun* este 364²³.

Autenticitatea lucrării

Tradiția manuscrisă pune sub numele Sf. Vasile de Cezareea cinci cărți consacrate respingerii lui Eunomie.

Autenticitatea cărților I și II din *Contra lui Eunomie* nu a făcut niciodată obiectul îndoielii. În Cartea a III-a există anumite indicii potrivit cărora starea de spirit a autorului s-a schimbat în oarecare măsură raportată la momentul în care el redacta primele două cărți. Aceasta poate conduce la posibilitatea redactării puțin mai târziu a celei de-a treia cărți.

Chestiunea complexă și disputată a atribuirii cărților IV-V din *Contra lui Eunomie* a dat naștere unei literaturi abundente.

Cărțile IV-V din *Contra lui Eunomie* sunt în general considerate ca pseudo-vasiliene. Nu doar stilul și genul literar (succesiunea de silogisme) sunt cu totul diferite față de discuția care decurge într-o manieră susținută în primele trei, dar, mai mult, un număr de teme nu sunt vasiliene. În plus, E. Cavalcanti a analizat *pneumatologia*, din care anumite teme (îndeosebi cea a Duhului ca chip al Fiului) sunt cu totul străine gândirii Sf. Vasile²⁴.

23 Cf. Lucian Turcescu, „*Prosopon and Hypostasis in Basil of Caesarea's Against Eunomius and the Epistles*”, p. 375-376.

24 E. Cavalcanti, *Studi Eunomiani*, p. 55-66. „Un examen

Este atunci posibil atribuirea acestei opere unui autor cunoscut? Au fost avansate mai multe nume: Apolinarie, Amfilohie de Iconiu, dar cel mai adesea reținut este Didim cel Orb. Analiza filologică pare confirmată de descoperirea lui J. Lebon de la *British Museum*: rămășițele unui manuscris siriatic, versiunea unui lung pasaj din cartea IV *Contra lui Eunomie*, poartă următoarea subscripție: „*Finita sunt capitula dicta a Didymo Alexandrino adversus Arianos*”²⁵.

În 1967, B. Pruche repunea chestiunea paternității vasiliene a cărților IV-V *Contra lui Eunomie*. Argumentația sa era următoarea: în *Contra Impium Grammaticum* și în *Scrisorile lui Sever către Sergiu*, Sever de Antiohia face 19 citări explicite din cărțile IV și V și le atribuie formal Sf. Vasile de Cezareea. Iar Sever este un bun cunoscător a Sf. Vasile, erudiția și precizia lui sunt recunoscute, el scriind în jurul anului 520, cam cu un secol și jumătate după evenimente²⁶.

B. Pruche propune ipoteza următoare: fiind dat faptul că Sever introduce printr-o mențiune tot timpul diferită citările sale la cărților I-III („in prima ex ortionibus ad impium Eunomium”...) și cele la cărțile IV-V („in oratione syllogismorum adversus Eunomium”...), nu ar fi vorba de două opere diferite ale Sf. Vasile, una fiind în formă de dialog și cealaltă sub forma unei secvențe de silogisme? Ne putem gândi, deci, că aceste două opere ar fi fost separate în timp, făcând astfel dovadă a diferențelor dintre ele. A. Smets și M. Van Esbroeck admit și depășesc ipoteza

schematic al structurii celor două cărți ne permite constatarea caracterului non-unitar: nu este vorba în fapt de o operă, de un tratat, de un λόγος.” (p. 52)

25 J. Lebon, „Le Pseudo-Basile (Adv. Eun., IV-V) est bien Didyme d'Alexandrie”, *Le Museon*, 50 (1937), p. 61-83.

26 B. Pruche, „Didyme l'Aveugle est-il bien l'auteur des livres contres Eunome IV et V attribués à Saint Basile de Césarée?”, p. 151-155.

prudentă a lui B. Pruche, din care ei fac o concluzie²⁷.

Concluzia, însă, lasă neschimbată chestiunea diferenței de stil și de conținut a acestor cărți prin comparație cu scrierile autentice ale Sf. Vasile. În plus, Eunomie în a sa *Apologia la Apologie*, nu răspunde decât la primele trei cărți îndreptate contra lui. Sf. Grigorie de Nyssa la rândul său nu le cunoaște decât pe acestea trei, atunci când preia ștafeta controversei.

Este curios faptul că nici unul, nici altul n-au făcut vreo referire la aceste două cărți. Citările lui Sever sunt dovada unei înlănțuiri foarte vechi între cele două opere²⁸.

Idei dogmatice

În *Apologia* sa, toată teologia lui Eunomie, e transformată într-o logică silogistică, prin care încearcă să demonstreze neidentitatea de ființă a Fiului cu Tatăl, dată fiind imposibilitatea coexistenței *nenășterii* lui Dumnezeu cu *nașterea* Fiului. Dacă Fiul e născut, El nu este Dumnezeu, întrucât este proprie lui Dumnezeu *nenășterea* (agennisia).

„Acesta, zice Sf. Vasile, pornește de la demonstrația că ființa lui Dumnezeu este *nenășterea*, pentru ca, demonstrată fiind aceasta, să apară evident că Unul Născut este după ființă neasemenea cu Tatăl”²⁹.

În realitate construcția pretins logică a lui

27 A. Smets și M. Van Esbroeck, *Introduction*, la *Sources Chrétiennes* 160, p. 119-120, vorbesc de „cărțile IV și V din *Contra lui Eunomiu*, recent reatribuite lui Vasile” și apropie citările scripturistice a acestor cărți de cele pe care le găsim în omiliile *Despre originea omului*, în particular în cea care a tratat despre *Duhul creator*.

28 B. Sesboüe, *Introduction*, la *Sources Chrétiennes* 299, p. 61-64.

29 P.G. 29, 520B.

Eunomie era clădită pe temelia inconsistentă a unor simplificări și confuzii grosolane. Una dintre ele era confuzia între naștere și ființa lui Dumnezeu; în ea era implicată confuzia între însușirile ființei și proprietățile ipostasurilor. A treia confuzie ce stătea la baza logicii simpliste a lui Eunomie era cea între *nenășterea* (agennisia) și *nedevenire* (agenesia).

De fapt, între aceste confuzii era o strânsă legătură. Într-o ființă care nu e a unor persoane, nașterea nu poate fi înțeleasă decât ca devenire. Pentru evitarea devenirii trebuie evitată nașterea, căci Fiul, dacă e născut, nu e nedevenit, ca ființa Tatălui, adică nu e de o ființă cu Tatăl; dacă ființa dumnezeiască e *nenășterea*, iar Fiul e născut, El are o ființă supusă devenirii, adică a fost un timp când n-a existat; prin urmare a fost adusă la existență o realitate creată.

Eunomie făcea caz de consecvența logică a demonstrațiilor, dar era lipsit de simțul nuanțelor sau cu totul lipsit de subtilitate.

Sf. Vasile, cu un simț fin al nuanțelor, scoate la iveală aceste confuzii, care se aflau la originea construcției logice a lui Eunomie.

În prima carte pune în lumină absurditatea ce rezultă din identificarea ființei dumnezeiești cu însușirea *nenășterii* sau a *nedevenirii*, iar în cartea a doua scoate în evidență deosebirea dintre naștere și devenire (facere) în Dumnezeu, în privința Fiului, iar în cartea a treia se ocupă cu dumnezeirea Sfântului Duh.

Eunomie, făcând filozofie abstractă și nu teologie, spunea: „Dumnezeu fiind nenăscut... nu poate naște, ca să transmită Celui născut (făcut) firea Sa”³⁰.

Sf. Vasile observă că aceste numiri deosebite, de născut și nenăscut, nu se referă la ființă, ci la Persoane.

30 P.G. 29, 548D.

Eunomie voia să scape de referirea acestor numiri (nenașterea și nașterea) la Persoane și de aceea evita să vorbească de Tatăl și de Fiul, vorbind numai de Nenăscutul și Născutul.

Rămânând pe lângă numirile revelate sau biblice de Tată și Fiu, Sfântul Vasile arată implicit că nenașterea și nașterea nu sunt însușiri ale ființei, deci nu indică două ființe deosebite, ci sunt atribute ale Persoanelor dumnezeiești și deci nenașterea și nașterea, deosebindu-le ca Persoane, arată în același timp comunicarea aceleiași ființe de la Una la Alta.

Eunomie, ca să arate că timpul a fost înainte de Fiul, afirmă că ființa Fiului „a fost născută, nefiind înainte de existența Lui”. Sf. Vasile îl întreabă: „Dar ființa Tatălui spui că e mai veche decât existența Lui?” „Dar a zice că Dumnezeu nu e înainte de existența Lui și a zice că e înainte de Sine e aceeași nebunie”³¹.

Dacă ființa Fiului n-a fost înainte de a Se naște, Tatăl nu e Tată de la început. Față de această concluzie ce rezultă din concepția lui Eunomie, Sf. Vasile întreabă: „Dacă e bine și cuvenit fericirii lui Dumnezeu să fie Tată, cum nu avea de la început ceea ce se cuvenea Lui?” Potrivit Sf. Vasile, un Dumnezeu lipsit de trăsătura personală de Tată și Fiu ar fi ceva necuvenit dumnezeirii Lui; lui Dumnezeu I se cuvine să fie Persoană și Persoană în relație paternă și filială întreolaltă. A nu fi Persoană ar fi un imens minus în existența lui Dumnezeu; așa ceva nici nu se poate numi Dumnezeu.

Dumnezeu existând din veci, este din veci în forma cea mai desăvârșită, adică comuniune de Persoane într-o unitate desăvârșită. În eternitatea lui Dumnezeu nu pot exista etape succesive sau o țință a desăvârșirii ajunsă numai cândva. Aceasta

31 P.G. 29, 592.

înseamnă a introduce timpul în existența Lui, deci imperfecțiunea permanentă, înseamnă a-L priva de calitatea adevărată de Dumnezeu. Sf. Vasile conchide: „Deci obârșia Tatălui nu e niciuna, iar obârșia Fiului e Tatăl. Iar la mijloc între Ei nu e nimic. Cum deci nu e de la început Cel ce nu are nimic gândit înaintea Lui, ci doar așezat înaintea Lui în calitate de cauză din care are existența, dar nu prin interval?”³². Dacă trebuie să se cugete înaintea Fiului un timp, atunci și Tatăl ajunge în timp și deci este supus evoluției, ceea ce nu este posibil, dacă trebuie să existe deasupra întregii relativități temporale și niciodată desăvârșite, o existență desăvârșită, sau Dumnezeu.

În cartea a treia *Contra lui Eunomie*, Sfântul Vasile aduce argumente pentru dumnezeirea Duhului Sfânt, împotriva lui Eunomie, care, pornind de la faptul că Duhul Sfânt este numit al treilea, deducea că este al treilea și ca ființă, fiind de o ființă inferioară chiar Fiului. Sf. Vasile precizează: „Precum Fiul este pus, după rând, al doilea după Tatăl, pentru că este din Acela, ... dar nu al doilea după fire, pentru că dumnezeirea este una..., așa și Duhul Sfânt, deși este după Fiul în ce privește ordinea... nu este de o fire străină”³³.

Sf. Vasile insistă mai mult în prezentarea lucrărilor Duhului Sfânt asupra persoanelor create, care se desăvârșesc în calitate de persoane prin relația personală cu Duhul și prin El cu celelalte Persoane ale Sfintei Treimi.

„Precum deci Cuvântul e Făcătorul cerurilor, așa și Duhul Sfânt, Care întărește și face fermă virtutea, Se dăruiește puterilor cerești. Și iarăși Iov, zicând: „Duhul Domului m-a făcut pe mine”, nu vorbește despre

32 P.G. 29, 593.

33 P.G. 29, 656.

creație, ci, precum socoteșc, despre desăvârșirea prin virtutea omenească³⁴.

Prin aceasta Sfântul Vasile arată că toată opera lui Dumnezeu referitoare la creațiune culminează în desăvârșirea persoanelor, lucrare îndeplinită de Duhul, lucrare de spiritualizare sau de întărire a duhului din om. Aceasta demonstrează că Însuși Dumnezeu are caracter personal și Duhul face deplin clar acest caracter în Sfânta Treime, iar lucrarea Lui în creațiune întărește caracterul personal în om și în acesta personalizează întreaga creațiune.

M. D.J.

³⁴ P.G. 29, 661.

Bibliografie selectivă

Izvoare:

Epifanie, *Erezii*, J.P. Migne³⁵, P.G. 41, 43.

Filostorgiu, *Istoria Bisericească*, J.P. Migne, P.G. 65, 459-624.

Fotie, *Biblioteca*, J.P. Migne, P.G. 103.

Socrate, *Istoria Bisericească*, J.P. Migne, P.G. 67, 29-872.

Sf. Grigorie de Nyssa, *Contra lui Eunomie*, J.P. Migne, 45, 237-1122.

Sf. Vasile cel Mare, *Contra lui Eunomie*, J.P. Migne, P.G. 29, 497-768.

Teodoret, *Istoria prescurtată a ereziilor*, J.P. Migne, P.G., 83, 335-556.

Teodoret, *Istoria Bisericească*, J.P. Migne, P.G. 82, 882-1280.

Basile de Césarée, *Contre Eunome*, intr., trad. et notes de B. Sesboüe avec la collaboration de G.-M. de Durand et L. Doutreleau, tome I, *Source Chrétienne* 299, Les Éditions du Cerf, Paris, 1982.

Basile de Césarée, *Contre Eunome*, intr., trad. et notes de B. Sesboüe avec la collaboration de G.-M. de Durand et L. Doutreleau, tome II, SC 305, Les Éditions du Cerf, Paris, 1983.

Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme* (Homélies X et XI de l'Hexaéméron), intr., texte, trad. et notes par A. Smets et M. Van Esbroek, SC 160, Les Éditions du Cerf, Paris, 1970.

³⁵ J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus: seria graeca*, prescurtat P.G., 161 volume, Paris, editor J.P. Migne, 1844-1866.

Saint Basile, *Lettres*, tome I, texte établi et traduit par Yves Courtonne, Les Belles Lettres, Paris, 1957.

Saint Basile, *Lettres*, tome II, texte établi et traduit par Yves Courtonne, Les Belles Lettres, Paris, 1961.

Saint Basile, *Lettres*, tome III, texte établi et traduit par Yves Courtonne, Les Belles Lettres, Paris, 1966.

Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a treia, *Despre Duhul Sfânt. Corespondență (Epistole)*, trad. introd. note și indici de Pr. Prof. Dr. C. Cornițescu și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, EIBMBOR³⁶, București, 1988.

Casiodor, *Istoria Bisericească tripartită*, trad. de Liana și Anca Manolache, introd. și note de Pr. prof. dr. Ștefan Alexe, EIBMBOR, București, 1998.

Grégoire de Nazianze, *Discours* 42-43, introd., texte critique, trad. et notes par J. Bernardi, SC 384, Les Éditions du Cerf, Paris, 1992.

Saint Grégoire de Nazianze, *Lettres*, tome I, texte établi et traduit par P. Gallay, Les Belles Lettres, Paris, 1964.

Saint Grégoire de Nazianze, *Lettres*, tome II, texte établi et traduit par P. Gallay, Les Belles Lettres, Paris, 1967.

Teodoret Episcopul Cirului, *Istoria Bisericească*, trad. de V. Sibiescu, EIBMBOR, București, 1995.

Autori moderni:

Balás, D.L., „The Unity of Human Nature in Basil's and Gregory of Nyssa's Polemics against Eunomius”, *Studia Patristica*, vol. XIV, part III, Akademie Verlag, Berlin, 1976, p. 275-281.

Cavalcanti, Elena, *Studi Eunomiani*, Pont.

³⁶ Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Institutum Orientalium Studiorum, Piazza S. Maria Maggiore, 7, Roma, 1976.

Coman, Pr. Prof. Dr. Ioan G., *Patrologie*, Sf. Mănăstire Dervent, 2000.

Hanson, R.P.C., „Basil's Doctrine of Tradition in Relation to the Holy Spirit”, *Vigilae Christianae*, 22, North-Holland Publishing Co., Amsterdam, 1968, p. 241-255.

Kopecek, Th. A., *A History of Neo-Arianism*, 2, Cambridge, MA, The Philadelphia Patristic Foundation, 1979.

Lebon, J., „Le Pseudo-Basile (Adv. Eun., IV-V) est bien Didyme d'Alexandrie”, *Le Museon*, 50 (1937), p. 61-83.

Mortley, R., *Arian negative theology: Aetius and Eunomius*, în *From Word to Silence*, vol. 2: *The way of Negation, Christian and Greek*, Bonn; Frankfurt am Main, Peter Hanstein Verlag, 1986.

Pruche, B., „Didyme l'Aveugle est-il bien l'auteur des livres contres Eunome IV et V attribués à Saint Basile de Césarée?”, *Studia Patristica*, vol. X, part I, Akademie Verlag, Berlin, 1970, p.151-155.

Quasten, J., *Patrology*, vol. III, Spectrum Publishers, The Newman Press, Westminster, Maryland, 1963.

Rousseau, Ph., *Basil of Caesarea*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 1994.

Sesboüe, B., *Introduction*, în Basile de Césarée, *Contra Eunome*, introd. trad. et notes de B. Sesboüe, tome I, SC 299, Les Éditions du Cerf, 1982, p. 15-136.

Smets, Al., Van Esbroeck, M., *Introduction*, în Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme* (Homélies X et XI de l'Hexaéméron), intr., texte, trad. et notes par A. Smets et M. Van Esbroek, SC 160, Les Éditions du

Bibliografie selectivă

Cerf, Paris, 1970, p. 13-157.

Stăniloae, Pr. Prof. Dumitru, „Ființa și Ipostasurile în Sfânta Treime, după Sfântul Vasile cel Mare”, *Orthodoxia*, nr. 1, 1979, p. 53-74.

Idem, *Învățătura despre Sfânta Treime în Scrierea Sfântului Vasile*, „*Contra lui Eunomie*”, în vol. *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, București, EIBMBOR, București, 1980, p. 51-69.

Turcescu, Lucian, „*Prosopon and Hypostasis in Basil of Caesarea's Against Eunomius and the Epistles*”, *Vigilae Christianae* 51, Leiden, 1997, p. 374-395.

Împotriva lui Eunomie

Al celui între sfinți
Părintelui nostru Vasile cel Mare

Cuvântul întâi

Răsturnare a cuvântului apologetic al necredinciosului Eunomie

De-ar fi vrut toți peste care a fost chemat numele Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos să nu întreprindă ceva împotriva adevărului Evangheliei și să se mulțumească cu predania apostolilor și cu simplitatea credinței, nu ne-ar fi trebuit nici un cuvânt în vremea de față, ci și acum am fi întâmpinat cu tăcerea ceea ce am cinstit dintru-nceput. Dar, deoarece vrăjmașul adevărului lărgeste pururea prin adaosuri răul, prin care a semănat de la început dezbinări în Biserica lui Dumnezeu, și, aflând și acum organe care să primească tot meșteșugul lui, introduce în alcătuirea creștinismului tăgăduirea dumnezeirii Unuia-Născut, tulburând prin înțelepciunea cea dinafară³⁷ și deșartă curăția și simplitatea învățaturii dumnezeiescului Duh și rătăcind prin vorbe convingătoare pe cei neîntinați, e nevoie ca și noi, pentru dragostea voastră, a celor ce ne-ați poruncit, și pentru întărirea noastră, trecând cu vederea neputința [noastră] în această privință, cu toate că suntem neîndemânatici cu totul în această înfățișare de cuvinte, am primit să stabilim adevărul și să respingem temeinic minciuna după măsura cunoștinței dată nouă de la Domnul, socotind că nu vom ocoli în general unul din trei lucruri bune: căci

³⁷ Întotdeauna ereziile au apărut din cauza înțelepciunii omenești, a istețimii care ia locul curăției minții. Cunoștința duhovnicească vine din curățirea minții de patimi, pe când filosofia e înjugată cu mândria și cu alte patimi și se întemeiază pe raționamente omenești. Chiar și această dispută cu Eunomie e o confruntare între credință și filosofie.

sau vom da celor ce au luat deja o hotărâre muștrarea care să condamne răul, sau vom dăruia celor sănătoși un dreptar care să-i păzească, sau vom dobândi noi înșine plată pentru că am ales cele mai bune pentru frații noștri.

Din câte știm noi, cel dintâi care a cutezat să zică în chip vădit și să învețe că Fiul Unul-Născut nu este asemenea cu Dumnezeu (și) Tatăl după ființă, este Aetie Sirianul, care nu spun cu ce fel de uneltiri a răsturnat ceea ce era de la început și a adus stricăciunea în Bisericele lui Dumnezeu, neprimind muștrările ca să nu mai aducă slavă în chip batjocoritor. Iar cel ce a primit necredința și a desăvârșit-o este acest Eunomie Galateanul, care, agonisindu-și notorietate din cele rușinoase (căci «slava le e, zice, în rușinea lor» (Flp. 3:19)), preferând să aibă cinstea din a scrie cele ce nimeni altul n-a cutezat vreodată în locul bunurilor puse deoparte pentru cei bine-credincioși³⁸, s-a apucat să rostească prin această sintagmă vădită hula care până acum este spusă printre dinți³⁹, râvnind să se ridice ca începător și întâi-stătător a toată erezia. Pe aceasta, deci, ne-o pune înaintea în vremea de acum ca să o îndreptăm. Unul fiind răul în amândoi, este arătat că, după cum este îndreptat ucenicul, va fi muștrat și învățătorul, care a aruncat semințele necredinței. Aceasta dacă ni s-ar da pentru rugăciunile voastre să primim o așa putere a cuvântului ca, după cum râvnitorul Finees, să doborâm printr-o singură lovitură de muștrare deodată pe amândoi cei ce s-au

³⁸ Caracteristic filosofilor lumești este că-și caută cinstiri de la oameni, pentru că rămân la nivel pământesc, pierzând slava lui Dumnezeu.

³⁹ Eunomie nu vorbește răspicat pentru că încă se temea să fie descoperit și, apoi, orice erezie este confuză și nu poate fi prezentată limpede, ci numai obscur și cu impunere falsă.

împreună unul cu altul împotriva bunei-credințe⁴⁰. Așadar, având multe de arătat prin acest cuvânt cum că el este mincinos, neînvățat, batjocoritor, zeflemitor, hulitor, voi face pomenirea celorlalte în treacăt, iar hula pe care a grăit-o împotriva înălțimii slavei Unuia-Născut mă voi ispiti să o fac tuturor arătată, dând-o în vileag din învăliurile meșteșugului său.

Și de acum mă îndrept către muștrări, făcând începutul de la titlu. Prima viclenie a lui dintre toate se înțelege că este forma aceasta a cuvintelor, punându-și învățătura în chip de apologie ca să nu pară că face o înfățișare de dogme necredincioase, ci a ajuns la aceste cuvinte de nevoie. Căci voia să vestească în tot chipul propovăduirea aceasta rea și fără de Dumnezeu și să aducă în mijloc hula pe care a zămislit-o și a născut-o de demult. Dar a văzut că, dacă se așază în postură de învățător din dorința de a ieși în evidență, va deveni pentru cei ce-l ascultă foarte împovărat și abrupt, ba încă și neconvincător și cu bănuială pentru cei mulți ca și cum ar fi ajuns să spună lucruri noi din dorința de slavă. Iar, dacă făcea cuvintele în alcătuire de apologie, ar fi scăpat de bănuiala unei învățături noi și ar fi câștigat mai degrabă pe cei ce-l ascultă, de vreme ce toți oamenii cu bunăvoință s-au obișnuit să adauge ceva la cele micșorate. Pentru aceasta dă vina pe trădători și pe bârfitori și leagă pricina cuvântului de aceia. Dar, ca să fie tuturor arătat meșteșugul lui, nimic nu e mai rău să auzi decât începutul cuvântării. Este așa:

Eunomie: Văzând [noi] că lucrul unor [oameni] mizerabili și arțăgoși este de a cleveti și bârfi cu limbă neînfrânată și cu o judecată pripită, iar al celor ce par

⁴⁰ Buna-credință nu se referă doar la corectitudinea învățăturii, ci și a purtării, la evlavie, la cinstirea cuiva (a lui Dumnezeu). Vezi Numeri 25:7.

că sunt răi din cauza bârfei este de a încerca cu toată dorirea să răstoarne minciuna cu ajutorul muștrărilor bărbaților înțelepți care devin de bună voie întărirea multora în multe privințe.

Vasile: Deci forma acestui cuvânt este ca și cum ar aparține unuia care nu l-a făcut simplu și fără vicleșug. Căci se întrezărește prin ascunderea apologiei bănuiala de o învățătură nouă și vânează bunăvoința celor ce ascultă, ca și cum ar fi ajuns la aceste cuvinte datorită ponegririi. Dar este muștrată metoda sa în privința apologiei pentru că, neavând ce să zică drept răspuns în privința acuzației de care se folosește pentru a se lupta împotriva, își alcătuieste apologia fără persoane. Nu datorită îngăduinței sale se abține de a da nume (căci cum ar putea face aceasta cel ce-i umple cu astfel de batjocuri pe cei ce vorbesc împotriva sa?), ci, fiind privit cu suspiciune datorită evidenței minciunii, se rușinează să declare că acuză pe cineva anume⁴¹. Căci, dacă avea să numească pe cineva, ar fi zis cu siguranță și ar fi strigat, deși nu și-ar fi împlinit mânia sa, ci ar fi adus întărire multora, de care făgăduiește să poarte cel mai mult de grijă. Căci, când răutatea a ceea ce se propovăduiește este ascunsă, este mai vătămătoare. Așa încât, de-am fi cunoscut pe clevețitori, am fi fugit mai ușor de limbile lor cele neînfrânate și de judecățile lor pripite; mă voi folosi, așadar, chiar de cuvintele preaînțeleptului acesta. Însă, de vreme ce atunci a tăcut pentru că avea cândva o pricină, acum să fie întrebat, acum să

41 Practic Eunomie este pe o poziție eretică și se luptă cu cei din Biserică, privindu-i fără motiv ca pe niște trădători ai adevărului. Nu se împotrivesc cuiva anume, ci el e asaltat ca fiind eretic, văzându-i pe ceilalți ca pe niște potrivnici și încercând să se erijeze într-un eliberator din robia așa-zisei amăgiri. Cam toți ereticii sunt așa, inovatori ce cred că au descoperit abia acum adevărul.

răspundă: care sunt cei ce l-au acuzat, care i-au luat-o înainte cu bârfirile, care l-au silit să se apere? Din care parte a lumii au venit? Care sunt legile după care se duce lupta? În care instanță a înaintat scrierea aceasta? Care pământ sau mare a străbătut? Și ce ar zice? În Seleucia? Dar au fost surprinși că au tăcut și nu s-au dus când cei ce s-au adunat i-au chemat adeseori să se îndrepte pentru cele zise; și au fost osândiți pentru acestea la acea dată. Cuvântul mi-e general pentru aproape toată compoziția datorită părții la necredință ca și cum ar fi rupt un mădular bolnav al trupului sănătos al Bisericii. În Constantinopol? Dar nu era nevoie acolo de apărare sau cuvinte. Căci, trăgând de partea lor pe cei de la curtea împărătească și pe cei ce însemnau majoritatea dintre ceilalți, au avansat cu lucrul în împrejurimi; fiind ei și acuzatori, și judecători, și funcționari publici, și toate câte au vrut când i-au alungat pe unii dintre episcopi, pe alții i-au înscăunat, iar altora le-au primejduit viața, iar ei și-au împărțit cetățile între ei cu stăpânire multă și una dintre cetățile din Siria care a căzut a luat Constantinopolul cu putere tiranică. Iar acest imbatabil și cumplit scriitor al necuviinței a plecat din Cizic. Iar după muștrările pentru negrăitele sale hule, Biserica Sardelor a fost râvnită mai întâi de Teosebie. Și nu mai spun de Bitinia, de Paflagonia, de Cilicia și de toți pe câți i-a acaparat răul care a fost răspândit împrejur⁴². Deci de care apologie era nevoie atunci? Dar socotesc că, nici dacă ar vrea, n-ar putea să mintă. Așa încât mai adevărat decât toate este că forma meșteșugită a cuvântului lui este pentru amăgire. Acestea fie spuse pentru această problemă. El, mergând puțin

42 Se pare că erezia anomeilor era foarte răspândită și tiranisea multe cetăți. Nu erau mai mulți, ci mai răi și samavolnici.

mai încolo, luați seama ce scrie. Căci poate că nu era de vreun folos să arăt puțin despre îngâmfarea lui înainte de a muștra necredința sa.

Eunomie: Vă rog înainte de toate pe voi, cei ce ascultați acum și cei ce vă yeți întâmpla mai târziu, să nu voiți a deosebi minciuna de adevăr prin mulțime, punând binele în legătură cu partea mai mare⁴³, nici să fiți confuzi în gândire, luând aminte la vrednicii, sau să vă închideți auzul la cele ce urmează, acordând mai multă atenție tagmei celor ce au apucat mai întâi.

Vasile: Ce spui? Să nu atribuim ceea ce-i mai numeros celor ce l-au luat întâi? Nu ne vom rușina de mulțimea creștinilor care sunt acum și a celor câți au fost de când s-a propovăduit Evanghelia? Nu vom ține cont de vrednicia celor ce au strălucit în tot felul de harisme duhovnicești pentru toate cele prin care ai scornit această cale rea a necredinței, vrăjmașă și potrivnică? Ci, orbind pur și simplu cu ochii sufletului și lepădând pomenirea a tot ceea ce-i sfânt din minte, să înfățișăm fiecare inima noastră goală și măturată, ținându-ne de povățuirile și sofisme tale? Mare putere ai deține, într-adevăr, dacă ai obține prin sfatul tău cele pe care nici diavolul nu le-a atins prin meșteșugirile sale cele felurite, dacă, plecându-ne ție, vom judeca cum că predania ținută în tot timpul de până acum de atâția Sfinți este mai lipsită de preț decât înțelegerea voastră rău-credincioasă.

Dar prin aceasta nu s-ar mulțumi să-i păcălească numai pe cei ce ascultă acum cuvintele acestea, ci i-ar învrednici să aibă aceeași înțelegere și pe cei ce vor

⁴³ Este adevărat că adevărul nu-l stabilește mulțimea oamenilor, ci temeinicia lui proprie, oamenii în general fiind aplecați spre minciună. Însă aceste cuvinte au fost spuse când creștinismul era la început, neîntinat încă de erezii. Atunci majoritatea creștinilor era de partea adevărului. Chiar și în minoritate, nu-și vedea greșeala.

accepta cândva mai târziu cuvântul. O, semeție! Să reziste și pe mai târziu cuvântul ca să-i fie știut și să se păzească nemuritoare pomenirea lui în vremea ce vine! Și cu acestea se semețește acum cel ce-și dă aere față de cei ce-l ascultă ca unul ce nu poartă de grijă de nici o înfumurare, spunând așa judecătorilor din această dramă:

Eunomie: Nu fiți severi în privința acestora nici cu noi dacă, disprețuind înfumurarea și frica, socotind mai de cinste slobozenia față de cele viitoare decât harul și temeinicia de acum și judecând că e mai înfricoșată amenințarea hărăzită celor necredincioși decât orice rea pătimire pământească a morții trecătoare, am înfățișat adevărul gol de orice acoperământ.

Vasile: Cât exces de trufie înalță această zarvă de cuvinte! Și se alătură la prefăcătorie și ocărărea celor ce judecă, dacă abia se trag deoparte, scârbindu-se de cel ce se raportează cu dificultate la cele bune, și abia se pot lua de cel ce disprețuiește plăcerea de sine și înfumurarea, socotește mai de cinste slobozenia față de cele viitoare decât temeinicia din vremea de față și judecă mai înfricoșată pedeapsa de mai apoi decât moartea cea trecătoare. Dar ce înseamnă aceasta? Nu fiți severi cu mine, bărbaților, care m-am suit tocmai la vârful cel mai de sus al virtuții și am trecut de cele pământești și mi-am mutat toată viața în cer⁴⁴. Aceasta este un nou fel de trufie. Căci prin cele prin care se prefăcă disprețuiește înfumurarea se ridică pe sine la cea mai de pe urmă înfumurare. Căci, dacă cele prin care se arată că i se îngăduie cu vrednicie să se poarte așa sunt piscuri ale viețuirii evanghelice, lasă

⁴⁴ Sfântul Vasile pune vrednicia în legătură cu buna-viețuire, se referă la vrednicia cea de la Dumnezeu. Probabil că atunci și ierarhia valorilor era mai respectată, existând în general concordanță între potențialul cuiva și rangul pe care-l avea.

să se deducă cum că a ajuns să creadă că el e ca cineva din cei îmbunătățiți. Ținând acestea ca pe un semn al intenției lui, trecând sub tăcere multe, e de ajuns să grăiască pentru că să-l cunoaștem prin cele ce a mințit pe tatăl minciunii vorbind prin el, iar din semețiile cu care se osândește ne învățăm vădit de la Apostolul care zice: «cel ce se înfumurează a căzut în judecata diavolului»(1Tim. 3:6).

Iar de acum încolo să venim la înseși muștrările necredinței. A explicat întâi că credința e alcătuită din cuvinte simple și imprecise, de care s-au folosit și unii din Părinți, nu întinzându-se la cercetări fundamentale⁴⁵, ci vorbind așa simplu între ei întru curăția inimii. Iar dacă și Arie, precum se zice, învățând pe Alexandru, aceeași i-a spus și lui (căci aceasta se spune), însă o pune pe aceasta împreună ca și cum ar fi recunoscută de cugetarea lui pentru două pretexte: unul, ca să scape de bănuiala de invenție prin acceptarea faptului că ține credința Părinților ca fiind dreaptă; și celălalt ca să cadă în cursele sofismelor lui toți cei care cred cu simplitate cuvintele acestea în chip nevăzut dinainte. Totodată își dădea seama și de faptul că era în situația de a-și strecura cu fața curată cugetarea sa, care tâlcuiește așa-zicând cele ale Părinților și cel mai mult ca să ascundă necredința. Prin urmare, dacă ar fi descoperit, ar părea că e fără de vină, ca și cum n-ar spune nimic de-al lui ori de la sine, ci s-a făcut tâlcuitor al unei gândiri străine. Prin care fapt nu urma să pățească și ceva foarte de rău. Căci, laudând-o prin cuvinte multe și mari, dar introducând

⁴⁵ Pentru început credinciosul trebuie să se instruiască în aspectele simple și la îndemână ale credinței, lăsând pe cele ce țin de o înțelegere mai matură pe mai târziu. Cercetarea celor dumnezeiești, la care se referă aici Sf. Vasile, trebuie lăsată în seama celor ce sunt copți în credință.

ceva mic, se acoperă iarăși cu ocări rușinoase. Ci, ca să se facă mai vădit ceea ce spun, voi cerceta cuvântul, tăindu-l pe bucăți. Și să luăm seama întâi la credința pe care ne-o înfățișează, punând înaintea înseși glăsurile aceluia:

Eunomie: Iar predania bine-credincioasă, zice, ținută de Părinți punând-o înaintea ca pe o regulă și un canon, ne vom folosi de acest criteriu riguros pentru judecarea celor spuse.

Vasile: La acestea adaugă credința care este așa:

Eunomie: Credem într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, din Care sunt toate; și întru Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu Cuvântul, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care sunt toate; și într-Unul Duhul Sfânt, Mângâietorul.

Vasile: Apoi îndată leagă următoarele:

Eunomie: Deci credința cea prea simplă și comună tuturor celor ce se îngrijesc să pară sau să fie creștini, ca în fugă a o zice foarte în rezumat, aceasta este.

Vasile: Vom grăi puțin mai târziu, deci, despre contradicția⁴⁶ din spusele lui și despre lupta nerușinată dintre ele a celor grăite. Mai întâi să pomenim faptul că acesta este cel ce ne-a făgăduit entuziasmat în cuvintele de puțin mai sus să expună adevărul gol de orice înveliș. Așadar acum ce scrie? „Credem că ființa Dumnezeului a toate⁴⁷ este nenăscută sau credem că

⁴⁶ Mărturisirea sa e dreaptă, dar înțelegerea strâmbă. Spune că crede în Dumnezeu Cuvântul, dar nu înțelege prin aceasta că e Dumnezeu, ci că e numit așa altfel decât Tatăl, că, de fapt, e o creatură specială a Lui, dar creatură.

⁴⁷ Vorbește de Dumnezeul a toate ca să-L separe pe Tatăl de orice părtășie cu altcineva, chiar și cu Fiul. Prin această expresie introduce ideea de superioritate absolută, pe care o leagă de Persoana Tatălui, nu de toată Sfânta Treime, prin demonstrațiile

Unul-Născut este neasemenea după ființă cu Tatăl". Ar fi scris acestea dacă nu și-ar fi umbrat cugetarea cu nici un acoperământ viclean, după cum a pățit. Însă cred că, folosindu-se de toate cuvintele cu șiretlic, pe ale sale le trece sub tăcere ca să nu se facă el de necrezut și neprimut, lovind auzurile fără experiență. Și pune înainte credința Părinților, care nu urma să aducă nicio împotrivire la tot planul cuvântului lui datorită mijlocirii graiurilor din ea și era urmărit cu ușurință prin înfățișarea tâlcuirii care duce cuvântul la cele spuse înainte. Că acestea sunt adevărate este învederat de aici. Căci, după ce o expune, îndată sare la tâlcuire, folosindu-se de un alt pretext, că nu-i suficient pentru dezlegarea învinuirii. Deci pentru ce-ai pus-o în față, dar n-ai venit îndată la cuvintele acelea, care aveau și rigurozitate, și urmau să te scoată de sub învinuire? Acum e înfățișată ca un criteriu sigur, dar iarăși e îndreptată, ca și cum n-ar avea nimic sănătos. Acest fapt e cunoscut tuturor, că îmbracă cu cugetul său simplitatea credinței ca și cu o momeală ca, alergând cei mai neîncercați la ceea ce se vede, să ajungă fără păzire la răutatea necredinței. Ca și cum n-ar părea să se apuce fără nevoie de îndreptarea credinței, pe care el a preaslăvit-o cu covârșirea laudelor, ca și cum ar fi uitat cuvintele lui, observați cum o descrie!

Eunomie: Deci credința cea prea simplă și comună tuturor celor ce se îngrijesc să pară sau să fie creștini, ca în fugă a o zice mai în esență, aceasta este.

Vasile: Zi mie, predania bine credincioasă a Părinților și canonul, după cum însuși le numești, și regula și criteriul riguros sunt numite acum organe ale înșelăciunii și tehnică a aparenței? Dacă se potrivește nu celor ce sunt cu adevărat creștini, ci celor ce au preferat să pară decât să fie, la ce altceva se cuvine

lui.

să ne gândim decât la aceasta? Deci cine-ar zice, dacă nu rătăcește cu totul, că are vreo legătură canonul dreptății cu cele ce bulversează sufletul și cunoscătorul adevărului cu vrăjmașii adevărului? Căci cei ce au preferat să se numească creștini decât să fie într-adevăr, fiind îmbrăcați cu formalismul acesta spre înșelarea multora, sunt departe de toată îndreptarea și de tot adevărul. Deci nici ceea ce-i strâmb nu se va îndrepta, după cuvântul Ecclesiastului, nici minciuna nu va potrivi criteriile adevărului cu cele grăite lumește, după cum i se pare acestuia. Ci a îndurat aceste opoziții așa de evidente pentru pricinile pe care le-am zis, ca prin unele prin care laudă credința să pară că se împărtășește cu Părinții, iar prin altele prin care iarăși se ia de ea, ca să deschidă cale pentru tâlcuirea lui. Pentru aceasta o și numește canon și zice să fie primită o adăugire mai amănunțită. Dar însăși aceasta să fie semn al unei neînțelepciuni de pe urmă, să cercetezi pe acest prieten! Căci, preaînțeleptule, canonul și cunoașterea, cât timp nu au nici o lipsă ca să fie canon și cunoaștere, nu primesc nici o adăugire pentru amănunțime. Căci adăugirea este la ceva cu lipsă. Iar dacă sunt nedesăvârșite, n-ar fi nici sănătoase pentru aceste denumiri. Acestea fie spuse despre acest lucru. Dar de acum vom cerceta și cuvintele expuse despre Dumnezeu.

Eunomie: Așadar Dumnezeu este mărturisit ca fiind Unul după înțelegerea firească și după învățătura Părinților, nefiind făcut nici de Sine, nici de altcineva. Căci nu se poate ca fiecare din ei să fie la egalitate deoarece trebuie după adevăr ca cel ce face să fie înaintea celui făcut și cel făcut să fie al doilea față de cel ce-l face. Dar nu poate să fie același întâi sau mai apoi decât el însuși, nici altceva înaintea lui Dumnezeu. Căci acela ar avea vrednicia dumnezeirii

înaintea celui de-al doilea.

Vasile: Deci pentru ce am expus toată această exprimare a lui? Ca să se facă învederată vorbăria acestui bărbat, prin care se folosește de cuvânt la toate. Căci, după ce a zis că Dumnezeu este nenăscut este vizibil înțelegerii comune a tuturor, se apucă să ne aducă dovediri ale acestui fapt, făcând aproape ca unul care ar vrea să învețe cu cuvântul pe cei sănătoși cu ochii în plină amiază că soarele este cel mai strălucitor dintre stelele de pe cer. Dacă cel ce arată prin cuvânt cele cunoscute prin simțuri e de râs, cum nu va fi sub aceeași nebunie cel ce învață cele mărturisite prin percepțiile obișnuite? Căci acestea sunt cu mult mai credincioase pentru cei ce cugetă sănătos decât cele ce se arată prin vedere. Deci, de-ar fi fost cineva care să se rușineze de adevărul acesta și să spună că Cel Nenăscut se naște de la Sine sau de la Altul, ar fi avut vreo iertare deșertăciunea celor spuse. Nu văd care e câștigul din cuvintele acestea dacă nimeni până astăzi nu a venit la o așa țicneală încât să dezbată despre nenașterea Celui Nenăscut, de vreme ce nici cei din afara cuvântului nostru, nici chiar cei din Biserică nu s-au ridicat împotriva adevărului. Sau avem nevoie într-adevăr de silogisme lui Aristotel și Hrisip pentru a învăța că Cel nenăscut nu se naște, nici El de către Sine, nici de Altul?⁴⁸ Și El nu e nici mai bătrân, nici mai tânăr decât Sine? Deci ce vrea el cu acestea? Îmi pare că se împopoțonează în fața celor

48 Filosofia se potrivește, prin explicațiile sale întortocheate, celor ce au mintea încurcată. O judecată limpede vede lucrurile și le înțelege fără explicații în plus. Așadar avem nevoie de o minte lucidă pentru a înțelege orice lucru. Altfel intrăm într-o lume a fabulației. Credința țintește curățirea sufletului, care va percepe singur adevărul, fără filosofări de prisos, care să lase pe om tot în beznă când îi prezintă adevărul pe care nu-l cunoaște, sau îl bagă într-o confuzie mai mare când îi prezintă minciuni.

ce-l urmează ca unul cu gândire bogată și dibace și iute să vadă nepotrivirea, dar mai iute să dezlege ceea ce-i descoperit și prin aceasta să se trufească cu întorsătura cuvintelor și să migălească cu dovedirea faptului că Cel Nenăscut nu e născut nici de Sine, nici de Altul. Apoi nici aici nu-și uită măiestria, ci în șirul celor mărturisite pune niște stihii [din lumea aceasta] în cuvintele ce urmează. Căci nu-i este indiferent faptul că trebuie ca, după adevăr, cel ce face să fie înaintea celui făcut. Ci ca să aibă la raționamentul despre Fiul mărturisirea că Cel ce face este mai bătrân decât cel făcut și să ia aceasta ca o consecință că Fiul Se naște din neființă. Dar mustrarea de necredința în Fiul să aștepte la locurile obișnuite!⁴⁹ Eu aș zice că și numirea de „Nenăscut”, deși în cea mai mare parte pare că se potrivește înțelegerii noastre, dar nu se găsește nicăieri în Scriptură și e primul element al hulei lor, ar fi corect să fie trecut sub tăcere după dreptate, cuvântul „Tată” având aceeași putere cu „Nenăscut” ca să se introducă și ideea de Fiul legat de El prin relație. Căci într-adevăr numai Tatăl nu este din nimeni altul. Iar „din nimeni” e același lucru cu „Nenăscut”. Așadar nu e numit de noi mai mult Nenăscut decât Tată, dacă nu vom voi să fim mai înțelepți decât învățăturile Mântuitorului, Care zice: «Mergând, botezați în numele Tatălui» (Mt. 28:19), nu al Celui Nenăscut. Acestea fie zise despre aceasta. Dar noi vom lua seama la înțelesurile cuvântului. Căci puțin mai încolo, ca și cum ar recapitula cele grăite de el, așa scrie:

Eunomie: Prin urmare, dacă s-a arătat că nu poate să existe nici El înaintea Sa, nici altul înaintea Lui și că El există înainte de toate, urmează că este nenăscut și că, mai mult, El este ființă nenăscută.

Vasile: Așadar îmi pare că îi este foarte ușor și

49 În Cuvântul al doilea, despre Fiul.

celui cu o pricepere greoaie să înțeleagă meșteșugirea pe care am văzut-o în aceste [cuvinte], dar a o face vădită celor mulți nu este la-ndemână. Numai că trebuie să încercăm, punându-ne nădejdea în Cel ce dă cuvânt celor ce bine-vestesc cu putere multă. După ce a zis că, dacă El nici de Sine, nici de altul nu e adus la existență, Îi urmează nenașterea, apoi, dându-și seama că din urmarea celor spuse i s-a întors la cele dimpotrivă cuvântul, (dacă nenașterea urmează lui Dumnezeu, e evident că i-a venit din afară. Iar ceea ce este din afara lui Dumnezeu nu este ființa Lui. Din acestea i s-a dus, s-a scurs raționamentul lui fals), ca să nu pățească asta, ce face? Purtând puțină grijă de batjocură, cuvântul prin care urma să se apuce să spună cele ce nu se potriveau l-a adus prin corectare la cele ce voia, zicând: „mai mult, El este ființă nenăscută”. Dar aceasta nu are nici o mărturisire pentru cele aduse; căci cum are Dumnezeu nenașterea legată de El? Și iarăși nu legată de El, ci cuprinsă în rațiunea ființei? Totuși, nu-și permite să strice cu totul raționamentul. Căci, dacă, după ce a zis că Îi urmează faptul că e nenăscut, ar fi oprit aici cuvântul, n-ar fi trebuit fie să spună că nenașterea e ființa Dumnezeului a toate, fie să demonstreze că-L are pe Fiul Unul-Născut ca pe un străin după aceeași ființă, nimic din cele atașate din afară neputând să despartă familiaritatea Tatălui și a Fiului după aceeași ființă. Dar acum, prin adăugarea frazei: „dar mai mult, El este ființă nenăscută”, a dovedit că El, Care este Dumnezeu, este nenaștere⁵⁰. Voi arăta, mergând puțin mai înainte cu cuvântul, că face aceasta cât să-și pregătească drum pururea

⁵⁰ Am folosit pentru traducerea cuvântului agennhton, care înseamnă „nenăscut, faptul de a nu se naște”, termenul „nenaștere”, pe care l-am întâlnit și la alți traducători mai vechi; în plus, unele fraze nu permit în românește o traducere literală.

către mânuirea necredinței. Se întâmplă că ceea ce a zis la început a arătat din adevărul lucrurilor datorită șirului premiselor; iar ceea ce a adăugat la urmă a încheiat din cugetarea lui eretică, sărind prin cele mai nerușinate din toate cele scriitoricești la îndreptarea raționamentului. Căci cum se poate ca același lucru să urmeze lui Dumnezeu și să fie și una cu El, de vreme ce e arătat tuturor că cel ce urmează este altceva decât cel al cărui urmare este? Iar el, ca și cum ar apuca pe o cale, de la cuvântul pe care și l-a luat prin răpire, se oprește de acolo la concluzia că nenașterea este ființă a Dumnezeului a toate pentru ca, aceasta fiind primită, să aibă mărturisit faptul că Unul-Născut este neasemenea cu Tatăl după ființă. Luați seama ce zice:

Eunomie: Dar, spunând Nenăscut, nu numai cu numele ne-am obișnuit că trebuie să cinstim pe Dumnezeu, după înțelegerea omenească, ci să-I plătim datoria cea mai necesară dintre toate, mărturisirea că este ceea ce este. Căci cele spuse potrivit înțelegerii, care au ființa numai cu numele și cu pronunția, s-au ivit ca să dispară.

Vasile: Dăruimă contemplarea cu mintea a nenașterii lui Dumnezeu, socotind că de aici îi va fi ușoară afirmația că ființa lui Dumnezeu este nenașterea, iar de la aceasta să arate fără tăgadă că Fiul Unul-Născut este neasemenea cu Tatăl după aceeași ființă. De aceea se leagă de cuvântul „înțelegere” ca și cum n-ar însemna absolut nimic, ci și-a câștigat ipostasul doar prin pronunțare; și se prefacă că e lucru nevrednic de Dumnezeu să-L cinstești prin gânduri. Dar eu nu insist dacă este sau nu contemplat cu mintea Cel Nenăscut până nu suntem învățați de însăși cercetarea cuvântului.

L-aș întreba cu plăcere chiar acest lucru, ce-a însemnat vreodată înțelegerea: oare nu semnifică chiar

nimic numele acesta și altfel e un sunet scos cu limba? Dar aceasta nu s-ar numi înțelegere, ci mai degrabă paranoia și delirare. Iar de-ar îngădui să înșemne ceva înțelegerea, dar aceasta să fie ceva mincinos și inexistent, capre și plăsmuiri de centauri ca în scornirile mitologice, atunci cum se arată a fi mincinos ceea ce e semnatificat de sunetul limbii, de vreme ce vocea se varsă în aer cu totul, iar înțelesurile mincinoase rămân în minte? Căci sufletul, chiar când minte cu totul și plăsmuiește deșertăciuni, fie prin închipuirile din somn, fie altfel prin mișcările deșarte ale minții, după ce se umple, reține prin memorie, apoi prinde să vestească cu vocea, i se arată odată cu rațiunea prezentată și închipuirile. Ar fi fost un lucru vrednic să se spună de multe ori minciuni dacă firea minciunii se strica cu cele spuse; însă nu poate să aibă această fire. Rămâne să se arate care e obiceiul comun și pentru ce fel de lucruri se folosește mintea și cum au primit cuvântările dumnezeiești folosirea ei⁵¹. Vedem, așadar, că cele ce par simple și unitare prin privirea generală a minții, dar se arată a fi felurite la o cercetare fină și acestea se despart în multe cu mintea, se spune că sunt despărțite numai cu înțelegerea. În ce fel trupul zice că prima impresie este simplă, dar rațiunea care urmează arată că e felurită după ce-o desface cu înțelegerea în cele din care e alcătuită: pielea, forma, corespondența, mărimea și celelalte. Iarăși, cele neipostaziate defel, dar întipărite printr-o zugrăvire oarecare a minții și numai prin închipuire, ca cele ce le povestesc făcătorii de basme și zugravii spre uimirea celor ce-i întâlnesc, și acestea se numesc contemplate cu înțelegerea de

51 Înțelesurile dumnezeiești sunt altfel decât basmele, sunt reale, sunt vederi ale minții. Diferă de concepțiile obișnuite omenești, ireale. De aceea a greșit și Eunomie, pentru că le-a confundat cu imaginațiile obișnuite.

obișnuința comună. Neaducându-și acesta aminte de nici una din acestea, fie din lipsa învățaturii, fie cu meșteșug, ne filosofează doar despre înțelegerea celor fără de subzistență și nici nu tâlcuiește aceasta ca și cum ar avea fire. Căci nu zice că înțelesul semnifică ceva și aceasta mincinos, ci că numele nu semnifică cu totul nimic și are ipostasul doar în pronunțare. Și se abține să atribuie numele de înțelegere numai pentru închipuirile deșarte și fără ipostas încât, după gândul cel dintâi care se apropie de noi din simțire, înțelegerea să fie numită al doilea gând mai fin și mai amănunțit al celui ce gândește; de unde obiceiul comun îl numește examinare (reflecție), deși nu în mod obișnuit. În ce fel conceptul de grâu se prezintă tuturor simplu, după cum îl cunoaștem la arătare, dar, la o cercetare minuțioasă despre el, ies la iveală multe contemplări și diferite denumiri care semnifică cele gândite. Căci numim însuși grâul acum rod și acum sămânță și iarăși hrană. Rod ca sfârșit al arăturii ce a trecut, sămânță ca început al celei viitoare și hrană ca și corespondent la adăugirea trupului celui căruia i-a fost adus. Fiecare din aceste numiri se contemplă cu înțelegerea și nu începe odată cu sunetul limbii, ci înțelesurile se înfig în sufletul celui ce înțelege. Și pur și simplu toate cele cunoscute cu simțirea și care par simple prin substrat, dar primesc rațiune felurită prin contemplare se numesc contemplări cu înțelegerea.

Aproape în același mod am învățat că este folosirea înțelesului și la cuvântul dumnezeiesc. Celelalte le trec cu vederea, chiar dacă am multe de zis, dar voi pomeni un singur lucru mai nimerit. Domnul nostru Iisus Hristos, când arată iubirea de oameni a Dumnezeirii și harul din iconomie pentru oameni, a însemnat acestea prin câteva proprietăți care sunt contemplate despre El, spunând despre Sine că e ușă,

cale, pâine, viță, Păstor și lumină, neavând mai multe nume⁵². Nu toate numele indică același lucru. Căci lumina înseamnă ceva, vița ceva, calea ceva și Păstorul altceva. Însă, fiind Unul după ceea ce se ipostaziază și ființa fiind una și simplă și necompușă, altădată Se numește altfel, adaptându-și diferite denumiri după înțelesuri. Căci, după diferența lucrărilor și după relația cu facerile de bine Își atribuie și nume diferite. Spune că este lumină a lumii, însemnând prin acest nume și neapropierea slavei care este în Dumnezeu, și că luminează ochii sufletului celor curățiți cu lumina cunoștinței. Viță pentru că hrănește cu roade aducătoare de fapte bune pe cei înrădăcinați în el prin credință. Pâine pentru că este hrană foarte obișnuită a celui cuvântător prin faptul că întărește constituția sufletului și mântuiește caracterul lui și pentru că îi împlinește pururea nevoia și nu îngăduie să fie povârnit spre slăbiciunea care vine din necuvântare (îndobitocire). Și așa ar afla cineva felurite înțelesuri ale fiecărei ipostaze după ființă⁵³ la toate dacă va scruta fiecare nume. Cine, dar, și-a ascuțit așa limba spre hulă ca să cuteze să zică cum că aceste înțelesuri se destramă odată cu glasul? Deci ce este așa nelalocul lui să se primească ceva după înțeles despre Dumnezeu la toate, și aceasta întâi pentru aspectul pentru care ni s-a mișcat tot cuvântul? Căci vom afla că nu se spune nicidecum altfel că e nenăscut. Pentru că spunem că Dumnezeu la toate este nestricăcios și nenăscut, numindu-L cu aceste nume după diferite aspecte. Căci, când privim la cele de dincolo de veac, aflând

52 Numele Său este unul singur: Dumnezeu; celelalte sunt denumiri care-L caracterizează.

53 Lucrările țin, așadar, de ființă. Ceea ce înseamnă că se referă la toate cele trei Persoane ale Dumnezeirii. De exemplu, și Duhul Sfânt, și Tatăl sunt pâine a vieții, chiar dacă nu ca Hristos prin Sfânta Împărtășanie.

viața care depășește orice început, spunem că El este nenăscut. Iar când ațintim mintea la veacurile care vin, pe Cel nehotărnicit și nemărginit și necuprins de nici un sfârșit Îl numim nestricăcios. Deci, precum Cel fără de sfârșit cu viața este numit nestricăcios, tot așa Cel fără de început e numit nenăscut, contemplând pe fiecare cu înțelegerea. Deci ce rațiune se împotrivește faptului de a înțelege fiecare din aceste nume și să fie mărturisire a ceea ce are după adevăr Dumnezeu? Dar el le separă cu totul unele de altele ca și cum s-ar lupta între ele și ar fi de neîmpăcat: pe de o parte ce se numește după înțelegere și, pe de altă parte, împlinirea mărturisirii că Dumnezeu este ceea ce este.

Și iarăși, nici aceasta să n-o trecem cu vederea, în ce chip este înțeleasă înfățișarea bunei credințe de el spre prăbușirea celor ce-l ascultă când spune:

Eunomie: Să cinstim pe Dumnezeu cu denumirea de nenăscut nu după înțelegerea omenească, ci să-I plătim datoria cea mai necesară dintre toate, mărturisirea că este ceea ce este.

Vasile: Care cuvânt ar ajunge cu vrednicie la această întortoachere de întorsături? Se apucă să înfricoșeze pe cei mai simpli că nu dau cele datorate lui Dumnezeu dacă nu mărturisesc că e ființă nenăscută și numește achitare a datoriei proprii necredință ca să nu pară că spune ceva de la sine, ci că împlinește ceea ce e neapărat dator lui Dumnezeu. Și prin celelalte arată că, dacă atribuie ființei nenașterea, vor fi fără vină. Iar dacă vor cugeta în alt fel după felul bunei credințe, ca și cum ar fi uitat cea mai veche și mai de trebuință datorie din toate obligațiile, vor suporta mânia cea neînduplecată. Deci cu plăcere l-aș întreba: această recunoștință o păzește așijderea pentru toate cele spuse despre Dumnezeu sau numai pentru graiul acesta? Căci, dacă absolut nimic nu e contemplat cu

înțelegerea ca să nu pară că cinștim pe Dumnezeu cu înțelegeri omenești, se va mărturisi că toate cele spuse despre Dumnezeu sunt, de asemenea, ființă⁵⁴. Cum, dar, nu e de răs să spui că puterea de a crea este ființă? Sau purtarea de grijă iarăși ființă? Sau cunoașterea dinainte iarăși la fel? Și pur și simplu a face toată lucrarea ființă? Și, dacă toate acestea tind spre un singur sens, e de trebuință ca toate numele să aibă același înțeles între ele, ca la lucrurile cu multe nume, când spunem că Simon și Petru și Chefa e același. Așadar cel ce aude de neschimbarea lui Dumnezeu se duce cu mintea la nenaștere; și cel ce aude că e neîmpărțit e purtat la faptul că e Creator⁵⁵. Și ce-ar fi mai nepotrivit decât această confuzie, când fiecare dintre nume își părăsește propria semnificație, adică se pune o lege contrară obișnuinței comune și învățaturii Duhului? Și, când auzim despre Dumnezeu că «toate întru înțelepciune le-a făcut»(Ps. 123:23) suntem învățați arta creatoare a Lui; iar când auzim că «deschide mâna Lui și umple toată viața de bună-voință»(Ps. 144:16) învățăm purtarea de grijă care le ține pe toate; și când auzim că «pus-a în tinerie ascunzimea Lui»(Ps. 17:11) învățăm faptul că firea Lui e nevăzută. Iarăși din ceea ce se spune de la Fața lui Dumnezeu: «Eu sunt și nu Mă schimb»(Mal. 3:6) învățăm identitatea și neschimbabilitatea ființei dumnezeiești. Deci cum nu e nebunie vădită să se spună cum că nu se indică

⁵⁴ În primul rând Dumnezeu nu e numit decât foarte rar nenăscut. Apoi El are și alte numiri. Dacă ele nu sunt înțelegeri omenești impresii de-ale noastre, atunci ele sunt ființa lui Dumnezeu. Astfel, El are mai multe ființe. Ceea ce-i absurd. Eunomie greșește și prin faptul că consideră păcătoasă și nedemnă de Dumnezeu orice idee omenească despre Dumnezeu. Dar sunt și idei curate, bune, de la El, insuflate.

⁵⁵ Creatorul absolut este simplu și neîmpărțit, el e unicul principiu al tuturor lucrurilor, din Care derivă toate; este mai presus de compoziție, fiind Duh nematerial.

propria semnificație prin fiecare dintre nume, ci, pe lângă lucrare, să se hotărască cum că toate numele au același înțeles între ele⁵⁶? Apoi, chiar dacă acceptăm aceasta, nici așa nu le ajută mai mult, nici nu sporesc la scopul lor. Căci, dacă toate acestea, când sunt cugetate despre Dumnezeu și Tatăl, semnifică ființa Lui, faptul că-i neschimbat spun și că-i nevăzut și nestrăduț, aproape că vor arăta și ființa Fiului Unul-Născut și Dumnezeu, vor fi indicii ale ființei. Căci numim și pe Fiul Unul-Născut nevăzut, nestrăduț, nestrăduț, neîmpărțit și toate de felul acesta. Și așa li se va întoarce deșteptăciunea împotriva. Căci nu reușesc să demonstreze mai mult neasemănarea după ființă pe motivul diferenței de numire pe cât sunt de siliți de însăși necesitatea atribuirilor să mărturisească asemănarea datorită părtășiei în cele mai multe privințe. Iar dacă ar spune că se folosește de această evlavie doar pentru nenaștere, iar în privința celorlalte se păstrează fără supraveghere, îl vom întreba iarăși: care e alegerea, atâtea fiind spuse despre Dumnezeu, de a se arăta acrivie numai în aceasta, împlinindu-I-se numai prin aceasta mărturisirea că este ceea ce este și în privința celorlalte numeroase înțelesuri omenești să nu se ceară a fi cinștit? Căci cel ce e dator în mai multe mai degrabă covârșește cu neglijența prin lipsirea celor multe decât e conștiincios prin plățirea unei datorii. Așa, deci, ca la meșteșugurile fiarelor sălbatice, este vânat prin dibăciile lui cu care se apucă să se ascundă, fiind muștrat mai mult cu acestea.

Luați seama la cele ce urmează din cuvânt. După ce a arătat, după cum obișnuiește, că e cu neputință a prinde cu înțelegerea pe Cel nenăscut, adaugă:

⁵⁶ Dacă toate numirile atribuite lui Dumnezeu semnifică același lucru, nu va mai fi cunoscut Dumnezeu decât ca necunoscut cu totul.

Eunomie: Însă nici după negații⁵⁷; dacă negațiile celor după fire sunt negații, sunt în rândul al doilea față de atribute.

Vasile: Nu-i mare lucru să se arate că a adăugat acestea prin aceste inovații de cuvinte pentru că vorbește din înțelepciunea lumii, fiind gătit de ea. Căci sunt cuvintele lui Aristotel despre atribute și negații din scrierile lui, *Categorii*, cum ar zice cei ce au citit, unde spune că negațiile sunt în al doilea rând față de atribute. Dar nouă ne ajunge, de vreme ce el nu vorbește cu dovediri din învățătura Duhului, ci din înțelepciunea căpeteniilor veacului acesta, să spunem către el cuvântul Psalmului: «Spusu-mi-au mie cei nelegiuiți palavre, ci nu sunt ca legea Ta, Doamne» (Ps. 118: 85) și să învățăm că cele spuse nu sunt din învățăturile Domnului nostru Iisus Hristos, amintindu-ne de glasul Lui: «când grăiește minciuna din ale sale grăiește» (In. 8:44). Și tăiem în acest mod mulțimea cuvintelor cu ele, făcând vădit tuturor de aici că nu avem nici o părtășie cu ei⁵⁸. Căci ce înțelegere are Hristos cu Veliar? Sau care este partea credinciosului cu necredinciosul? Dar, ca să nu părem că fugim la adăpostul tăcerii din cauza

57 Negațiile sunt, de fapt, lipsiri, privări, înlăturări. Sunt cele ce nu aparțin lui Dumnezeu, cum ar fi răutatea, materialitatea, schimbarea.

58 Așadar atitudinea Sf. Vasile față de filozofie, în special cea păgână, e clară: n-are nici o valoare. Aceasta se poate vedea și din scrisoarea 223: „După ce mi-am cheltuit mulți ani din viață cu lucruri deșarte și întreaga tinerețe mi-am risipit-o în truda zadarnică de a dobândi învățătura despre care Scriptura spune că-i nebulie față de înțelepciunea cea adevărată, m-am trezit, în sfârșit, ca dintr-un somn adânc și mi-am îndreptat privirea spre minunata lumină a adevărului evanghelic apoi, convingându-mă de zădărnicia înțelepciunii lumești și a măririlor trecătoare, mi-am deplâns amarnic condamnabila mea viață și am rugat pe Bunul Dumnezeu să-mi hărăzească o bună îndrumare spre cunoașterea învățăturii creștine” (PSB 12, p. 457).

dificultății argumentelor, fie, să vorbim pe scurt și despre acestea. Multe, o, Eunomie, din cele spuse despre Dumnezeu după asemănare vedem că au un chip, ca nestricăcios, nemuritor, nevăzut. De acest fel Îi atribuim și faptul că este nenăscut. Deci, dacă cineva numește acestea negații, nu se referă la noi cuvântul. Căci nici meșteșugul expresiilor nu-l știm, nici pe cei ce-l știi nu-i invidiem. Mai mult, Cel Căruia Îi atribuie restul graiurilor pe care le-am enumerat, a Lui zicem că este și denumirea de „nenăscut”. Așadar, precum „nesticăcios” semnifică faptul de a nu fi la Dumnezeu stricăciune, iar „nevăzut” faptul că El trece dincolo toată percepția cu ochii, iar „netrupesc” faptul că ființa Lui nu e tri-dimensională și „fără de moarte” faptul în dacă accepți să se spună despre acelea că sunt după negație și despre denumirea de nenăscut nu îngădui, zi-mi, nesticăciunea arată negația cărui atribut? Dar cum nu se poate întâmpla același lucru cu nenașterea în privința Lui? Ci mânuiește la rău numai acest termen pentru că de aici i se leagă prilejurile necredinței lui⁵⁹. Dar, ca să se facă vădită tehnica lui, faceți așa: după ce mutați cuvintele despre nenaștere, că nu e binecuvântat să se vorbească despre Dumnezeu nici după înțelegerea omenească, nici după negație, la altceva din cele spuse despre Dumnezeu și luați seama. Veți afla că se potrivește fiecăruia cu amănunțime. Și, dacă vreți, să spunem acestea despre nesticăciune, transferând chiar spusa lui. Zicând că este nesticăcios, nu trebuie să gândim că-L cinstim după înțelegerea omenească, ci că-L plătim datoria cea mai de trebuință dintre toate, mărturisirea că este ceea ce este. Dar nici aceasta după negație, dacă negațiile sunt negații ale celor firești și în rândul al doilea față de atribute. Pentru ce s-ar cuveni să filosofăm mai degrabă

59 Vorbește doar despre ce știe, fiind necunoscător în restul lucrurilor.

acestea despre nenaștere decât despre nestricăciune și, în general, față de fiecare din graiurile pronunțate în același fel? Dar nimic din celelalte nu conlucrează la necredința lui. De aceea nici nu mai pomenesc de celelalte, deși sunt mii cele spuse despre Dumnezeu. Lucrurile stau așa. Nu există nici un nume care să cuprindă destul firea lui Dumnezeu, să-L vestească îndeajuns. Cu cât adunăm o înțelegere mai multă și felurită prin fiecare însemnare, cu atât e obscură cu totul și foarte mică față de întreg. Așadar între numele spuse despre Dumnezeu unele sunt arătătoare a cele ce are Dumnezeu, iar altele dimpotrivă, a cele ce nu are Dumnezeu. De la acestea două ne vine un indiciu despre Dumnezeu, de la tăgăduirea celor improbabile și de la mărturisirea celor ce sunt ale Lui⁶⁰. După cum, atunci când Îl numim nestricăcios, spunem cu putere nouă înșine sau celor ce ne ascultă că „Nu socoti să fie întemeiat Dumnezeu pe stricăciune”. Iar când Îl numim nevăzut – că „Nu socoti că El este prins de vederea ochilor”. Și când Îl numim fără de moarte – că „Nu cugeta că se apropie moartea de Dumnezeu”. Așa și când Îl numim nenăscut – că „Nu socoti că e legată vreo cauză sau obârșie de existența lui Dumnezeu”. Și, în general, învățăm din fiecare din acestea să nu cădem în înțelegeri necuvenite atunci când gândim la Dumnezeu. Așadar, ca să cunoaștem caracteristica deosebită a lui Dumnezeu, interzicem unii altora în privința rațiunilor despre Dumnezeu să nu ducem mintea la cele ce nu trebuie ca să nu cugete cumva oamenii că Dumnezeu este ceva stricăcios sau ceva din cele văzute, sau ceva din cele făcute. Așa încât prin toate aceste nume negative, cum ar fi o tăgăduire a ceea ce-i străin, gândirea noastră este îndreptată și înlătură

⁶⁰ Așadar tăgăduim ceea ce nu-i potrivit lui Dumnezeu și mergem pe urmele Lui, ale caracteristicilor Lui. În felul acesta ne ferim de rătăcire și ne apropiem de Dumnezeu.

cugetările despre cele ce nu le are El. Iarăși, spunem că Dumnezeu e bun, drept, Creator și Judecător și altele ca acestea. Deci, precum cuvintele însemnau la acelea ceva de înlăturat și negativ din cele străine de Dumnezeu, așa aici însemnează un atribut și un fel de a fi din cele familiare lui Dumnezeu și contemplate pe potrivă despre El. Așadar din fiecare chip al denumirilor învățăm fie despre cele ce sunt ale Lui, că le are, fie despre cele ce nu sunt ale Lui, că nu le are. Nenașterea însemnează ceea ce nu are, căci arată că nu este la Dumnezeu naștere⁶¹. Iar de vrea să o numească cineva pe aceasta înlăturare, negație sau tăgăduire, nu ne interesează. Socotesc cum că s-a arătat îndeajuns prin cele grăite că nenașterea nu este însemnare a celor ce sunt la Dumnezeu. Dar ființa nu este ceva din cele ce nu are, ci e însăși existența lui Dumnezeu, care este nebunia cea mai înaltă a o număra între cele ce nu sunt. Căci, dacă ființa este între cele ce nu sunt, celelalte vorbe ar fi palavre. Prin urmare e arătat că nenașterea e rânduită între cele ce nu sunt; încât e mincinos cel ce afirmă că acest cuvânt arată însăși ființa.

Dar el, ca și cum ar fi deranjat că se spune ceva cu nepotrivire prin negație despre Dumnezeu, fuge așa-zicând la un lucru mai bine-credincios, atribuind nenașterea ființei înseși. Și, adunându-și cuvântul într-un capitol, așa scrie:

Eunomie: Așadar, dacă nu e nici după înțeles, nici după negație, nici în parte (căci e neîmpărțit), nici în Sine ca altceva (căci e simplu), nici altceva de la Sine

⁶¹ Chiar dacă e un termen negativ, nenașterea e un atribut al lui Dumnezeu. Însă, dacă ne raportăm la ființa Lui, atunci nu poate fi indicată prin nenaștere. De altfel, ființa lui Dumnezeu e inexprimabilă, neputând fi cuprinsă în cuvinte. Altfel ar fi mai prejos decât cuvintele, ar fi creată. Dar creatura (cuvintele) nu poate cuprinde necreatul. De aceea Dumnezeu rămâne mai presus de orice, mai presus și de cuvinte.

(căci Unul și Singur e nenăscut), El e ființă nenăscută.

Vasile: A adus cuvântul la cele ce voia și, desprinzând de pretutindeni nenașterea, a împins ființa la ea, precum a socotit, zicând despre Dumnezeuul a toate că El este ființă nenăscută. Dar eu însumi aș zice că ființa lui Dumnezeu este nenăscută, nu nenașterea ființa lui Dumnezeu⁶². Apoi vrednic lucru este a lua aminte și la faptul că a fi neîmpărțit și a fi simplu au aceeași subzistență în privința înțelegerii (căci neîmpărțit înseamnă să nu fie alcătuit din părți și simplu, de asemenea, să nu aibă compoziția din mai multe), iar el, ca și cum ar fi diferite, le desparte prin fundamentul lor. Apoi interzice că nu trebuie să împărțim pe Dumnezeu, să nu vedem nici ceva nenăscut al Lui, nici născut. Iarăși nici să socotim că nenașterea stă ca ceva în altceva. Dar voi prinde deșertăciunea acestora ca s-o resping deplin. Căci cel ce vorbește împotriva pare să se asemene cu cel ce vorbește în deșert. Pentru că, îmi pare mie, înțeleptul Solomon poruncește să nu se răspundă celui fără de minte după nebunia lui. Căci n-a pus în dezbatere vreodată cuvintele grăite, nici pe cele spuse ca să pară prin cele multe enumerate că a aflat cum că nenașterea e spusă după un singur fel convenabil. Dar poate că pentru noi trebuia un cuvânt mai mare pentru prezentarea minciunii și pentru a arăta că nenașterea nu e ființa lui Dumnezeu, dacă cele enumerate de el prin împărțire au fost în mod vădit infirmate. Căci, chiar de-ar fi avut tărie cuvântul lui, că nenașterea nu se înțelege nici cu mintea, nici prin negație, nici așa n-ar fi avut deloc cursivitate continuarea. Căci ce nevoie

⁶² Despre ființa lui Dumnezeu se pot spune multe, între care și că e nenăscută. Ceea ce înseamnă că acestea sunt aspecte ale ființei care o definesc, dar care n-o exprimă total. Deci ființa Lui prezintă un aspect, dar acest aspect nu e ființa Lui.

este să cadă nenașterea la una din cele enumerate? Nici una, ci el adaugă la cele puse înainte concluzia ca și cum ar fi de la sine: „Așadar, dacă nu e nici după înțelegere, nici după negație, nici după altceva din modurile enumerate, El este ființă nenăscută”. Noi așa să-i zicem, răsturnându-L: Așadar, deoarece se contemplă cu mintea și numele este prin negație, nu este ființă a lui Dumnezeu nenașterea. Căci, până ce nu dă încredințare de cele grăite, nici nu are fermitate în raționamentele sale, nu va fi primit nicicum conținutul lui.

În general, câtă mândrie și îngâmfare nu înseamnă a socoti să cercetezi însăși ființa lui Dumnezeu cel peste toate! Căci aproape că-l umbrește și pe cel ce a zis: «Pune-voi scaunul meu deasupra stelelor» (Is. 14:13). Iar ei nu se semețesc asupra stelelor sau cerului, ci se trufesc asupra înseși ființei Dumnezeului a toate. Să cercetăm de unde i-a venit în gând firea Lui? Oare din cugetarea obișnuită? Dar ea ne indică faptul că Dumnezeu este, nu ce este. Dar e din învățătura Duhului? Care? Sau unde se află? Nu mărturisește marele David, căruia i-a arătat Dumnezeu cele nearătate și ascunse ale înțelepciunii Sale, în chip vădit neapropierea cunoașterii, când spune: «Minunatu-s-a și s-a întărit de la mine cunoașterea Ta; nu pot înspre dânsa» (Ps. 138:6)? Iar Isaia, care a fost în contemplarea slavei lui Dumnezeu, ce ne-a arătat despre ființa dumnezeiască? Ceea ce dă mărturie în proorocia despre Hristos, spunând: «Neamul Lui cine-l va povesti?» (Is. 53:8) Dar ce zice Pavel, vasul alegerii, care-L are pe Hristos vorbind în el, care a fost până la al treilea cer, care a auzit cuvinte de nespus, care nu pot fi spuse omului, ce învățătură ne-a lăsat despre ființa lui Dumnezeu? Cel care, atunci când s-a aplecat spre cuvintele din parte ale economiei, amețind

de necuprinderea priveliștii, a strigat glasul acela: «O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al cunoștinței lui Dumnezeu! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și neurmăte căile Lui!» (Rom. 11:33) Iar dacă acestea sunt neurmăte celor ce-au ajuns la măsura cunoștinței lui Pavel, câtă este înfumurarea celor ce făgăduiesc să știe ființa lui Dumnezeu? I-aș întreba cu plăcere ce spun despre pământul pe care stau și din care au venit? Care ne vestesc ei că este ființa lui? Ca atunci să-i credem pe ei, care se întind la cele de dincolo de toată înțelegerea, când ne vor vorbi fără puțință de tăgadă despre cele așezate în țărână și sub picioare. Deci care e ființa pământului? Care e modul percepției? Să ne răspundă, care rațiune sau simțire a ajuns la aceasta? Și, dacă zic că e simțire, cu care percepție a simțurilor lucrează? Prin vedere? Însă aceasta percepe suprafețele. Dar cu atingerea? Și aceasta deosebește asprimea și netezimea, căldura și răceala și cele ca acestea, pe care nimeni nu le numește ființă dacă nu a ajuns la nebunia de pe urmă. Iar despre gust și miros ce mai trebuie a spune? Unul are percepția lichidelor, iar celălalt a aburilor. Iar auzul este o simțire a sunetelor și a glasurilor care nu au nici o familiaritate cu pământul. Rămâne, deci, să se afirme că ei au aflat ființa ei prin rațiune. Cum aceasta? Unde se găsește în Scriptură? De către care dintre sfinți a fost predată? Cel ce ne vorbește despre zidire aceasta ne-a învățat, că «întru-nceput a făcut Dumnezeu cerul și pământul; iar pământul era nevăzut și netocmit» (Fac. 1:1), socotind că de ajuns să vestească pe Cel ce l-a făcut și l-a împodobit. Și a interzis celor ce ascultă a scotoci care e ființa lui ca ceva deșert și nefolositor. Așadar, dacă nu se întărește cunoașterea ei din mărturia simțirii, nici din învățătura cuvântului, de unde mai zic că au avut perceperea ei? Căci câtă este simțirea ei, sau suprafața,

sau consistența, sau greutatea, sau ușurimea, sau grosimea, sau moleșeala, sau figura, sau finețea, sau răceala, sau căldura, sau calitățile lichidelor, sau diferențele de formă, la nici una din acestea n-ar putea ei să spună care este ființa lor, nici dacă le-ar zice toate cu ușurință⁶³. Iarăși prin rațiune nici unul din bărbații înțelepți și fericiți nu s-a făcut văzător. Deci care rămâne să fie felul cunoașterii? Să ne răspundă cei ce disprețuiesc toate cele de sub picioare și străbat cerul și toate puterile cele mai presus de ceruri și s-au prins cu mintea chiar de ființa cea dintâi. Însă s-a obișnuit îngâmfarea să fie mai grozavă decât toate patimile din oameni și cu adevărat să se îmbrace cu judecata diavolului, prin care se și naște. De unde și aceștia, care nu știu nici care este firea pământului pe care calcă, se trufesc să străbată însăși ființa Dumnezeului a toate. Și Dumnezeu sfinților Lui, Avraam, Isaac și Iacov, fiind al lor pentru că au împlinit toată virtutea, a preferat ca ceva ales și convenit pentru măreția Sa să Se numească Dumnezeul lor, numindu-Se pe Sine Dumnezeul lui Avraam și al lui Isaac și al lui Iacov, «căci acesta este numele Meu veșnic, zice, și pomenirea în neamurile neamurilor» (Ieș. 3:15). Așadar acestora nu le-a arătat nici numele Său, darmite să le descopere care-I este ființa. «Căci Eu, zice, sunt Domnul; și M-am făcut văzut lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov, fiind Dumnezeul lor; și numele Meu nu l-am arătat lor» (Ieș. 6:2-3) ca fiind mai mare decât poate cuprinde auzul omenesc. Dar lui Eunomie i s-a părut că Dumnezeu a arătat nu numai numele, ci și însăși ființa Lui. Și ceea ce e greu de descris, care nu s-a arătat nici unuia din sfinți, el

⁶³ Chiar de-ar putea ști cineva toate calitățile enumerate mai sus, deși este și acesta un lucru foarte anevoios, tot n-ar putea spune care este ființa lucrurilor, căci ea e mai presus de calități, deși ele o arată că este și cam cum este.

proclamă și strigă fără cugetare cum că este scris în Biblie. Și cele puse deoparte nouă prin făgăduințe sunt mai presus de toată cunoștința omenească și pacea lui Dumnezeu covârșește toată mintea; iar el nu acceptă că ființa lui Dumnezeu este mai presus de toată mintea și mai presus de toată cunoștința oamenilor⁶⁴.

Dar socot că percepția ei depășește nu numai pe oameni, ci și toată firea cuvântătoare. Dar acum numesc cuvântătoare pe ceea ce este în zidire. Căci numai Fiului și Sfântului Duh Le este cunoscut Tatăl pentru că «nimeni nu știe pe Tatăl decât Fiul» (Mt. 11:27) și «Duhul toate le cercetează, și adâncurile lui Dumnezeu. Căci nimeni nu știe, zice, cele ale omului decât duhul omului care este în el. Și cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul, Care este din Dumnezeu» (1Cor. 2:10-11). Deci ce lasă ei mai special cunoașterii Unuia-Născut sau Sfântului Duh, dacă ei au percepția ființei înseși? Pentru că își vor pune pe seama lor înțelegerea pe măsură a ființei dacă nu vor atribui Unuia-Născut contemplarea puterii, a bunătății și a înțelepciunii lui Dumnezeu. Dar e cu totul dimpotrivă; pe bună dreptate ființa însăși este nevăzută tuturor, în afară de Unul-Născut și Sfântul Duh. Iar noi primim priceperea bunătății și a înțelepciunii Lui, suindu-ne de la lucrările lui Dumnezeu și înțelegând prin fapte pe Făcător. Căci aceasta e cunoscut la Dumnezeu, ceea ce a arătat

⁶⁴ Totuși Dumnezeu este cunoscut deplin de oameni sau poate fi cunoscut. Dar nu prin puterea firească de cunoaștere, ci prin descoperire, prin har, care preschimbă sufletul, îl face nemuritor și viu. Dumnezeu e cunoscut nu prin cercetare, nefiind atins, ci prin curățirea puterii de cunoaștere, a minții, prin luminare și desăvârșire. Aici Sf. Vasile procedează pedagogic: dovedește că orice cercetare e insuficientă pentru a ajunge la Dumnezeu. La fel gândirea rațională ni-L lasă neapropiat. Rămâne o altă cale, pe care o descoperă mai apoi.

Dumnezeu tuturor oamenilor. De vreme ce se pare că în privința celor câte sunt scrise de teologi despre ființa lui Dumnezeu prin figuri sau și prin alegorii, cuvintele trimit la alte înțelegeri. Așa încât, dacă cineva se va lupta să-L prezinte prin litera goală fără examinare, după ceea ce este la îndemână⁶⁵, eșuând în basme iudaice și băbești, se va vesteji ca un sărac cu totul de înțelegerile vrednice de Dumnezeu. Căci prin faptul de a gândi ființa lui Dumnezeu prin vreo materie și după aceasta a o pune laolaltă cu cele fără de Dumnezeu ale elinilor aceasta va fi percepută și mai felurită, și mai compusă. Proorocul relatează că Dumnezeu este roșu închis de la mijloc până sus, iar cele de jos sunt acoperite de foc. Cel ce nu se suie la înțelegeri mai înalte prin literă, ci rămâne chiar acolo prin descrierile trupești și e învățat de Iezechiel că ființa lui Dumnezeu este de acest fel, iarăși aude că Dumnezeu este foc de la Moise, și de înțeleptul Daniel e dus către alte percepții. Și așa vom afla, după ce culegem închipuirile din Scripturi, că nu sunt numai mincinoase, ci se și luptă între ele. Lăsând, deci, indiscreția în privința ființei ca fiind neajunsă, trebuie să credem sfatului simplu al Apostolului, care zice: «trebuie a crede mai întâi că Dumnezeu este și că se face răsplătitor celor ce-L caută» (Evr. 11:6). Căci nu cercetarea a ce este ne pregătește mântuirea, ci mărturisirea că este. Deci, de vreme ce ființa lui Dumnezeu s-a dovedit că e neînțeleasă de om prin fire și cu totul negrăită, rămâne să trecem la ce este însăși nenașterea și cum e contemplată la Dumnezeul a toate.

Vom afla, deci, că ei socotesc cum că nu ne vine înțelegerea prin cercetarea a ce este, ci, ca să spun

⁶⁵ Dacă cineva va lua literal, după ceea ce-i evident, descrierile biblice și ale sfinților, va ajunge la mituri deșarte. Dumnezeu va fi o lumină oarecare, un bătrân, un glas etc.

forțat cuvântul, mai degrabă a cum este. Căci, după ce mintea noastră cercetează dacă Dumnezeu cel peste toate are vreo obârșie mai presus de El, apoi, neputând să înțeleagă nimic, lipsa de început a vieții Lui a numit-o nenaștere. Precum la cuvintele despre oameni, când spunem că cutare s-a născut din acela, nu relatăm ce este fiecare, ci de unde a apărut, tot așa și când e vorba de Dumnezeu cuvântul „Nenăscut” nu înseamnă ce este, ci că nu este de nicăieri. Dar așa voi face mai lămurit ceea ce spun. Evanghelistul Luca, prezentând genealogia după trup a lui Iisus Hristos, Dumnezeu și Mântuitorul nostru și urcând de la cei de la sfârșit spre cei de la început, a început de la Iosif. După ce a zis de el, iar el al lui Ilí, iar el al lui Matan și urcând tâlcuirea așa prin depărtare către Adam, vine apoi la cei de sus și zice că Set e din Adam, iar Adam din Dumnezeu și a oprit aici urcarea. Nu a arătat ființele celor enumerați în relatarea nașterii fiecăruia, ci a înfățișat obârșiile directe din care s-a născut fiecare. Deci, precum acela a zis că Adam e din Dumnezeu, așa-i vom întreba noi: Dumnezeu din cine este⁶⁶? Oare nu este la îndemână în mintea fiecăruia că nu-i din nimeni? Adică a fi din nimeni înseamnă că-i fără de început, iar fără de început înseamnă că-i nenăscut. Deci, precum la oameni nu era ființa din cineva, așa nici la Dumnezeu a toate nu se poate spune că ființa este nenașterea. Ceea ce este tot una cu a fi din nimeni. Iar cel ce zice că nenașterea este ființă face aproape ca și cum ar fi întrebat cineva care este ființa lui Adam și care e firea lui. Și ar răspunde că nu-i din împreunarea bărbatului și a femeii, ci e plăsmuit din dumnezeiasca mână. Dar nu te-am întrebat felul ipostasului, ar zice

⁶⁶ Adică fiecare s-a născut din cineva, iar Dumnezeu nu S-a născut din nimeni, e nenăscut. Sf. Vasile se folosește de această genealogie pentru a arăta că Dumnezeu e chiar nenăscut.

cineva, ci însăși materia subzistenței omului, care am nevoie să aflăm prin răspuns. Aceasta ni se întâmplă și nouă să învățăm din cuvântul nenăscut mai degrabă felul lui Dumnezeu decât însăși ființa.

Dar, în general, dacă vrea cineva să învețe adevărul celor spuse de noi, să se cerceteze pe sine dacă poate duce ce înseamnă termenul „nenăscut” când vrea să înțeleagă ceva despre Dumnezeu. Căci eu văd că, atunci când îmi îndrept mintea spre veacurile viitoare, spunem că Cel ce nu e hotărnicit cu viața de nici o margine e nesfârșit. Așa și când ne suim cu gândurile mai sus de veacuri și, furișându-ne în necuprinderea vieții lui Dumnezeu ca în largul unui hău, neputând să prindem nici un început de unde a apărut, ci înțelegând că viața lui Dumnezeu e pururea în afară de înțelegere și o depășește, spunem despre Acesta Care nu are început al vieții că e nenăscut. Căci acesta e sensul nenașterii, a nu avea din altă parte începutul existenței. Dar el, deoarece se uită numai la nenașterea Dumnezeului a toate, a găsit cele mai mari meșteșuguri spre hulirea Unuia-Născut. Căci ce spune mai departe?

Eunomie: Căci, fiind Nenăscut după dovedirea de dinainte, nu l se adaugă vreodată nașterea ca să nu împărtășească firea Sa Celui născut. Scapă de toată compararea și părtășia la naștere!

Vasile: O, hula nerușinată și rea! O, vicleșug ascuns și ușurătate felurită! Cum vorbește cu migală chiar cu metodele diavolului! Căci, vrând să arate că Fiul Unul-Născut și Dumnezeu este neasemănător cu Dumnezeu și Tatăl, tace numele Tatălui și al Fiului și vorbește simplu despre Nenăscut și născut. Și, ascunzând numele credinței mântuitoare⁶⁷, predă

⁶⁷ Noi credem în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt, în Care ne-am și botezat. Doar păgânii și ereticii cred într-un Dumnezeu

goale dogmele hulei pentru ca, după ce e exersată necredința prin fapte și apoi se face mutarea la Persoane, el să pară că nu grăiește ceva de ponegrire, ci să aibă pregătită hula prin șirul cuvântului. „Fiind nenăscut, zice, scapă de toată comparația și părtășia la naștere!” N-a zis Tată și Fiul, ci Nenăscut și Născut. De acest fel fiind înșelăciunea aceasta a lui, luați seama ce fel este alta. Zice: „Fiind nenăscut, nu I se adaugă vreodată nașterea”; și completează: „ca să nu împărtășească Celui născut firea”. Expresia „nu i se adaugă vreodată nașterea” înseamnă două lucruri: unu, că nu se potrivește la firea Lui nașterea (căci e cu neputință să vină spre naștere firea nenăscută), iar al doilea, că nu primește să nască. Deci el s-a folosit de cuvânt cu semnificația a doua. Îi răpește pe cei mulți de la înțelegerea dintâi⁶⁸. Că aceasta este ceea ce s-a pregătit o arată limpede ceea ce a adăugat. Căci, după ce a zis că „nu I se adaugă vreodată nașterea”, a adăugat: „ca să nu împărtășească firea Sa Celui născut”. Căci aceasta e urmarea la gândul al doilea: că nu primește Tatăl să nască pentru ca să nu împărtășească propria fire Celui născut. Ce-ar putea fi mai grozav decât necredința aceasta? Cine a grăit asemenea nedreptate către înălțime vreodată?

Căci eu mă tem să nu ne întinăm și noi mintea noastră prin primirea hulelor străine cu gura⁶⁹ și să ne facem părtași la osândă cu ei. Dar mă mângâie locul

nenăscut, imprecis.

⁶⁸ Primul sens este, de fapt, potrivit Tatălui, anume că nu e născut, nu că nu naște. Odată ce este nenăscut, nu mai poate să se nască de acum. Dar El, chiar dacă e nenăscut, nu e oprit de fire să nască. Mai mult, acestea sunt atemporale; Tatăl a fost dintotdeauna cu Fiul, n-a fost Singur.

⁶⁹ Chiar când e nevoit să combată minciuna și să ia contact cu ea, se păzește să nu se întineze, căci te poți molipsi și de stricăciunea împotriva căreia stai, că de aceea e stricăciune.

din Evanghelii că și Duhul Sfânt a scris hula iudeilor contra Domnului, n-a oprit a fi predată celor de după acestea, înscriind pentru tot timpul hula lor, pentru că nici o hulă nu strică slava preacurată a Unuia-Născut. Așadar, dacă nu I se adaugă niciodată nașterea ca să nu împărtășească Celui Născut firea Sa, Dumnezeu nu este Tată. Dar nu se poate să fie aceasta⁷⁰. Ci mai bine ne este nouă să lăsăm neterminată hula. Căci, pe de o parte, nu a ajuns la naștere, iar pe de altă parte n-a primit firea Celui ce naște⁷¹. Apoi se luptă singur cu sine, născocind o nouă mângâiere de hulă. O dată, nu are ce să zică de pocăință, ci, a doua oară, îi place să se certe ca să ascundă cele ce i-o iau înainte. Căci ce a răbdat să rostească?

Eunomie: Scapă de toată compararea și părtășia la naștere.

Vasile: Dacă Fiul nu are comparare cu Tatăl, nici părtășie cu Cel ce L-a născut, mincinoși sunt apostolii, mincinoasă Evanghelia și Însuși Adevărul, Domnul nostru Iisus Hristos. Ci eu mă înfricoșez iarăși de hulă; dar e ușor de înțeles pentru oricine. Căci, dacă nu are nici un fel de comparație cu Tatăl, cum a spus lui Filip: «De atâta timp sunt cu voi și nu M-ai văzut, Filipe?» (In. 14:9) Și: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (In. 12:45). Cum a arătat în Sine Fiul pe Cel ce nu primește nici o comparație, nici nu a agonisit vreo părtășie cu El? Căci Cel necunoscut nu e sesizat prin Cel neasemenea și străin, ci a sădit în Cel familiar a se cunoaște familiaritatea. Așa se vede în pecete forma Celui pecetluit. Iar prin chip vine cunoașterea arhetipului, comparând noi adică

⁷⁰ Tatăl este prin fire Tată, nu Nenăscut. Nu e și Fiul, ca să fie născut din Cineva, ci e Tată, Care are Fiul.

⁷¹ Acestea ar fi concluziile lui Eunomie. Dacă e Nenăscut prin fire, nu mai e Tată după logica lui.

identitatea în Amândoi.

Așa încât prin această singură hulă se desființează toate griurile cele de la Duhul Sfânt spre slavoslovie Unuia-Născut, care a fost predată de Evanghelie, care ne învață că «pe Acesta L-a pecetluit Dumnezeu Tatăl» (In. 6:27), iar Apostolul zice «Care este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut» (Col. 1:15). Chip nu fără suflet, nici tăiat de mână, nici lucru de artă și cugetare, ci chip viu, dar mai degrabă viață de sine stătătoare, nu prin asemănarea unei forme, Care se păstrează în ființa proprie pururea neschimbat. Căci eu zic chiar că «a subzista în înfățișarea lui Dumnezeu» (Flp. 2:6) este tot una cu „a subzista în ființa lui Dumnezeu”. De vreme ce «a lua înfățișare de rob» (Flp. 2:7) înseamnă că Domnul nostru S-a făcut cu ființă omenească, așa și «a subzista în înfățișarea lui Dumnezeu» prezintă caracteristica ființei dumnezeiești. «Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl» (In. 14:9), zice. Iar acesta taie, pe cât îi este cu putință, calea cunoașterii care s-a făcut prin El, înstrăinând pe Unul-Născut de Tatăl și tăind cu totul părtășia cu El. «Toate câte are Tatăl ale Mele sunt» (In. 16:15), zice Domnul. Iar Eunomie spune că Tatăl nu are nici o părtășie cu Cel din El. Și: «Precum Tatăl are viață în Sine Însuși, așa I-a dat și Fiului să aibă viață în Sine Însuși» (In. 5:26). Aceasta am fost învățați de Domnul Însuși, iar de Eunomie ce? Că nu este nici o comparație între Cel născut și Cel ce naște. Și, pe ansamblu, strică printr-un cuvânt rațiunea chipului și înlătură faptul că este strălucirea și pecetea Ipostasului Lui. Căci nu se poate cugeta nici chipul Celui incomparabil, nici strălucirea Celui neîmpărtășit după fire. Rămâne iarăși chiar la chipul operei de artă, spunând că nu este comparație între Cel ce naște și Cel născut. Nu între Tatăl și Cel din El ca să arate opoziția care se află în cuvintele acestea, ca să o mute pe aceasta

la însăși ființa Tatălui și a Fiului⁷².

Pentru ca să nu întindem la o lungime mare cuvântul urmărind toate hulele lui și apucându-ne să îndreptăm fiecare din cele grăite, vom înfățișa cele câte au la îndemână necredința și sunt vădite de la sine celor ce le întâlnesc⁷³. Și vom prezenta cele ce sunt de trebuință pentru musturarea cuvântului lui. Căci, pregătind⁷⁴ în chip felurit neîmpărtășirea Fiului de ființa Tatălui și arătând de pretutindenii, precum știe, nepotrivirea, adaugă:

Eunomie: Căci n-am zice aceasta, că ființa este comună Amândurora. Iar cu rânduiala și cu vârsta, ca timp Unul este primul și Celălalt al doilea. Deoarece trebuie să fie la cei ce sunt mai mari pricina superiorității; dar la ființa lui Dumnezeu nu sunt înjugate timpul, nici veacul, nici rânduiala. Căci rânduiala e a doua după cel ce o pune; nimic din cele ale lui Dumnezeu nu e rânduit de altcineva. Și timpul este o mișcare oarecare a stelelor; iar ființa stelelor este ulterioară nu doar Celui nenăscut și tuturor celor înțelegătoare, ci și celor dintâi trupuri. Iar despre veacuri ce trebuie să mai zic, Scriptura povestind limpede că Dumnezeu este înainte de veacuri?

Vasile: Luând de bune pentru sine după rațiune cele pe care le voiește și extrăgând prin ipoteze

⁷² Născătorul și Cel Născut sunt termeni contrarii, pe când cei de Tată și Fiu arată o relație de familiaritate, intimă. Primii termeni sunt conceptuali, abstracți, pe când ceilalți sunt mai vii, mai definitorii pentru că Dumnezeu e dragoste.

⁷³ E suficient ca Eunomie să fi spus unele lucruri greșite pentru a fi repudiat. Restul nu mai merită cercetate. Pomul cu roade rele e rău.

⁷⁴ Una este a face o prezentare pedagogică, pornind de la cele mai ușoare la altele mai grele, și alta este a pregăti terenul pentru minciună erodând treptat simțirea adevărului. Prima, educația, înalță pe cel neștiutor, iar a doua, păcăleala, dă rămă pe cel întemeiat în adevăr puțin câte puțin.

consecințele, apoi avântându-se spre înțelesuri nelalocul lor, se gândește să arate de aici că aprobarea dogmelor sale e trebuincioasă. Căci zice: „n-am zice aceasta, că ființa este comună Amândurora. Iar cu rânduiala și cu vârsta, ca timp Unul este primul și Celălalt al doilea”. Deci, dacă a zis că înțelege așa comuniunea de ființă, ca și cum aş cugeta ceva dintr-o materie preexistentă și se înțelege o împărțire în cele din ea, nici noi înșine n-am primi această gândire. Să nu fie! Și i-am dovedi pe cei ce spun acestea, dacă există vreunii, că sunt nu mai puțin necredincioși decât cei ce vorbesc de neasemănare. Dar, dacă cineva ia așa părtașia de ființă, ca și cum o rațiune și aceeași a existenței e contemplată la Amândoi, încât, dacă Tatăl e înțeles ca lumină prin ipoteză în fundamentul Lui, și ființa Unuia-Născut se mărturisește că e lumină, și orice rațiune a existenței ar atribui-o cineva Tatălui, aceeași s-ar potrivi și Fiului; dacă așa se primește părtașia de ființă, suntem de acord. Vom zice că dogma este și a noastră. Căci prin aceasta este una Dumnezeirea. Adică unitatea se înțelege după rațiunea ființei, încât diferența este în număr și în proprietățile care caracterizează pe Fiecare, dar în rațiunea ființei se contemplă unitatea⁷⁵.

După ce am hotărât, așadar, cum trebuie să fie primită părtașia de ființă, să cercetăm ce unire are continuarea cu cele de dinainte. „Iar cu rânduiala și cu vârsta, ca timp Unul este primul și Celălalt al doilea”. Ce nevoie este ca la Cei la Care ființa e comună, Aceștia să fie așezați într-o ordine și să fie ai doilea ca timp? Nu se poate ca Dumnezeuul a toate să nu fie din veșnicie împreună cu chipul Său, Care strălucește

⁷⁵ Tatăl și Fiul sunt unitari după ființă. Tot ce are Unul are și Celălalt. Se disting Unul de Altul pentru că sunt doi, dar sunt la fel.

atemporal, și să nu aibă legătura dincolo nu numai de timpuri, dar și de toate veacurile. Căci pentru aceasta se spune că este strălucire, ca să înțelegem legătura și e numit pecete a Ipostasului ca să învățăm deoființimea. Însă și rânduiala este una firească și una după îndeletnicire. Cea firească e ca cea care pune rânduială între zidiri după rațiunile creatoare și ca o aranjare a celor enumerate și ca legătura cauzelor cu cele cauzate, fiind dinainte mărturisit faptul că Dumnezeu este Făcător și Creator al firii înseși. Iar cea după îndeletnicire și artistică e ca cea din cele pregătite, din cele învățate, din ranguri, din enumerații și din cele ca acestea. Ascunzând-o, așadar, pe cea dintâi dintre acestea, el s-a referit la al doilea fel de rânduială⁷⁶ și zice că nu trebuie să se vorbească de rânduială la Dumnezeu deoarece rânduiala este a doua față de Cel ce o face. Dar n-a știut sau a ascuns intenționat că este un fel de rânduială care nu se întemeiază din dispoziția noastră, ci se alcătuiește prin însăși urmarea cea după fire, precum cea dintre foc față de lumină de a fi din el. Căci la acestea spunem că prima este pricina și a doua cea din ea. Nu despărțim prin vreo distanță acestea între ele, ci cu gândul înțelegem că pricina este înaintea efectului. Deci cum să fie un lucru binecuvântat a tăgădui rânduiala la Cei la Care există primul și al doilea [chiar dacă] nu după dispunerea noastră, ci din înșiruirea care există la Ei după fire?

⁷⁶ Unele lucruri au o ordine prin fire. De exemplu, om-animal-plantă-piatră sau bunic-fiu-nepot etc. Există și o ordine impusă de noi între noi sau între alte lucruri după importanță, rang, timp etc. Primul fel de ordonare e între lucruri independente, nu introduce ideea de superioritate, pe când al doilea fel pune o ierarhie în lucruri asemănătoare. Ori Tatăl este mai întâi ca Fiul fără să fie mai bun cu ceva. E ceea ce spune Sf. Grigorie Teologul că Tatăl e mare pentru că n-are vreo origine, dar Fiul e mare pentru că Se trage dintr-Un astfel de Tatăl, moștenindu-I calitățile.

Deci pentru care pricină nu îngăduie să se primească în privința lui Dumnezeu o rânduială? Socotesc că rămâne să poată arăta superioritatea după ființă dacă ar arăta că întâietatea nu se înțelege nicidecum altfel la Dumnezeu⁷⁷. Dar noi zicem că Tatăl e rânduit înaintea Fiului după legătura dintr-o cauză față de efecte. Dar nu și după diferența de fire, nici după superioritatea de timp. Ori așa vom respinge și faptul că Dumnezeu este Tată pentru că înstrăinarea după ființă înlătură unirea firească.

Deoarece înțeleptul acesta ne-a pus în față toate ca să despărțim firea prin timp, să vedem și aici care este siguranța și claritatea cugetării lui! Așadar zice că timpul este o mișcare oarecare a stelelor, adică a soarelui și a lunii și a celorlalte câte se pot mișca de la sine. Atunci în intervalul de la nașterea cerului și a pământului până la facerea stelelor oare ce declară acesta că au fost atunci în părțile de sus? Căci zice limpede cel ce a descris cu puterea Duhului facerea lumii că luminătorii cei mari s-au făcut în ziua a patra. Deci timpul nu era, precum se pare, în zilele de dinainte, căci nu se mișcau defel stelele. Cum se putea, dacă ele n-au fost de la început? Și iarăși, când se lupta Iisus al lui Navi cu gabaoniții, deoarece soarele a rămas nemișcat la porunca celui ce stătea în picioare și luna a stat locului, nu era timp atunci. Deci ce vom zice că este distanța aceea a zilei? Te vei gândi la vreo denumire? Căci, dacă lipsește firea timpului, pătrunde veacul⁷⁸. Iar a numi veac o mică parte a zilei

⁷⁷ Numai dacă n-ar fi fost Unul întâi, adică Tatăl, și Altul al doilea, adică Fiul, și ar fi fost aranjați într-o ordine, doar atunci ar fi fost de firi diferite. Așa, Ei pot fi și sunt de aceeași fire.

⁷⁸ Este interesantă definiția Sf. Vasile despre veac. Lipsa timpului, dar nu a existenței, aduce veșnicia, veacul. Deci această lipsă nu e dispariția timpului (a existenței), ci depășirea condiției temporale, a nu fi supus deșertăciunii, stricăciunii, degradării, ci,

ce lipsă de minte nu arată⁷⁹? Însă este obișnuința din multa perspicacitate să se socotească ziua și noaptea prin modul de mișcare a stelelor⁸⁰, iar că acestea sunt părți ale timpului. De aici a declarat că felul timpului este o mișcare a stelelor, neînțelegând nici el ce spune. Căci e mai nimerit a zice că arată cât timp a trecut, nu cum este el. Însă cine e atât de copil cu totul la minte încât să nu știe că zilele, ceasurile, lunile și anii sunt măsurători ale timpului, nu părți? Iar timpul este distanța scursă de la întemeierea lumii. Toată mișcarea e măsurată fie de stele, fie de vietăți, fie de orice se mișcă, după cum am spus, mai repede sau mai încet una decât alta. Se mișcă mai repede cel ce parcurge o distanță mai mare în timp mai scurt și mai încet cel ce parcurge o distanță mai mică în timp mai mult. Iar el, deoarece stelele se mișcă în timp, arată că ele sunt creatoare ale timpului. Așadar, după cuvântul preaînțeleptului acesta, deoarece și scarabeii se mișcă în timp, vom hotărî că timpul este o mișcare oarecare a scarabeilor, căci nu se deosebește cu nimic de aceasta ceea ce s-a spus de el, în afară de însemnarea numelor. Așa sunt acestea, dar luați seama la cele ce urmează.

dimpotrivă, a spori în bine, în statornicie, în plenitudine. Existența în timp este resimțită ca o povară, o derulare fatală, implacabilă de evenimente. Pe când existența în veac, în veșnicie, e lipsită de grijă, de apăsare, e o împlinire a ființei, o bucurie de a privi viitorul fără teamă. Timpul înseamnă trecut, prezent și viitor în egală măsură, pe când veacul e o trăire puternică a prezentului care scoate de sub povara trecutului și nu-și face griji de viitor. În fine, timpul înseamnă degradare, care e dată de păcat, pe când veșnicia o dă bunul Dumnezeu.

⁷⁹ Nu se poate numi veac, adică o condiție superioară, nestricăcioasă de existență, o mică parte a zilei în care nu s-a mișcat soarele.

⁸⁰ Timpul e o noțiune abstractă care se reflectă în spațiul concret prin derularea lui măsurată de anumite intervale (zi-noapte). În uzul comun oamenii obișnuiți identifică timpul cu alternanța zi-noapte.

Eunomie: Ci, zice, nici nu se poate să fie ceva în ființa lui Dumnezeu, precum chipul sau consistența sau cantitatea, pentru că Dumnezeu e liber de toată compoziția. Iar dacă nu este, nici n-a fost ceva din acestea sau din cele ca acestea, încât se înțelege că este împletită cu ființa lui Dumnezeu curăția, ce fel de rațiune mai îngăduie să se asemenea nașterea cu nenașterea? Asemănarea după ființă sau comparația sau părtășia făurește în chip vădit egalitatea, care nu lasă nici o superioritate sau diferență, iar egalitatea îl arată pe Cel nenăscut asemănător sau comparabil. Dar nimic nu e așa de fără noimă și povârnit spre necredință încât să se zică cum că Fiul este egal cu Tatăl, El însuși zicând explicit că «Tatăl Care M-a trimis este mai mare decât Mine» (In. 14:28) și încă o dată după puțin. Dar socotesc că ajung cele grăite spre dovedire, chiar dacă au rămas mai multe, că Dumnezeu a toate este nenăscut și incomparabil.

Vasile: Când urmează să lege un cuvânt rău de ceva, ia înainte de toate niște cuvinte demne de încredere ca să nu fie respins pentru temeinicia din acestea nici în privința celorlalte. „Nimic, zice, nu este în ființa lui Dumnezeu, nici chip, nici consistență, nici cantitate, pentru că Dumnezeu e liber de toată compoziția”. Până la acestea este de încredere, dar în cele ce urmează a întors-o în favoarea lui. Căci a legat hula zisă ca o necesitate a celor prezentate înainte, spunând: „iar dacă nu este ceva din acestea și din cele ca acestea, nici n-a fost vreodată și se înțelege că este împletită cu ființa Lui curăția, ce fel de rațiune va mai îngădui să se asemenea nașterea cu nenașterea?” Ce legătură au acestea între ele, că Dumnezeu este necompus și că nu se poate ca Fiul să primească asemănarea cu El? Căci zi: nu spui și tu că Fiul aproape că nu are în Sine nici chip, nici consistență și

nici cantitate și e liber de toată compoziția?

Căci eu socotesc cum că nu ești atât de nebun încât să îndrăznești să zici vreodată că Fiul este altfel decât netrupesc, fără chip și fără formă și toate câte le zici despre Tatăl. Deci cum nu e binecredincios a compara pe Cel ce nu are chip cu Cel ce nu are chip? Și pe Cel ce nu are cantitate cu cel ce nu o are pe aceasta? Și pe Cel necompus cu Cel cu totul necompus? Iar el pune asemănarea în chip și egalitatea în consistență, iar cantitatea, ceea ce presupune că e în afara consistenței, el ar tâlcui-o mai obișnuit.

Eunomie: Pentru aceasta nu e nici egal, zice, nici asemenea, deoarece este fără cantitate și fără chip.

Vasile: Dar eu la aceasta raportează asemănarea. Deoarece, precum Tatăl e liber de toată compoziția, așa și Fiul e cu totul simplu și necompus. Și ceea ce-i asemenea nu se contemplă după identitatea chipului, ci după ființa însăși. Căci la cele ce au formă și înfățișare, la acestea asemănarea este după identitatea chipului, iar la firea fără chip și formă rămâne să aibă asemănarea în ființa însăși. Și egalitatea nu stă în compararea celor ce se împotrivesc, ci în identitatea puterii. «Hristos, zice, este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu» (1Cor. 1:24), adică toată puterea părintească este învîstierită în El. De unde pe cele pe care vede că le face Tatăl, pe acestea le face și Fiul întocmai.

Eunomie: Ci asemănarea după ființă, zice, sau compararea sau părtășia, nelăsând nici o superioritate sau diferență, împlinește egalitatea.

Vasile: Deci cum nu rămâne nici o diferență, nici ceea ce subzistă în sine prin cauzare față de cele din ele? Apoi adaugă:

Eunomie: Cine este așa fără de minte sau îndrăzneț în necredință încât să zică cum că Fiul este

egal cu Tatăl?

Vasile: Să-i zicem cele ale proorocului despre acestea: «înfățișare de desfrânată ți-ai luat, care este fără de rușine față de toți» (Ier. 3:3). Căci acelea își aruncă dosădirile asupra celor ce trăiesc cuviincios. Iar acesta îi numește lipsiți de minte pe cei ce doresc să mărească slava Unuia-Născut și îndrăzneți în necredință, oțărându-se asupra acelor asupra cărora s-au iuțit și iudeii când au spus: «Te faci pe Tine egal cu Dumnezeu» (cf. In. 5:18).

Și vede urmarea (și să nu pară nimănui lucru de neimaginat cele spuse) mai mare decât cum li s-a părut acelor. Căci s-au iuțit că a spus că Dumnezeu este Tatăl Lui, gândindu-se la continuare: „prin aceasta Te faci pe Tine egal cu Dumnezeu”, ca și cum ar zice neapărat că, dacă are Tată pe Dumnezeu, este egal cu El. Dar el, după ce acceptă așa-zicând prima parte, o respinge pe a doua și ne pune înaintea glasul Domnului, Care zice: «Tatăl, Care M-a trimis pe Mine, este mai mare decât Mine» (In. 14:28), dar nu ascultă de Apostolul care zice: «Nu răpire a socotit să fie egal cu Dumnezeu» (Flp. 2:6). Cu toate că, dacă, după cuvântul tău, nenașterea ar fi fost ființă și ar fi vrut să arate superioritatea de ființă, ar fi zis: „Cel Nenăscut este mai mare decât Mine”. Dar al vostru este cuvântul că denumirea de Tată însemnează lucrarea, nu ființei⁸¹. Deci, în timp ce spuneți că Tatăl este mai mare decât Fiul, ziceți că lucrarea este mai mare decât lucrul⁸². Dar toată lucrarea este pe măsura celor făcute din ea și este mare pentru lucruri mari și neînsemnată pentru cele

⁸¹ Sf. Vasile acceptă ipoteza lor prin absurd cum că Fiul e o creatură, un lucru al Tatălui, nu Fiu, ci un fel de Fiu adoptiv. Dar se ferește să o accepte el, spune că e doar teoria lor.

⁸² Lucrarea este mai mare decât lucrul pentru că ceea ce naște Tatăl este ceva creat. Adică nașterea dă la iveală o faptură în loc de fiu, ceva mai puțin decât ar fi trebuit.

neînsemnate. Deci a mărturisi că Tatăl este mai mare decât Fiul după această rațiune nu înseamnă nimic altceva decât a face lucrarea nesimetrică cu lucrul și a vorbi în deșert că Dumnezeu a mișcat mărimea lucrării, neputând să facă egal rezultatul cu lucrarea. Așa încât una din două va cădea neapărat: ori Tatăl nu arată lucrarea, ci ființa⁸³ și așa cuvântul lor iscusit despre asemănare va fi tăiat, [ei] făcându-L pe Fiul asemenea cu Tatăl prin lucrare, căci Tatăl, zice, L-a făcut pe Acesta în ce fel a vrut, după cum Îl numesc chip al voinței⁸⁴; ori păzesc cealaltă teză și nu se poate spune că Tatăl e mai mare. Deoarece toată lucrarea, nefiind împiedicată de nimic din cele din afară, este pe măsura realizărilor⁸⁵. Acestea fie spuse spre muștrarea dizarmoniei din dogmele lor.

Nu e clar prin care din toate posibilitățile se spune faptul că e mai mare: fie după rațiunea cauzei, fie după prisosința puterii, fie după superioritatea vredniciei, fie după belșugul dimensiunilor? Deci, după dimensiune, a zis și el însuși mai înainte că nu poate fi luat mai mare și ține bine așa, deoarece cel ce este mai mare între cei mari tot una este cât și cel ce este mai mic. Iar cele necircumscrise în privința mărimii, mai degrabă fără mărime și fără cantitate cu totul, cine le va compara între ele? Cele ale căror înfățișare e nemeșteșugită prin ce modalitate se va cunoaște care dintre ele e mai

⁸³ Aici Sf. Vasile dezbate ipoteza falsă a faptului că Fiul ar fi creat. Dar a crea un Fiu înseamnă să-L faci Fiu, nu făptură; de aceea e Tată. Dacă El e Tată și Acela nu e Fiu după ce a fost făcut așa, atunci El e Tată în Sine, nu datorită faptului că L-a făcut pe Fiul.

⁸⁴ Aveau obicei greșit eunomienii să spună că Fiul e asemenea cu Tatăl ca un autoportret, dar incomparabil.

⁸⁵ Numele de Tată arată relația Lui cu Fiul, care e după fire sau după lucrare. Chiar de-ar fi după lucrare și lucrarea e neștirbită, Fiul este asemenea cu Tatăl.

mare? Iar a spune că în privința puterii Hristos e lipsit de puterea lui Dumnezeu, e o ocupație a pruncilor și a celor ce n-au auzit glasul Domnului, care spune: «Eu și Tatăl una suntem» (In. 10:30) și zice că sunt «una» în loc să ia echivalentul «egal» după putere, cum vom arăta din înseși graiurile Evangheliei. Căci, când zice despre cei ce au crezut că «Nu-i va răpi cineva din mâna Mea» (In. 10:28) și că «Tatăl, Care Mi i-a dat mie, este mai mare decât toți» și că «nimeni nu poate să-i răpească din mâna Tatălui Meu» (In. 10:29), a adăugat: «Eu și Tatăl una suntem» (In. 10:30), folosind evident cuvântul «una» în loc de «egal» sau «Același» după putere. Dar, dacă și scaunul lui Dumnezeu, după cum am crezut noi, este numire a vredniciei, locul pregătit de-a dreapta Tatălui ce altceva însemnează dacă nu aceeași cinste a vredniciei? Dar Domnul făgăduiește că ajunge chiar și în slava Tatălui. Așadar rămâne că se spune că este mai mare în privința obârșiei. Dacă Fiul își are obârșia de la Tatăl, în această privință este mai mare Tatăl, ca obârșie și pricină. De aceea și Domnul a zis așa: «Tatăl Meu este mai mare decât Mine» (In. 14:28), ca Tată adică. Iar termenul „Tată” ce altceva desemnează decât că este pricina și obârșia Celui născut din El? Dar în general nu se spune, chiar și după înțelepciunea noastră, că ființa față de ființă este mai mare și mai mică. Așa încât, chiar și după acestea, ba și după adevăr, cuvântul de dinainte nu arată în nici un fel superioritatea după ființă. Ci nici el însuși n-ar zice că Dumnezeu Tatăl e mai mare după volum. Atunci când este declarat acest lucru, nu trebuie să se înțeleagă la Dumnezeu vreo mărire. Deci rămâne că e mai mare după felul spus de noi, după obârșie, spun, și după cauză. Deci apucătura aceasta a lui despre faptul că-i mai mare este de hulă.

Dar acest lucru e vrednic de mirare, că,

întorcându-se așa de în scurt la cuvinte foarte opuse, ca și cum ar fi fost lovit de nevedere la ochii sufletului, n-a putut să înțeleagă împotrivirea în cele spuse ca să se arate că e străin de pacea lui Dumnezeu, pe care a lăsat-o Domnul celor ce au crezut cu adevărat și fără vicleșug în El, zicând: «Pacea las vouă, pacea Mea o dau vouă» (In. 14:27), încât nu se luptă doar cu alții, ci și cu sine⁸⁶. Căci, zicând că Dumnezeu și Tatăl este mai mare decât Fiul Unul-Născut și numindu-i nebuni pe cei ce spun că este egal cu El, ca și cum el ar avea demonstrații de netăgăduit la aceasta, luați seama ce scrie puțin mai jos.

Eunomie: Dar socotesc că sunt de ajuns cele grăite pentru dovedirea faptului că Unul Dumnezeu a toate este nenăscut și incomparabil, iar cele rămase sunt multe.

Vasile: Să fie întrebat, atunci, de unde a luat faptul că Dumnezeu este covârșitor, dacă El este incomparabil? Căci faptul că-i mai mare se vede din compararea cu cele pe care le depășește. Cum este, deci, El mai mare și de necomparat? Ci ca să arate că ființa lui Dumnezeu diferă de a Unuia-Născut, a arătat prin comparație că ceea ce-i mai mare face o diferență de ființă. Dar, ca să-L coboare iarăși pe Unul-Născut să fie de o cinste cu zidirea, legiuiește că Tatăl este incomparabil, inventând cu adevărat calea cea nouă și incomparabilă a hulei. A făcut infimă slava Fiului Unul-Născut și Dumnezeu prin artificii de a înălța și ridica pe Dumnezeu și Tatăl, pe când Domnul dă mărturie, spunând: «Cel ce nu cinstește pe Fiul nu cinstește nici pe Tatăl» (In. 5:23) și: «Cel ce Mă disprețuiește pe Mine nu Mă disprețuiește pe Mine, ci pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Lc. 10:16). Dar

⁸⁶ Pacea sufletului se leagă de coerența în gândire. Turbarea gândurilor vine din patimi și aduce cu sine prostia.

vrăjmașul adevărului, care lucrează în ei să spună și să scrie acestea, a văzut că, dacă-i va orbi să nu priceapă ei slava Unuia-Născut, va fi nimicită în același timp și cunoașterea lui Dumnezeu Tatăl Însuși; așa încât, deși li se pare că atribuie unele lucruri mari lui Dumnezeu Tatăl, nu le va folosi nimic celor ce s-au abătut de la Calea care duce la El. Deoarece și iudeii cred că slăvesc pe Dumnezeu și va auzi cineva că și elinii voiau să spună ceva mare despre Dumnezeu. Totuși nu va zice cineva că ei măresc pe Dumnezeu în afara credinței în Hristos, prin care este dobândirea cunoștinței⁸⁷.

Deci spune că Dumnezeu este incomparabil ca să arate că Fiul este egal cu zidirea pentru că este la fel de lipsit de slava Tatălui⁸⁸. Pentru că cele ce sunt de aceeași măsură sunt neapărat egale. Așa de tare este depășit după cuvântul acestuia Unul-Născut de către Dumnezeu și Tatăl, pe cât este și fiecare din celelalte [făpturi]. Căci cel ce e neajuns și inaccesibil este incomparabil tuturor la fel. Iar dacă rămâne o egalitate cu Tatăl în unele, este egal prin acelea prin care rămâne egal. Deci care iudei ar putea zice ceva mai rău ca această hulă? Dar ce se poate auzi de la neamuri? Și nu roșesc cei ce se prefac că se închină Cuvântului lui Dumnezeu când expun învățături prietenești și asemănătoare cu iudeii și elinii. Căci, dacă nu se compară cu Dumnezeu și Tatăl, după cum nici îngerii, nici cerul, nici soarele, nici pământul, nici oricare dintre animalele și plantele de pe el, cum va avea vreo diferență față de zidirile obișnuite? Dar de unde are El familiaritatea cu Cel ce L-a născut? «Eu

⁸⁷ Dumnezeu nu poate fi cinstit decât într-un fel, cu dreptate. Nu există în această privință jumătăți de măsură pentru că credința este o dispoziție spirituală a sufletului, care nu suferă ciuntiri. Altfel devine prefăcătorie.

⁸⁸ Eunomie vrea să spună că Fiul este lipsit de slava Tatălui pentru că Acela e superior tuturor. Deci și Fiul este făptură.

și Tatăl una suntem»(In. 10:30), zice. Căci iarăși vom pomeni aceasta. Zi-mi mie, nu este acest cuvânt al Unuia Care Se compară pe Sine? Ce spun că-i al Unuia Care Se compară? Este chiar al Unuia Care înțelege, cum s-ar zice, și înfățișează inaccesibilitatea firii de acolo. Dar el arată că Dumnezeu este incomparabil. Și bunătatea Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos îi aduce pe oameni, câtă vreme suntem stăpâniți, prin grijire și prin nevoința faptelor bune, la asemănarea tuturor cu Dumnezeu prin cele ce zice: «Fiți desăvârșiți precum și Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este»(Mt. 5:48). Iar acesta Îl lipsește pe Unul-Născut de familiaritatea pe care o are din fire față de Cel ce L-a născut. Cu toate că și așa se întoarce cuvântul împotriva lui. Căci, dacă Tatăl este incomparabil, de unde a luat dovedirile neasemănării cu Fiul ca să le prezinte? Căci, dacă a aflat, după ce a comparat ființele între ele, neasemănarea prin fire, cum mai este Acesta incomparabil? Iar dacă e de necomparat de la început, cum a putut cunoaște diferența? Așa s-a arătat că răul se împotrivește nu numai binelui, ci și sieși⁸⁹.

⁸⁹ Dovada finală a greșelii lui Eunomie stă chiar în opiniile lui, care sunt contradictorii. Doar răul e contradictoriu. Binele, adevărul sunt coerente, limpezi, luminoase.

Cuvântul al doilea către Eunomie

Despre Fiul

Așadar, după ce a pregătit cu migală în cuvintele despre Dumnezeu a toate hulele câte a putut împotriva Fiului lui Dumnezeu, și-a dat drumul la limbă împotriva Dumnezeului Unul-Născut. Și ce zice?

Eunomie: Și Unul este Fiul, căci e Singur Născut, despre Care se păstrează glasurile sfinților prin care se vestește că este Fiu și odraslă și făptură, arătând prin deosebirea numelor și schimbarea ființei, Care-Și schimbă preocupările și lucrurile. Este poate de trebuință a vorbi pe scurt și despre acestea pentru cei ce cugetă la nașterea trupească și se împleticesc în numirile asemănătoare.

Vasile: Acestea spune Eunomie. Iar eu, dacă trebuie să gândesc așa despre tot cuvântul, că este expus ca o plăsmuire de învățături deșarte pentru băiețandri spre a fi cugetat printr-o convingere mincinoasă (deoarece chiar seamănă toate cu o luptă din umbră; lupta nu e supusă împotrivirilor; și este un răspuns la o acuzație care nu a fost rostită înainte; e un cuvânt către niște judecători care nu se arată nicăieri). Dacă așa trebuie să le ascultăm și pe acestea, eu însumi las examinarea și sfătuiesc pe oricine să nu-și bată capul cu nici una din cele grăite. Dar, dacă mai mare este făgăduința și mulți au dorința să fie o grijă de adevăr pentru el, e de trebuință a îndrepta pe fiecare din cele grăite după putere. Deci ce mod al cercetării ar fi mai cu dreptate, oare a judeca cuvântul prin învățăturile date nouă de la Duhul și ceea ce vom afla că conglăsuiește

cu acelea vom primi, iar ceea ce este dimpotrivă nu vom crede și vom fugi ca de un vrăjmaș?

Așadar să arate mai întâi aceea, care dintre sfinți L-a numit pe Hristos făptură și lucru? Care glasuri din Scripturi are spre dovedire? Căci, dacă s-ar bizui pe glasul fericitului Petru scris în *Faptele Apostolilor*, zice acolo: «Să cunoască toată casa lui Israel că Domn și Hristos L-a făcut pe El Dumnezeu, pe Acest Iisus pe Care voi L-ați răstignit» (FA 2:36); întâi că mărturia aceasta nu are nimic de-a face cu ceea ce se caută. Căci, făgăduind să arate că la sfinți se zice că Fiul este făptură, aduce mărturie că Dumnezeu Tatăl L-a făcut. Pentru că n-ar putea zice aceea, că se poate să se înțeleagă despre El unele contrageri și derivări de nume în cuvintele pe aceste teme. Căci, dacă vom fi supuși cercetării în ziua judecății și pentru un cuvânt nefolositor, ne va rămâne fără îndreptățire cu adevărat izvodirea unor asemenea lucruri. Căci poate am fost învățați de dumnezeiescul cuvânt să vorbim cum se cuvine despre Dumnezeu și Tatăl, dar Duhul Sfânt a arătat ce nu e potrivit pentru Unul-Născut prin cele ce le-a trecut sub tăcere. Deci cum transformă expresia „L-a făcut” ca temeinică pentru ca să fie numit făptură Făcătorul a toate? Căci, dacă I se cuvenea o asemenea denumire, n-ar fi fost trecută sub tăcere de Duhul. Găsim asupra zidirii atașată denumirea de făptură de la „a făcut”, dar nu și asupra Fiului lui Dumnezeu. Căci «întru-nceput a făcut Dumnezeu cerul și pământul» (Fac. 1:1); și iarăși: «întru făpturile mâinilor Lui am cugetat» (142:6); și: «căci cele nevăzute ale Lui se văd de la zidirea lumii, înțelegându-se din făpturi» (Rom. 1:20). Astfel, dacă Scriptura folosește numele pentru cele pentru care este nevoie, pentru Domnul nostru și Mântuitorul Iisus Hristos, pentru că nu se cuvine măreției slavei, a tăcut în privința Lui. Dar acum nu se rușinează să numească

pe Domnul slavei secure, piatră din capul unghiului, piatră de poticnire și piatră de sminteală și altele ca acestea prin care nu par să fie foarte cunoscut celor ce n-au ajuns nicicum la semnificația numelor. Deși acesta zice că a luat chiar de la sfinți numele acesta ca să se înconjoare nu numai cu cei ai lui la bârfelile sale, ci și cu sfinții care au fost odinioară.

În afară că nu trebuie a cuteza acestea datorită primejdiei și a replăsmui numele Domnului de la sine, încă nici înțelegerea Apostolului ne înfățișează Ipostasul Unuia-Născut ca fiind mai înainte de veci, despre care ne este cuvântul în clipa de față. Căci vorbește limpede nu despre ființa lui Dumnezeu Cuvântul, Care este dintru-nceput la Dumnezeu, ci despre Cel ce S-a deșertat pe Sine sub înfățișare de rob și S-a făcut de aceeași înfățișare cu trupul smereniei noastre și S-a răstignit din slăbiciune. Și aceasta e cunoscută de tot cel ce voiește să priceapă și puțin expresia apostolică cum că nu ne predă un mod al teologiei, ci arată rațiunile economiei. «Căci, zice, Domn și Hristos L-a făcut pe El Dumnezeu, pe Acest Iisus pe Care voi L-ați răstignit» (FA 2:36), sprijinindu-se nu numai pe cuvântul lămuritor pentru ceea ce e omenesc la El și văzut învederat de toți. Iar el transpune cuvântul „L-a făcut” la nașterea cea de la început a Unuia-Născut. Și nici aceea nu-l deranjează, căci cuvântul „Domn” nu este nume al ființei, ci al stăpânirii. Încât cel ce zice că «Domn și Hristos L-a făcut Dumnezeu pe El» vorbește de cârmuirea și stăpânirea peste toate care I-a fost încredințată de la Tatăl, nu relatează venirea Lui la ființă. Acestea le vom arăta puțin mai apoi, când îl vom muștra că prezintă mărturiile din Scriptură pe lângă sfatul Duhului. Dar acum să mergem mai departe la continuarea cuvântului. Ce vrea să însemne pentru el numele

acesta? Și pentru ce se apucă să numească făptură pe Făcătorul a toate? Deviind printr-un raționament înșelător, își închipuie că arată prin deosebiri de nume și schimbarea ființei.

Totuși, cine, fiind cu mintea întreagă, ar adăuga la acest cuvânt faptul că la cei ale căror nume sunt neapărat diferite se schimbă și ființele acestora? Căci numele lui Petru și al lui Pavel, și în general a tuturor oamenilor, sunt diferite, dar ființa tuturor este una. Pentru că în cele mai multe privințe noi înșine suntem laolaltă, dar suntem diferiți numai prin trăsăturile care se văd la fiecare. De unde și numirile caracteristice fiecăruia nu desemnează ființele, ci trăsăturile. Deci, când auzim de Petru nu înțelegem din nume ființa lui, (ființă spun acum materia de bază, ceea ce nu desemnează defel numele), ci ne închipuim în gând trăsăturile care se văd la el. Căci îndată înțelegem din cuvânt pe cel al lui Iona, pe cel din Betsaida, pe fratele lui Andrei, pe cel chemat dintre pescari la slujirea apostolească, pe cel ce a primit pentru covârșirea credinței a se clădi pe el Biserica, dintre care nici una nu este ființă, cât e înțeles ipostasul. Încât numele desemnează caracterul lui Petru, dar nu înfățișează nicidecum ființa însăși. Iarăși, auzind de Pavel, ne vom gândi la o întrunire de alte trăsături: cel din Tars, evreul, fariseul după Lege, ucenicul lui Gamaliel, prigonitorul după râvnă al Bisericilor lui Dumnezeu, cel ce a venit de la vederea cea înfricoșătoare la cunoștință, Apostolul neamurilor. Căci acestea toate se desemnează printr-un singur cuvânt, „Pavel”. Totuși, dacă era adevărat că ființele celor ale căror nume sunt diferite sunt în opoziție, trebuia cu adevărat ca Pavel și Petru și, în general, toți oamenii să fie diferiți după ființă unii față de alții. Pentru că nimeni nu e așa de neînvățat și neatent la firea comună încât să zică cum că aceasta

merge înainte, «Din humă, zice, ai fost întocmit tu ca și mine» (Iov 33:6), nimic altceva ne semnificând cuvântul decât deoființimea tuturor oamenilor. Mincișos este cel ce se iscusește a face să urmeze diferenței de nume diferența de ființă. Căci nu urmează numelor firea lucrurilor, ci numele se găsesc mai apoi decât lucrurile. Căci, dacă era adevărat aceasta, trebuia ca și cele ale căror nume sunt ele să aibă una și aceeași ființă. Așadar, deoarece cei desăvârșiți în virtute s-au învrednicit de numirea lui Dumnezeu, oamenii sunt asemănători cu Dumnezeu la toate. Însă, după cum a spune aceasta este nebunie învederată, așa și cuvântul acela are aceeași scrânteală.

Așadar e învederat din cele grăite că și în privința Tatălui și a Fiului numele nu prezintă ființa, ci arată trăsăturile. Așa încât nu mai este loc de cuvântul care introduce o opoziție de ființe de la schimbarea numelor. Și așa se doboară singur înaintea tuturor. Căci, dacă diferă făptura de cel născut, vor fi diferite ființele Unuia-Născut, care urmează diferenței de nume. Iar dacă disprețuiesc a zice aceasta, nici aceea nu o pot întemeia. Dar el se preface că are mii de dovezi că se zice la sfinți că Fiul este făptură. Ca și cum s-ar sârgui la altele gândite dinainte, pune înainte în clipa de față pomenirea lor. Este și aceasta o înșelăciune măiestrită, ca în cele ce duce lipsă de cuvinte, să prefere tăcerea. Căci, de-ar fi avut vreo umbră de mărturie care să spună că Unul-Născut este făptură, n-ar fi păstrat tăcerea față de urechile noastre deja asurzite. Apoi zice că, datorită celor ce presupun că nașterea e trupească și a celor ce o ridiculizează prin sinonime, e necesar să zică ceva pe scurt și despre existența lor. Totuși, ce-l oprea să vină așa la îndreptarea celor mai slabi după ce făcea vrednic de credință cuvântul său prin mărturii din Scripturi și să oblojească vătămarea

care vine din sinonimie, dacă s-a făcut cuiva sau se va face? Căci cine e așa de trupesc cu totul la minte și necercat în dumnezeieștile cuvinte încât, când aude de naștere dumnezeiască, să o refere la închipuiri trupesti, în care este împreunare a părții bărbătești cu cea femeiască, luare în pântece, plăsmuire, formăluire și ieșirea la timpul convenit afară? Cine e așa de dobitocesc încât, auzind de Dumnezeu Cuvântul Care a ieșit din Dumnezeu, auzind de Înțelepciunea care S-a născut din Dumnezeu, să se pogoare cu gândul la patimile trupului? Dar și această formă a cuvintelor lui se înțelege că e binevoitoare, ca și cum ar părea să primească osteneala învățaturii din milostivire pentru cei nepricepuți dintre frați. Și înțelesurile trupesti, cele ce se fac prin numirea aceasta, se îndreptează așa, dar nu se ocolesc vătămarile ce vin din a numi pe Domnul făptură. După ce că-și imaginează ceea ce-i trupesc în privința nașterii, tolerează el însuși modurile materiale ale facerii. Căci negreșit că cel slab va gândi vreo împărțire sau preschimbare sau curgere a ființei ce naște de la termenul „a naște”; dar nu va fi determinat să presupună vreo materie din afară din neființă care e introdusă, după cum îi spuneți voi, în ipostasul făpturii. Deci pentru care pricină vindecă neputințele gândurilor fraților pe jumătate și, după ce se îngrijește de cei ce presupun că nașterea este trupească, trece cu vederea pe cei ce se poticnesc de numirea de făptură? Pentru că știe că expresia „a se naște” este în opoziție cu dogmele sale, trebuind să raporteze pe Cel ce Se naște într-un mod familiar, neschimbat și total față de Cel ce L-a născut. Dar o face prietenă și tovarășă cu planurile sale pentru a-L înfățișa schimbat, străin și cu totul nepotrivit ca valoare față de Cel ce L-a făcut. Apoi adaugă la acestea, spunând:

Eunomie: Așadar zicem că Fiul este Născut,

după învățătura Scripturilor, nu înțelegând că una este ființa și alta ceea ce se însemnează prin ea, ci că ea este ipostasul pe care-l însemnează numele denumirii care este adevărită prin ființă.

Vasile: Așadar se luptă în chip vădit și prin acestea împotriva adevărului și spune la fel cele ce urmează. Căci, dacă în cuvintele de mai sus a stabilit că nenașterea este pentru Dumnezeu însemnul dintre toate al ființei Lui, așa și aici spune că nașterea desemnează ființa Fiului așa încât prin antiteza dintre născut și nenăscut să arate că este altfel Unul-Născut față de Tatăl după ființă. Pentru acestea legiuiește graiuri care sunt afară de cele folosite de dumnezeiescul Duh, numind pe Fiul că este ceva născut. De unde a luat aceasta? Din care învățătură? De la care prooroc? Care dintre apostoli i-a spus această denumire? Căci eu n-am aflat nicăieri pus în Scriptură acest glas așa.

Cu toate că nu le-a luat de nicăieri, acesta se fălește că a luat aceste denumiri din învățătura Duhului. Ar da o luptă mică prin aceasta cu oamenii dacă n-ar fi cutezat asupra Duhului Însuși. Căci am fost învățați adesea că Tatăl naște, dar încă n-am auzit până astăzi să fie Fiul odraslă. Căci zice: «Copil S-a născut nouă; și Fiu s-a dat nouă; și se cheamă numele Lui» nu odraslă, ci «Înger de mare sfat» (Is. 9:5). Și, dacă odrasla însemna ființa, n-am fi fost învățați alt nume de la Duhul, decât cel ce urma să înfățișeze lămurit ființa Lui. Și iarăși Petru, care s-a învrednicit de fericirile aa prin cunoașterea adevărului, n-a zis: «Tu ești Născut», ci «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Mt. 16:16). Și Pavel, umplând scrierile sale cu numirile Fiului, nicăieri nu se arată că pomenește de termenul „odraslă”, pe care-l răspândește acesta cu multă încuviințare ca și cum l-a luat din dumnezeiasca învățătură. Căci nu trebuie să i se îngăduie aici

să atribuie Tatălui expresia „a născut” lui, care o remodelează și o transformă ca să numească pe Fiul lui Dumnezeu odraslă. Căci, în privința a ceea ce se arată a fi satisfăcător ca urmare a cuvintelor, nu se cuvine a sări pentru aceasta peste ceea ce am fost învățați cu frică dumnezeiască, ci a iubi să aducem doxologie prin aceste nume cu dumnezeiască cuviință, rămânând la numele care se găsesc în Scriptură. Căci, dacă cei de odinioară care au tradus din graiul evreiesc în limba greacă n-au cutezat să tălmăcească unele nume, ci au transpus chiar cuvântul ebraic, precum Savaot, Adonai și Eloï și oricare asemenea, arătând nu numai asupra dumnezeieștilor nume evlavie aceasta, ci și asupra celorlalte multe, cât ni se cuvine nouă să avem frică în privința numelor Domnului? Chiar dacă s-ar fi bizuit vreodată pentru acelea să plăsmuiască de la sine unele dintre nume, de vreme ce n-au cutezat să tălmăcească pe vreunele, câtă subrezenie n-ar aduce nepotrivirea celor înseminate în privința preciziei arătării?

Iar dacă Dumnezeu, zice, a născut, cum de nu trebuie să numim „odraslă” pe Cel ce S-a născut din El? Pentru că e lucru înfricoșat pentru noi să-L chemăm cu numele noastre pe Cel Căruia I S-a dat nume mai presus de tot numele. «Fiul Meu ești Tu, zice, Eu astăzi Te-am născut» (Ps. 2:7). Deși era mai în ordinea lucrurilor să fie numit odraslă după rațiunea acestora, pentru că Se naște, și nu Fiu, însă nu se spune. Pentru că trebuie ca cel ce are înaintea ochilor dreptarul lui Hristos, știind câtă primejdie este a scoate sau a adăuga ceva la cele predanisite de Duhul, să nu iubească a inova de la sine, ci să se reazeme pe cele vestite înainte de sfinți. Așadar ceea ce nici obiceiul de obște, nici obișnuința Scripturilor nu primește, acest lucru cutezând el să inventeze, cum nu este nebunia de pe urmă? Care este tatăl sau mama care se poartă bine

și blând față de cel al lor, care să lase numirea de fiu sau copil pentru el, i-ar zice odraslă? Căci zice: «Fiule, du-te la vie!» (Mt. 21:28) și în altă parte: «Dumnezeu va vedea de oaia Sa de junghiere, copile!» (Fac. 22:8); și iarăși Isaac: «Cine ești, copile?» (Fac. 27:18). Și: «Fiule, nu te împruțina de certarea Domnului!» (Prov. 3:11) și «fiul înțelept veselește pe tatăl său» (Prov. 10:1) și dacă mai e ceva de acest fel. Dar fiecare dovedește că nu-l cheamă pe cel al său odraslă. Și cauza e vădită: pentru că fiu și copil sunt nume ale celor ce au suflet în ei, iar odraslă nu tocmai. Căci odraslă poate fi numit și ceea ce iese afară la avortoni înainte de a lua chip deplin; dar nu e vrednic acesta și de numirea de fiu. Odrăsliri sunt și roadele pământului, iar acestea nu mai sunt fii. «Căci, zice, nu voi bea din roada aceasta a viței» (In. 22:18). Arareori aflăm denumirea aceasta e luată și pentru cele ce au suflet în ele. Și, acolo unde se spune, se poate vedea că e luată pentru o vietate vinovată și ca chip al răutății. «Șerpi, zice, pui de vipere» (Mt. 3:7). Pentru aceasta, îmi pare, obiceiul de obște n-a prețuit denumirea aceasta și dumnezeiasca Scriptură se arată reținută și se referă cel mai mult la Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu. Ci nici la numirea de „copil” n-a ajuns, ca ceea ce are mult din modul omenesc. Dar o arată și Apostolul, care-l cheamă în sus și în jos Fiul pe Domnul și Îl cântă și prin alte felurite numiri: Întâi-Născut, chip și strălucire, dar de numirea de „odraslă” se ferește. Iar dacă zice acesta, să arate el ori altcineva dintre cei dintâi în cuvântare, și le vom da pe toate să le șteargă. Însă n-ar avea cum; decât dacă ar sări unele din dumnezeieștile cuvinte, iar pe altele le-ar interpola, imitându-l pe necredinciosul de Marchion. Astfel i se reproșează, deci, cuvântului „odraslă” faptul că duce la înstrăinarea de obiceiul de obște [al Bisericii] și de obișnuința Scripturilor.

Dar să vedem dacă se poate să se rânduiască numele acesta la ființa Fiului. Căci el zice:

Eunomie: Este cu neputință să înțelegi că ființa este ceva și altceva ceea ce este însemnat despre ea, ci ipostasul este același pe care-l însemnează numele, denumirea fiind adevărată de ființă.

Vasile: Vrednice sunt cu adevărat dogmele tale de judecăți pe care ți le-ai modelat. Ca în târgul visărilor sau în adunarea bețivilor, unde nu e nimeni care să audă sau să înțeleagă cele spuse, legiuiești cu multă larghețe, socotind că ajunge în locul a orice dovedire faptul că ai spus tu asta. Pentru că cine nu știe că unele dintre nume, care sunt rostite liber și de sine stătătoare arată lucrurile desemnate de ele, iar cele spuse față de altele arată numai legătura cu cele față de care sunt spuse? Astfel, om, cal, bou, fiecare exprimă pe cei denumiți; iar fiu sau rob sau prieten arată numai legătura cu numele cu care este corelat. Așadar cel ce aude de odraslă nu se duce cu mintea la vreo ființă, ci la înțelegerea că e legată de altceva. Așadar odrasla se spune că este odraslă a cuiva. Ceea ce nu introduce gândul la vreun ipostas, ci semnifică numai relația față de altcineva. Cum nu e scrânteala cea mai din vârful legiului că aceasta e ființa? Într-adevăr s-a arătat mai înainte de către noi că și cele slobode de nume, deși cele mai multe par să arate ceva de bază, nu înfățișează ființa, dar definesc trăsăturile din jurul ei.

Însă preaînțeleptul acesta, care și-a irosit toată viața în măiestrii deșarte, nu roșește să spună că odrasla semnifică ființa Unuia-Născut. Dar luați seama câtă nepotrivire are aceasta! Căci, dacă ființa e odraslă și, invers, dacă ceva e odraslă, aceasta e ființă. Și vor fi deoființă toate odraslele între ele. Din aceasta ce va rezulta după rațiunea lui? Creatorul a toate se va arăta că are aceeași ființă cu toți cei ce se împărtășesc

de naștere. Va zice că în privința Fiului termenul „odraslă” nu semnifică ființa, iar în privința celorlalți care se împărtășesc de naștere nu se păstrează același înțeles. Atunci să spună pentru care pricină vădită și neîndoioasă nu se poate ca o denumire să aibă același înțeles pentru toate lucrurile deopotrivă! Căci rațiunea pe care o va gândi pentru odraslă o va adapta deopotrivă tuturor odraslelor. Dar cea mai mare mărturie a adevărului cuvântului este înțelegerea fiecăruia dintre cei ce ascultă. Să se întrebe fiecare pe sine: dacă va auzi că „Cutare e odraslă a cutăruia”, ce înțelegere i se imprimă? Oare că cel născut este ființă a celui ce l-a născut? Sau aceasta e de râs, iar aceea adevărată, că i s-a dat să vină la existență de la el prin naștere. Așadar această afirmație se potrivește să fie spusă deopotrivă pentru Unul-Născut, cât și pentru oricare dintre cei născuți. Și nimeni să nu socotească (deoarece ceea ce ține de relație este comun) că este o îndepărtare a Unuia-Născut. Căci nu în modul cum relaționează față de ceva stă diferența dintre Fiul și ceilalți, ci în trăsătura ființei se arată superioritatea lui Dumnezeu față de cele muritoare. Luați seama la ce fel de ciudățenie duce cuvântul acestora! Dacă odrasla altuia se numește odraslă, după cum întărește obiceiul de obște, și nimeni nu contrazice, și aceasta semnifică în privința Fiului ființa după rațiunea acestora, atunci a aceluia va fi ființa, a căruia se spune că este și odrasla. Se va întâmpla, așadar, de la concluzia aceasta că denumirea de odraslă nu va semnifica ființa Unuia-Născut, ci a Dumnezeului a toate. Căci, dacă nu se înțelege că este ceva ființa și altceva odrasla din ea și pot fi egale, ființă se spune că este și odrasla. Dar Fiul este odraslă a lui Dumnezeu, va fi ființă a lui Dumnezeu dacă odrasla arată ființa. Și așa nașterea se va arăta că este ființă a Celui Nenăscut după cuvântul lui. Iar dacă este de

râs rezultatul, cel ce a primit ipotezele să moștenească și rușinea! Căci cuvântul pare cumva, deoarece s-a abătut odată de la adevăr, că este purtat de rezultatul amăgirii înspre multe și primejdioase ciudățenii.

Acestea sunt, deci, ca niște preludii și pregătiri ale hulei; iar capul răului îl pune în cele ce urmează, spunând:

Eunomie: Ființa Fiului s-a născut, nefiind înainte de propria întemeiere, dar fiind născută înainte de toate prin cunoștința Tatălui.

Vasile: Încă se ține de aceleași meșteșuguri. Ne vorbește despre ființa Fiului ca și cum Fiul ar fi altceva față de ea și prin această modalitate înmoaie auzul față de hulă. Nu spune în mod deschis că Fiul se naște din neființă, ci că ființa Lui s-a născut, nefiind înainte. Nu era înainte de ce? Spune! Vedeți dibăcia lui? O compară cu ea însăși ca să pară tuturor că spune lucruri acceptabile. Nu spune că nu era înainte de veacuri, nici că nu era pur și simplu, ci că nu era înainte de propria alcătuire. Dar ființa Tatălui, spune-mi, tu zici că este mai veche decât propria alcătuire? Dacă nu pune ființa Fiului sub ani, nici nu se înțelege un „mai întâi” după rațiunea aceasta, deșert și nefolositor este cuvântul lui. Drept care nici nu merită răspuns. Nu mai puțin, într-adevăr, va fi cu cei ce vor să mute deșertăciunea asupra Dumnezeului a toate. Căci a spune că Dumnezeu nu era înainte de propria întemeiere și a spune că era înaintea Sa înseamnă aceeași lipsă de minte. Iar dacă se primește un „mai întâi” ca timp în legătură cu ființa Fiului va zice și că ființa Lui se naște din neființă, dar mai degrabă Însuși Fiul. Căci nu diferă a spune la înțelegerea aceasta una sau alta. Un lucru prim este al doilea față de timp, iar dacă vrea, și Făcătorul veacurilor este mai întâi decât veacurile. Apoi va zice, urmând hulelor sale, că și Tatăl

nu era Tată de la început, ci a devenit mai apoi.

Dacă e bine și cuvenit fericirii lui Dumnezeu să fie Tată, cum nu avea de la început ceea ce era cuvenit? Căci lipsa se socotește fie prin neștiința a ceea ce-i mai bun, fie prin neputința totală. Prin neștiință dacă mai apoi a găsit îmbunătățirea, iar prin neputință dacă, știind și înțelegând, a ajuns la foarte bine. Iar dacă (ceea ce nu se spune ca ipoteză) nu e bine pentru El să fie Tată, din care cauză a ales ceea ce-i mai rău prin dezvoltare? Dar să se întoarcă hula la cauzele ei. Dumnezeu a toate este Tată din nemărginire, neîncepând niciodată să fie Tată. Căci nu L-a împiedicat nici lipsa de putere spre împlinirea voinței, nici n-a așteptat o perioadă de câteva veacuri ca să ajungă la ceea ce se sârguiește, după împlinirea vârstei pentru a putea să-I vină puterea de a naște, ca la oameni și la celelalte vietăți (căci a gândi și a pronunța acestea pot cei ce se înnebunesc), ci are alături de eternitatea Sa (ca s-o numesc așa) paternitatea. Așadar și Fiul, fiind înainte de veac, n-a început să fie cândva, ci de când este Tatăl, de atunci este și Fiul și îndată cu înțelesul de Tată se strecoară cel de Fiu. Căci Tatăl este Tatăl unui Fiu. Deci obârșia Tatălui nu-i nici una, iar obârșia Fiului este Tatăl, iar la mijlocul Acestora nu este nimic. Deci cum nu era ceea ce este din început (căci aceasta este ceea ce se spune în sofisme de aceștia prin „înainte de propria alcătuire), adică Cel ce nu are nimic care să se înțeleagă înaintea Sa decât pe Cel din care-Și are existența, Care nu-i superior prin vreun interval, ci e pus înainte datorită obârșiei⁹⁰? Așadar, dacă părtășia Fiului cu Dumnezeu și Tatăl se arată a fi eternă, mintea noastră nedespărțind prin nimic deșert pe Fiul de Tatăl, ci legând nedespărțit pe Fiul de Tatăl,

90 Tatăl este rânduit înaintea Fiului nu prin timp, căci sunt veșnici, ci prin faptul că este obârșie a Fiului. El nici nu poate fi Tată fără de Fiul. Sunt deodată Amândoi.

cel ce nu face nici o distincție prin ceva intermediar mai lasă vreo furișare pentru hula cea rea a celor ce spun că El Și-a primit existența din neființă?

Apoi, se cuvine să se mire ei și de lipsa de minte, nepricepând că, dacă spun că Fiul este din neființă, Îl arată a fi mai tânăr nu numai decât Tatăl, ci și decât ceea prin care despart pe Unul-Născut de Tatăl. Căci, dacă este ceva între Tatăl și Fiul, neapărat aceasta este mai în vârstă decât subzistența Fiului. Care ar fi, deci, aceasta? Ce altceva decât veacul cu adevărat sau timpul? Căci cel ce gândește că viața Tatălui este superioară celei a Fiului, care ar zice că este superioritatea ca s-o măsoare cu altceva decât cu vreun interval de veacuri sau timpuri? Dacă aceasta e adevărat, mincinoasă e Scriptura care spune că veacurile prin El s-au făcut și care învață că «toate prin El s-au făcut» (In. 1:4), toate adică cele înconjurătoare și veacurile. Iar dacă zic că nu tăgăduiesc că Fiul S-a născut mai înainte de veacuri, să nu uite ceea ce încuviințează prin cuvânt, depărtându-se de la adevăr. Căci îi vom întreba pe cei ce scot ființa Fiului din neființă: „Când nu era, precum ziceți, care era acel interval?” La care denumire vă veți gândi pentru el? Căci obiceiul de obște pune orice interval fie sub timpuri, fie sub veacuri, deoarece ceea ce este între cele simțite timpul, aceasta este între cele mai presus de lume firea veacului. Dar ei, dacă se vor gândi la vreun al treilea fel prin înțelepciunea lor, să-l spună! Dar, până ce tac, să nu ascundă că așază ființa Unuia-Născut a doua față de veacuri. Căci, dacă era vreun interval mai în vârstă decât Fiul care să stea alături de viața Tatălui, era una din acestea. Însă nu este, nici nu va fi vreo înțelegere mai în vârstă decât Ipostasul Unuia-Născut. Existența lui Dumnezeu Cuvântul, Care era într-un început la Dumnezeu, se va afla că este mai sus decât orice se poate gândi drept

rațiune a vechimii. Chiar dacă mintea, după ce a rătăcit prin mii de închipuiri și s-a lansat în plăsmuiri de lucruri inexistente, va gândi cele ce nu sunt nu va afla nici o șmecherie din toate prin care să poată interpune ceva mai presus de obârșia Unuia-Născut sau să lase mai în urmă decât propria mișcare viața Vieții înseși sau să depășească prin cuvântul lui obârșia lui Dumnezeu Cuvântul sau să întrezărească veacuri goale de veacurile lui Dumnezeu.

Stricând slava cea îndatorată a Unuia-Născut, luați seama cu ce fel de cuvinte Îl cinstește!

Eunomie: Ființa Fiului este, zice, care s-a născut înainte de toate prin cunoștința lui Dumnezeu Tatăl.

Vasile: Adaugă acest lucru mare Fiului, că este mai bătrân decât zidirea și există înainte de făpturile Lui, zicând că-I este de ajuns să fie rânduit înaintea celor ale Lui ca slavă Creatorului a toate. Căci, după ce-L înstrăinează de părtășia cu Dumnezeu Tatăl, dă mărturie de slava Lui prin preferința între zidiri. Apoi, ducând hula la nerușinare, se înconjură, cum știe, de constrângeri inevitabile de gânduri.

Eunomie: Căci, zice, Dumnezeu a născut pe Fiul Care era sau Care nu era. Însă dacă nu era, nimeni nu-mi zice că-mi reproșează îndrăzneala. Iar dacă era, cuvântul nu are numai nepotrivire și hulă, ci și covârșire a toată cumințenia. Căci cel ce este n-are nevoie de naștere.

Vasile: Deci acesta este faimoasă sofism, care a fost găsită de alții și a fost lucrată desăvârșită acum de aceștia cu limbi nerușinate și nesimțite. Dar noi vom aminti întâi ascultătorilor că acesta este cel ce a venit la necesitatea acestor cuvinte din cauza ignoranței celor mulți care aud omenește de nașterea Fiului; acesta este cel ce duce sufletele neiscusite de la înțelesurile trupești la contemplarea duhovnicească.

Deoarece vietățile care se nasc mai întâi nu sunt, apoi se nasc și pentru că cel ce s-a născut astăzi ieri nu era, el a transpus aceeași înțelegere și la Ipostasul Unuia-Născut. Și, de vreme ce S-a născut, n-a fost, zice, înainte de naștere. Așa ne teologhisește cu mărime de suflet despre nașterea Unuia-Născut și îndreaptă prin aceste cuvinte neputințele fraților noștri, vrednic fiind, dacă e cineva, să audă proverbul: «Doctore, vindecă-te pe tine însuși!». Ce atenuare a acestei boli stranii a gândurilor îi vom aduce decât cele spuse nouă de la Sfântul Duh prin fericitul Ioan: «întru-nceput a fost Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul»(In. 1:1)? Prin aceste două vorbe [l-]a închis evanghelistul: una – că e mai presus de atingere și a doua – că e neajuns. Căci nici nu se poate înțelege ceva mai bătrân decât începutul, pentru că n-ar mai fi început dacă ar avea ceva mai în afară decât sine. Nici nu se poate să se întindă la un timp când nu era, trecând cu gândul dincolo de „era”. Căci gândul la „când nu era” este o anulare a expresiei „era”. Căci, dacă era începutul unor lucruri care se spun în raport cu altceva, ca „începutul înțelepciunii” și „începutul căii bune” și «întru-nceput a făcut Dumnezeu»(Fac. 1), era posibil să se treacă cu cugetarea dincolo de naștere dacă presupuneau că e dintr-un astfel de început. Dar, deoarece această semnificație a începutului liber și fără relație arată firea cea mai de sus, cum nu e de răs cel ce gândește cele din afara ei sau se apucă să o depășească cu gândul? Se întinde și acest „era” cu imposibilitatea de a fi depășit a acestui început. Căci termenul „era” nu arată existența timpului, ca expresiile «Era un om în ținutul Ausiti»(Iov 1:1), «era un om în Armataim»(1Împ. 1:1) și «iar pământul era nevăzut»(Fac. 1:2). Ci însuși Evanghelistul ne-a arătat semnificația expresiei „era” în alt cuvânt al lui,

zicând: «Cel ce este și Care era și Atotîitorul»(Apoc. 1:8). Căci expresia „era” e tot una cu „este”, veșnic și totodată atemporal. Iar a spune că nu era Cel ce este întru-nceput nu poate să păstreze ideea de început, nici nu are legată de ea existența Unuia-Născut. Căci e de neconceput ceva mai vechi decât începutul, iar existența lui Dumnezeu Cuvântul nu-l cuprinde. Încât, câtă vreme ai vrea să mergi înapoi prin curiozitatea minții, nu vei putea trece dincolo de „era” și să ajungi în afara acestuia cu gândul.

Așadar să fie întrebat în schimb din partea noastră dacă Dumnezeu Cuvântul era întru-nceput la Dumnezeu sau S-a ivit mai apoi? Dacă era, oprește-ți limba de la rău, de la hula că nu era. Iar de nu, ceea ce nici ca ipoteză nu poate fi exprimată, mă voi folosi pentru tine de graiurile tale mai familiar pentru că nu are numai hula cuvântul, ci și mulțime de scrânteală, oamenii să ceară îndreptările cuvintelor Duhului și învățător să fie mărturisirea Evangheliilor, se vor ridica tocmai împotriva acestora. Ia seama la dumnezeieștile cuvinte cât de amănunțit și limpede dau mărturie de nașterea dinainte de veci a Fiului. Căci Matei s-a făcut tâlcuitor al nașterii după trup, după cum zice el: «Cartea nașterii lui Iisus Hristos, Fiul lui David»(Mt. 1:1), iar Marcu i-a făcut începutul de la propovăduirea lui Ioan, zicând: «începutul Evangheliei lui Iisus Hristos, după cum e scris la Isaia proorocul: Glasul celui ce strigă în pustie»(Mc. 1:1-3); iar Luca și el a înaintat în teologie prin strămoșii trupești. Era necesar ca Evanghelistul Ioan, care a ajuns să scrie desăvârșirea, ridicând mintea peste orice simțire și timp care e legat de acestea, dar mai degrabă înălțat fiind prin puterea Duhului, a ajuns la Cel ce este dincolo de toate, numai el și cel ce dă mărturie că «deși am cunoscut pe Hristos după trup, dar acum nu-L mai cunoaștem»(2Cor. 5:16).

Apucându-se chiar din început și trecând cu teologia sa peste toate înțeleșurile trupești și temporale, a dat glas la propovăduirile pe care le-a primit mai înainte prin mărirea firească a cunoașterii. Nu de la Maria, zice, e începutul Lui, nici din timpurile acestea. Ci de unde? «Întru-nceput era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul»(In. 1:1). Existența din veșnicie, nașterea nepătimașă, deoființimea cu Tatăl, mărirea firii, toate le-a adunat în puține cuvinte și s-a referit la început prin adaosul «era» ca și cum ar închide gurile celor ce hulesc că nu era și a tăiat de departe furișările unor astfel de sofisme. Apoi lucrează prin teologhisire întipăririle firii Unuia-Născut ca o schițare, ca și cum Îl cunosc deja, Îl indică prin cuvânt, spunând: «Acesta era întru-nceput la Dumnezeu»(In. 1:2). Iarăși leagă aici prin adaosul «era» de veșnicia Tatălui nașterea Fiului. Și iarăși: «Viața era și viața era lumina oamenilor și era Lumina cea adevărată»(In. 1:4). Cu toate că este așa de întărit cuvântul de pretutindeni prin adăugirile veșniciei, respingând toate mărturiile Duhului și părând că nu aude, așa ne strigă cu agerime pe „era”. Nefiind, zice, S-a născut. Așadar se naște mai apoi. Dacă nu era aceasta la început, precum ziceți, ce luptă mai vădită poate să arate cineva față de graiurile Evangheliilor în care am crezut?

Și care dintre cei bine-cunoscători nu va fi de acord cu aceea că, precum ochiul, după ce se depărtează de locurile luminate, încetează de nevoie din lucrare datorită lipsei de lumină, așa și mintea, fiind alungată cu sila în afara existenței prin închipuiri, lipsindu-se ca de o lumină a adevărului, încetează de la gândire, fiind confuză și neînțelegătoare? Deci nici ochiul n-ar putea fi folosit să vadă fără lumină, nici sufletul n-ar putea să se folosească de gândire când se abate de la

înțelegerea Unuia-Născut. Căci căderea din adevăr este o nevedere și orbire a minții. Încât deșartă este mintea și orbită, nepricepând nimic din ceea ce există, care cugetă că sesizează lucruri mai vechi decât Unul-Născut. Ca și cum ar da cineva mărturie că vede bine cu ochiul care privește la cele întunecate. Căci zice: «întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35:10). Iar cel afirmă că a ajuns la percepția timpului când încă nu era lumina aproape că a pățit să vadă cele ce nu sunt prin imaginații în extaz frenetic. Căci nu se înțeleg cele mai presus de Fiul. Întrucât ceea ce e lumina simțită pentru ochi, aceasta e Dumnezeu Cuvântul pentru suflet. «Era, zice Lumina cea adevărată, Care luminează pe tot omul care vine în lume» (In. 1:9). Încât sufletul neluminat e neputincios în înțelegere. Deci cum a perceput cele mai sus de nașterea luminii? Dar socotesc că trebuie ca cei ce au cugetat și la puțin din adevăr, lăsând asemănările trupesti, să șteargă ideile despre Dumnezeu care se fac prin închipuiri materiale și să urmeze teologhisirilor predate nouă de la Sfântul Duh și, în locul acestor întrebări, care nu lasă în urmă decât încâlceli, care au o concepție primejdioasă de ambele părți, să gândească o naștere vrednică de Dumnezeu, nepătimașă, neîmpărțită, nedespărțită, atemporală, fiind duși către dumnezeiasca naștere după raza de lumină care luminează. Și trebuie să gândească cum că chipul lui Dumnezeu celui nevăzut nu e lucrat mai apoi prin aceste tehnici față de prototip, ci că există deodată și subzistă cu Ipostasul model, care este arhetipul, că este, că n-a fost întipărit prin imitație ca cu o pecete de toată firea Tatălui care e arătată de Fiul. Iar dacă vrea, în ce fel este tot ipostasul artelor ajunge la cei ce învață fără să rămână ceva la cei ce învață și desăvârșirea ajungând la cei ce învață. Sau aceasta nu este riguroasă spre asemănare din cauza

întârzierii de timp. E mai obișnuit a zice că în felul cum firea gândurilor există atemporal împreună cu mișcările minții.

Și nimeni să nu-mi bârfească cuvântul dacă vreuna din pilde nu corespunde cu totul celor prezentate. Căci nu se poate ca cele mici și greșite să se potrivească cu amănunțime cu cele dumnezeiești și veșnice, ci cât să mustre prefăcătorii celor ce nu pot să primească cu mintea o naștere nepătimașă. Fiul este numit și este chip născut, este și strălucire a slavei lui Dumnezeu, și înțelepciune, și putere, și dreptate a lui Dumnezeu, nu ca posesie, nici ca îndeletnicire, ci este ființă vie și lucrătoare și este strălucire a slavei lui Dumnezeu. Pentru că arată Întreg în Sine pe Tatăl, strălucind din toată slava Lui. Așadar a spune că slava lui Dumnezeu nu are strălucire sau că înțelepciunea lui Dumnezeu n-a fost cândva la Dumnezeu este o ciudățenie totală? Dar, dacă era, nu S-a născut, zice. Vom răspunde, așadar, că era deoarece S-a născut. Nu are existența nenăscută, dar este pururea și este împreună cu Tatăl, din Care Își are pricina subzistenței. Deci când a primit de la Tatăl existența? Dar de când este Tatăl? Din eternitate, zice, este Tatăl; din eternitate, așadar, este și Fiul, fiind legat prin naștere de nenașterea Tatălui. Că acesta nu este cuvântul nostru le vom prezenta chiar graiurile Sfântului Duh. Vom găsi, deci, în Evanghelie că «întru-nceput era Cuvântul» (In. 1:1), iar în Psalm e spus ca din partea Tatălui: «din pânțece mai înainte de luceafăr Te-am născut» (Ps. 109:3); adunând pe amândouă, vom zice și că era, și că S-a născut. Însă expresia «Te-am născut» semnifică obârșia din care este începutul existenței, iar că «era» subzistența Lui atemporală și mai înainte de veac. Dar el știe să devieze cuvântul înspre bazaconii, luptându-se pentru rătăcirea lui.

Eunomie: Căci, dacă Fiul, zice, era înainte de nașterea Sa, era nenăscut.

Vasile: Dar ceea ce-i înainte de naștere, o, deșteptule, este cu totul inexistent și de neplăsmuit cu mintea care nu se întemeiază pe nici o bază. Dar ce nevoie este a combatere ineptiile? Căci aceasta este aproape ca și cum ne-am lupta cu cineva dus cu capul din cauza nebuniei. Sau, dacă se gândește la ceva din cele existente, se și îndreaptă la înțelegerea veacurilor. Însă, dacă toate veacurile se înțeleg mai jos decât nașterea Unuia-Născut, fiind fapte ale Aceluia, deșert e cel ce caută cele mai în vârstă decât Ipostasul Fiului. Căci nu întreabă nimic altceva decât ar cerceta și despre Tatăl dacă era înainte de propria întemeiere sau nu. Precum acolo întrebarea e fără de minte, a căuta la Cel fără de început și Nenăscut ceva mai de sus, așa și aici, a pune întrebări ce este mai întâi ca timp decât Cel ce este din veșnicie împreună cu Tatăl și nu are nici o mijlocire între El și Cel ce L-a născut este cu adevărat aceeași nebunie. Căci e la fel a întreba ce va fi după sfârșitul Celui nemuritor și a cerceta ce a fost înainte de nașterea Celui veșnic. Dar ei, deoarece lipsa de început a Tatălui se numește veșnicie, arată că veșnicia o are Cel fără de început și, deoarece Fiul nu e nenăscut, nu-L mărturisesc a fi veșnic. Dar diferă cel mai mult după înțeles. Căci nenăscut este numit ceea ce nu are nici un început al său, nici cauză a existenței. Iar ceea ce-i mai vechi decât orice timp și veac în privința existenței este veșnic. De unde și Fiul, chiar dacă-i nenăscut, e veșnic. Dar deja unii învrednicesc de numirea de veșnicie și veacurile de vreme ce au dobândit numirea aceasta de la faptul că sunt pururea. Iar noi socotim că e aceeași scrânteală a da mărturie pentru zidire că e veșnică și a lipsi pe Stăpânul zidirii de această mărturisire.

Iar el, ducând cuvântul la nerușinare, ce zice?

Eunomie: Noi, rămânând credincioși celor demonstrate pentru noi de sfinții de odinioară și de acum, de vreme ce nici ființa lui Dumnezeu nu a ajuns la naștere, nici altceva mai de dedesubt la nașterea Fiului, zicem că Fiul S-a născut fără să fi existat.

Vasile: Cine e așa de pornit spre buna credință? Cine se împăunează că e atât de iubitor de Hristos, cât se laudă aceștia cu cuvinte de batjocură și de necinste și care desființează slava Unuia-Născut? Nu vei înceta, nelegiuitule, să numești pe Cel ce este cu adevărat inexistent, pe izvorul vieții, Care dă tuturor celor ce sunt existența? Care a găsit denumirea familiară Lui și cuvenită veșniciei Sale când a descoperit-o robului Său, Moise, numindu-se pe Sine că este? Căci zice: «Eu sunt Cel ce este» (Ieș. 3:14). Și nimeni nu contestă că acestea sunt grăite de Persoana Domnului. Cine nu are pus pe inima sa vâlul iudaic la citirea lui Moise. Căci e scris că s-a arătat lui Moise îngerul Domnului la rug în pară de foc. Așadar Scriptura, după ce a rânduit întâi un înger în relatare, adaugă glasul lui Dumnezeu. Zice: «A zis lui Moise: Eu sunt Dumnezeu tatălui tău, Avraam» (Ieș. 3:6) și după puțin iarăși: «Eu sunt Cel ce este». Deci cum este El și înger, și Dumnezeu? Oare nu despre El am învățat că numele Lui se cheamă Înger de mare sfat? Eu socotesc că nu trebuie mai multe pentru dovedire, ci ajunge iubitorilor de Hristos și pomenirea, iar pentru cei nevindecați la nimic nu le va folosi mulțimea celor spuse. Căci, de S-a și făcut mai apoi Înger de mare sfat, însă n-a disprețuit mai întâi numirea de înger. Căci nu vom găsi numai aici că Domnul nostru este numit înger și Dumnezeu de Scriptură, ci și Iacov, povestind vedenia femeilor sale, zice: «Și a zis îngerul Domnului» și după puțin din partea Aceluiași: «Eu sunt Dumnezeu Care M-am

arătat ție în locul în care mi-ai ridicat stâlp»(Fac. 31:13). Și acolo, la stâlp, spune lui Iacov: «Eu sunt Domnul Dumnezeu lui Avraam, tatăl tău, și Dumnezeul lui Isaac»(Fac. 28:13). Așadar Cel ce e numit aici înger, Acesta spune acolo că S-a arătat lui Iacov. Este arătat, deci, oricui că aici Același este numit și înger, și Dumnezeu, că este indicat Unul-Născut, arătându-Se pe Sine oamenilor din neam în neam și vestind sfinților Lui voia Tatălui. Încât și când Se numește pe Sine că este lui Moise, nu se înțelege Altul afară de Dumnezeu Cuvântul, Care era la început la Dumnezeu. Însă cei ce grăiesc nedreptate spre înălțime nu se dau în lături să spună că Fiul nu este. «Cel nebun a zis în inima sa: Nu este Dumnezeu»(Ps. 13:1), iar ei nu numai au cugetat, ci au și vorbit cu răutate și nu s-au dat în lături să dea scrisului pentru timpul de apoi, cutezând să-L numească pe Dumnezeu inexistent. Și, deoarece văd că nici chiar demonii nu tăgăduiesc că este Dumnezeu, aceștia, mergând în vremea de dinainte cu cuvântul, își împlinesc de acolo pofta lor păgânească, hulind că Fiul n-a fost cândva, ca și cum n-ar fi fost prin firea Lui, dar a primit existența prin har de la Dumnezeu. Apoi Pavel a lăsat cuvânt despre idoli, zicând: «Ați slujit celor ce nu sunt prin fire dumnezei»(Gal. 4:8) și Ieremia «Și s-au jurat pe cei ce nu sunt dumnezei»(Ier. 5:7) și preaînțeleapta Ester: «Nu da, Doamne, sceptrul Tău celor ce nu sunt»(Est. 4:17). După ce au zis aceasta ei despre Dumnezeul cel adevărat, cum vor mai pretinde pe drept numirea de creștini? Căci și în altă parte același Apostol, vorbind în Duhul lui Dumnezeu, numește neamurile inexistente pentru că s-au lipsit de cunoașterea lui Dumnezeu, zicând: «Dumnezeu a ales pe cele ce nu sunt»(1Cor. 1:28). Căci, de vreme ce Dumnezeu este Cel ce este și adevărul și viața, cei ce nu sunt uniți prin credință cu

Dumnezeul Cel ce este și s-au obișnuit cu inexistența minciunii prin rătăcirea cu idoli, pe bună dreptate socotesc că sunt numiți inexistenți din cauza lipirii de adevăr și înstrăinării de viață. Dar, scriind și efesenilor că s-au unit într-adevăr cu Cel ce este prin cunoaștere, îi numește în particular existenți, zicând: «Sfinților care sunt și credincioșilor în Hristos Iisus»(Ef. 1:1). Căci așa ne-au predanisit cei dinainte de noi și noi am aflat în scrierile vechi. Iar el n-a suferit să învrednicească pe Dumnezeul nostru nici de această „numire” de care sunt învredniciți robii lui Hristos, ci zic despre Cel ce a adus din neființă la existență zidirea că nu este. Ar putea cineva afla mai mult disprețul lui din cele cu care se preface că cinstește pe Domnul.

Eunomie: Nu facem părtașă, zice, ființa Unuia-Născut la cele ce s-au făcut din neființă, de vreme ce ființa nu este ceva ce nu este, ci îi atribuim o astfel de superioritate, câtă este nevoie să aibă Făcătorul față de făpturile Sale.

Vasile: Aducând cuvântul în acest punct prin cele premergătoare, se face iubitor de oameni așa-zicând cu cuvântul și spune că nu face părtașă ființa Unuia-Născut la cele inexistente. Chiar dacă Dumnezeul a toate e deosebit de cei născuți pentru că este nenăscut, iar toți cei născuți au ipostasul comun din neființă, cum nu sunt aceștia legați neapărat după fire? Căci, precum acolo neapropierea distanțează firile, așa și aici egalitatea de cinste îi adună laolaltă între ei. După ce spune că Fiul și cele făcute de El sunt din neființă și face comună după acest aspect firea lor, nu zice că atribuie ființei Lui asemănarea cu cei din neființă. Și e bine lucrul acesta, de vreme ce este Însuși Domnul, pe câtă slavă vrea să-i acorde Unuia-Născut, așa își alcătuiește cuvintele. Căci zice: „Îi atribuim o astfel de superioritate, câtă este nevoie să aibă Făcătorul față de

făpturile Sale". N-a zis: „Surprindem sau slăvim, cum era cuvenit lui Dumnezeu, ci: „atribuim", ca și cum el ar comanda măsură atribuirii. Și câtă superioritate îi atribuie? „Câtă este nevoie, zice, să aibă Făcătorul față de făpturile Sale". Aceasta încă nu dă mărturie de diferența de ființă. Căci oamenii sunt superiori prin artă lucrurilor obișnuite, dar totuși rămân deoființă cu ele. După cum olarul cu lutul și constructorul de corăbii cu lemnele. Căci amândoi sunt asemănători cu trupul, asemenea simțiți și pământești.

După ce consimte la o asemenea diferență între Fiul și zidire, de acum viclenește și în legătură cu înțelesul de Unul-Născut.

Eunomie: Pentru aceasta, zice, este Unul-Născut, deoarece a fost născut și făcut Singur de Cel Singur prin puterea Celui Nenăscut și S-a făcut făptură desăvârșită.

Vasile: Nu știu pentru ce trebuie să mă oțărăsc mai mult din cele grăite? Mai întâi pentru vicleșugul pe care l-a folosit despre numele Unuia-Născut, că a luat sensul lui în afara obiceiului oamenilor și a predaniei bine credincioase a Scripturilor (căci în folosința uzuală se numește singur născut nu cel ce a apărut dintr-unul, ci cel ce s-a născut singur) sau pentru hula că-i zidire, pe care a legat-o în dinadins de cel născut ca să arate că Domnul nu are numirea că S-a născut în chip diferit față de zidiri. Ci ca expresiile: «fii am născut și i-am înălțat» (Is. 1:2) și: «fiul Meu cel întâi-născut Israel» (Is. 4:22), așa este numit și Domnul Fiu, neavând nume mai presus decât tot numele, ci e vrednic de aceeași numire cu ceilalți. Iar ei scapă la expresia lui Solomon și de acolo asaltează credința ca dintr-o fortăreață. Căci ei presupun că le e îngăduit să-L numească zidire pe Domnul pentru că se spune din partea Înțelepciunii: «Domnul m-a zidit» (Prov. 8:22). Dar eu am a spune

multe despre cuvântul acesta: întâi că se spune o dată în toate Scripturile, apoi că în cartea [aceasta] multe au un înțeles ascuns și sunt înfățișate prin pilde și parabole și prin cuvinte întunecoase și prin ghicituri, ca cele multe, încât nu este nimic ce poate fi luat din ea neîndoielnic și luminat. Dar las a mai spune ca să nu lungesc cuvântul prin introduceri întinse, iar pe de altă parte cercetarea noastră despre cele înțelese rău de ei se amână la locul ei, în care va fi îndreptată, dacă va da Dumnezeu, și această parte. Și socotesc că va fi spus cu Dumnezeu al expresiei în cauză un înțeles cu mult mai cursiv și care să nu aibă nici o primejdie care să se arate prin cercetare. Până atunci să nu lăsăm neînsemnat acest lucru, că alți tălmăcitori, care s-au aplecat mai îndelung asupra sensurilor evreiești, au tradus cu «M-a agonisit» în loc de «M-a zidit». Care le va fi o piedică mai mare pentru hula că-i zidire. Căci ceea ce a zis: «am dobândit om prin Dumnezeu» (Fac. 4:1) arată, folosindu-se de acest cuvânt, că nu l-a zidit pe Cain, ci l-a născut.

Dar să revenim la [ideea] de la început.

Eunomie: De aceea e Unul-Născut, zice, pentru că, pe lângă faptul că a fost născut și zidit de Cel Singur, S-a făcut ajutător desăvârșit.

Vasile: Așadar, dacă nu pentru că S-a născut singur, ci pentru că a fost născut de Cel Singur, e numit Unul-Născut, aceeași este după tine a fi zidit cu a fi născut. Pentru ce nu-L numești și Unul-Zidit tu, cel ce toate le gândești și raționezi cu ușurătate? Singur născut, după cât se pare, nu e nimeni dintre oameni după rațiunea voastră pentru că nașterea tuturor este din împreunare. Nici Sara n-a fost mamă a unui singur copil pentru că nu l-a născut singură, ci cu Avraam. Și, dacă sunt valabile cele ale voastre, neapărat trebuie să redefinim toată viața, că acest

nume arată nu unicitatea fraților, ci lipsa cuiva cu care naște împreună. Dar de acum și zidirea își micșorează vrednicia față de Cuvântul lui în privința cauzei, că ea este cu atât nevolnică să fie singură născută cu cât Fiul ia parte la creație cu Tatăl. Cu toate că aceasta nici de ei nu se acceptă. Căci ei Îl numesc Lucrătorul cel mai desăvârșit. Deci cum nu s-a făcut și zidirea de Unul Singur după voi pentru că adăugați Tatălui pe Dumnezeu Cuvântul ca un instrument neînsuflețit, decât dacă se îngăduie că și constructorul de corăbii a făcut singur corabia pentru că s-a folosit de instrumente la alcătuirea ei? Încât și zidirea e singură născută și părțile ei; nu numai puterile nevăzute, ci și trupurile simțite și cele mai rudimentare dintre ele, gânghaniile și lăcustele și broaștele. Căci «El a zis și s-au făcut» (Ps. 32:9). De care lucrător ar avea nevoie Cel ce creează numai cu voia, odată cu voința întemeindu-se zidirea? Dar ce este? Cum sunt toate prin Fiul după noi? Pentru că voia dumnezeiască țâșnește ca dintr-un izvor din obârșia primă și vine la lucrare prin chipul său familiar, Dumnezeu Cuvântul. El L-a numit pe Fiul Unul-Născut lucrător, adăugându-I acest lucru mare, că este grabnic spre slujirea celor poruncite Lui. căci, dacă nu Și-a agonisit slava din faptul că e Dumnezeu desăvârșit, ci din faptul că e lucrător fidel, cu ce va diferi de durerile slujitoare, care împlinesc fără reproș lucrul slujirii? Pentru aceasta a legat ceea ce-i zidit cu ceea ce-i născut, ca să arate și de aici că nu este nici o diferență între Fiul și zidire.

Dar merită să ascultăm și recomandarea lui.

Eunomie: Nu trebuie, zice, când luăm aminte la numirea de Tată și de Fiu să înțelegem nașterea Lui omenește și, pornind de la nașterile de la oameni, să punem pe seama lui Dumnezeu nume și patimi de împreunare.

Vasile: Recomandarea este că nu trebuie să înțelegem asemănarea Fiului și a Tatălui după ființă. Căci aceasta vrea lipsa lui de împreunare ca și cum n-ar exista părtășie de ființă a Tatălui cu Unul-Născut. Pentru aceasta sunt acele importante distincții de nume, a căror mulțime noi am trecut-o cu vederea⁹¹. Ca și cum lucrurile câte au aceeași denumire, acestea nu sunt același lucru cu ceea ce semnifică ele ca să înlăture faptul că Dumnezeu este Tată al Fiului după cum se numesc părinții pe pământ. Dar, fiind multe cele ce despart creștinismul de rătăcirea elinească și de necunoașterea iudaică, eu socotesc că nu există în Evanghelia mântuirii noastre nici o dogmă mai autoritară decât credința în Tatăl și în Fiul. Deoarece și cei ce s-au despărțit pentru oarecare rătăcire atribuie lui Dumnezeu faptul că e Ziditor și Creator. Iar cel ce vestește că termenul „Tată” este o numire mincinoasă și că Fiul merge până la numirea simplă și socotește că nu se deosebește cu nimic a mărturisi că este Tată sau Ziditor și a zice Fiu sau făptură, unde va fi așezat de noi? Sau în care parte va fi numărat? A iudeilor sau a elinilor? Căci nu se alătură creștinilor cel ce tăgăduiește puterea bunei credințe și ceea ce e caracteristic slujirii noastre. Căci n-am crezut într-o creatură sau într-o făptură, ci ne-am pecetluit în Tatăl și în Fiul prin harul botezului. Încât cel ce cutează să desființeze aceste cuvinte taie totodată toată puterea Evangheliilor, propovăduind că Tatăl n-a născut și Fiul nu S-a născut. „Dar spun acestea, zice, ca să abat de la înțelegerea patimii care intervine din expresia „din Tatăl”. Dar trebuia ca cel cunoaște buna credință să retracteze ceea ce nu se potrivește din ideea care este în aceste cuvinte, dacă este vreuna, nu să desființeze tot cuvântul, nici să excludă sub pretextul că nu-i cuvenit

⁹¹ Se referă la unele nume pe care Sf. Vasile nu le mai citează din lucrarea lui Eunomie.

și cea mai mare parte din folosul ei. Ci trebuia să curățească de înțelesurile smerite și trupești dogmele despre Dumnezeu pentru a înțelege cu sfințenie și dumnezeiește nașterea cum se cuvine lui Dumnezeu, lăsând modul în care a născut Dumnezeu că e negrăit și neînțeles, care conduce la asemănarea după ființă din denumirea de naștere. Totuși e învederat, când luăm seama, că numele, mă refer la „tată” și „fiu”, nu introduc ferm și din prima idee de patimi trupești, ci, spuse în sine, arată numai relația dintre ele. Căci tată este cel ce dă altuia începutul ființării cu o fire asemănătoare cu sine, iar fiul este cel are începutul ființării de la altul prin naștere.

Deci, când vom auzi că tatăl este om, atunci vom primi și ideea de patimă. Dar, când auzim că Dumnezeu este Tată, urcăm cu gândul la cauza cea nepătimașă. Dar cel ce a adăugat la firea cea pătimașă denumirea aceasta tăgăduiește ceea ce este mai presus de percepția gândurilor sale ca fiind imposibil. Căci nu se cuvine, luând aminte la patima celor stricacioase, să nu credem în nepătimirea lui Dumnezeu, nici să comparăm ființa cea fără de mutare și de schimbare cu firea cea curgătoare și supusă la mii de deveniri. Nici nu trebuie, datorită faptului că viețuitoarele muritoare nasc cu patimă, să gândim că Dumnezeu e așa, ci să fim călăuziți mai degrabă de acolo la adevărul că, deoarece cele stricacioase sunt așa, Cel nestricăcios este dimpotrivă. Și n-ar putea zice că noi le aplicăm impropriu lui Dumnezeu, de vreme ce numele acestea ar fi rânduite în principal și în primul rând oamenilor. Căci Domnul nostru Iisus Hristos, când ne-a ridicat la obârșia tuturor și la cauza adevărată a celor ce sunt, a zis: «Voi să nu numiți tată al vostru pe pământ, căci Unul este Tatăl vostru cel ceresc» (Mt. 23:9). Deci cum ar pretinde el să respingem noi aceste

cuvinte pentru că ar însemna întâi patimi trupești, pe care Domnul le atribuie Lui de la oameni ca fiind cuviincioase adevărului. Chiar dacă s-ar numi Tată al zidirilor, tot nu se luptă cu cuvântul nostru. Căci cel ce naște picurii de rouă, după cuvântul lui Iov (38:28), n-a născut în chip asemănător picurii și pe Fiul. Sau, dacă vor cuteza să spună acesta, încât să numească în același grad ființa rouă cu Fiul, ne vor lipsi de orice cuvânt către ei, ajungând la hula nerușinată cea mai învederată. Căci nici când Dumnezeu se numește Tată al nostru, al tuturor, nu este Tată după același mod cu noi și cu Unul-Născut. Iar dacă Domnul este numit Întâi-Născut a toată zidirea (Col. 1:15) și Întâi-Născut între mulți frați (Rom. 8:29), aceasta îi antrenează pe ei înspre necredință, să se învețe din Evanghelie că și mamă și frați ai Lui îi numește Domnul pe cei ce s-au familiarizat din faptele virtuții. Căci zice: «Cine este mama Mea și cine sunt frații Mei dacă nu cei ce fac voia Tatălui Meu Care este în ceruri?» (Mt. 12:49) Încât Dumnezeu se numește Tatăl nostru nu în mod impropriu, nici metaforic, ci la propriu, în primul rând și cu adevărat pentru că ne-a adus prin părinții trupești la existență din neființă și familiarizându-Se cu noi prin purtarea de grijă. Iar dacă spunem că chemăm pe Dumnezeu Tată al nostru, care ne-am învrednicit cu adevărat prin har de înfiere, care rațiune va împiedica să-L numim după cuviință pe El Tată al Fiului după fire și Care a ieșit din ființa Lui?

Eunomie: Nu trebuie, zice, să înțelegem că nașterea Domnului este omenească datorită numirii de Tată și Fiul.

Vasile: Zic și eu. Ce împiedică pe cei bine credincioși să o înțeleagă dumnezeiește și nepătimașă? Dar socotesc că nu se folosește de cuvintele acestea ca să arate că Dumnezeu a născut fără patimă, ci ca

să arate că nu a născut deloc. Deci cum de ai arătat în cuvintele de mai sus, preabunule, că ființa Unuia-Născut este odraslă? Căci, dacă nu Se naște, de unde I-ai adăugat faptul că este odraslă după logica ta? Dar se ceartă pentru opoziția dintre „născut” și „nenăscut” ca să arate că ființa Lui este odraslă. Iar acum, văzând iarăși familiaritatea de ființă însemnată prin acest cuvânt, strică nașterea odraslei. Dacă îndepărtează aceasta pentru a arăta o patimă, ce împiedică să nu fie primit faptul că El este Creator pentru aceleași pricini? Pentru că la toate lucrările trupesti este înjugată mai multă sau mai puțină osteneală, după măsura puterii celui ce o face și a diferenței dintre cele lucrate la cele mari. Iar a spune că dumnezeiasca și fericita fire e ținută de trudă nu înseamnă mai puțină necredință decât a presupune pentru ea patimile cele mai urâte. Iar dacă zidește nepătimăș, acceptați că este nepătimasă și nașterea!

S-a grăit, deci, îndeajuns că se spune la propriu și cuviincios că Dumnezeu este Tată și că numele nu este al patimii, ci al familiarității, fie după har, ca la oameni, fie după fire, ca la Unul-Născut. Dar să acceptăm că se spune la figurat și metaforic, și cuvântul acesta ca și celelalte mii. Așadar, când auzim că Dumnezeu Se mânie, doarme, zboară și altele ca acestea care prezintă situații nepotrivite după o socoteală imediată, nu tăiem graiurile Duhului, nici nu auzim trupestele cele spuse. Pentru ce să nu cercetăm înțelesurile dumnezeiești ale acestui cuvânt așa de des folosit de Duhul? Sau vom șterge numai pe acesta din Scriptură, bârfindu-l datorită folosirii lui omenești? Să luăm seama așa! Două lucruri sunt înseminate de numele nașterii după acest obicei, al patimii celui ce naște și al familiarității cu cel născut. Când se spune Unuia-Născut de către Tatăl: «Din pântec mai înainte de luceafăr Te-am

născut»(Ps. 109:3) și: «Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut»(Ps. 2:7), care din acestea zicem că este înfățișat prin cuvânt? Pătimirea celor ce nasc sau familiaritatea firii? Eu aceasta [din urmă] zic și îmi pare că nici ei nu vor fi purtați de o vădită iritare ca să se împotrivescă vreodată. Încât, dacă este potrivit pentru Dumnezeu cuvântul, pentru ce-l necinstiți ca fiind străin? Iar dacă e preluat de la oameni, alegând ceea ce-i sănătos din el, fugi de cele ce arată ceva rău! Căci se poate ca printr-o expresie cu multe înțelesuri, îndreptându-te spre o înțelegere dreaptă prin cuvânt, să treci peste ceea ce-i smerit și urât din prezentare. Și nu-mi spune: „Ce este nașterea? Și ce fel? Și cum se face ea?” Căci nu anulăm de acum fermitatea credinței în Tatăl și în Fiul deoarece modul ei este negrăit și neînțeles cu totul. Căci, dacă ar fi să măsurăm toate prin percepția noastră și să presupunem că ceea ce e insesizabil cu gândul nici nu există defel, se va duce de răpă plata credinței, se va duce de răpă plata nădejzii. Dar cum am mai fi vrednici de fericirile nevăzute puse deoparte prin credință noi, care ne încredințăm numai de lucrurile ce pot fi gândite? De unde s-au făcut deșarte neamurile și s-a întunecat inima lor nepricepută? Nu pentru că se împotrivesc propovăduirii Duhului, urmând celor ce se arată din gânduri? Pentru cine se tânguiește Isaia ca fiind pierduți? «Vai celor înțelepți în ei înșiși și celor pricepuți înaintea lor!»(Is. 5:21) Nu pentru aceștia? Așadar, trecând peste multe din cele de la mijloc, câte le-a înșirat de la evidența că Fiul nu S-a născut și câte le-a meșteșugit pentru a fi acceptat că Unul-Născut este zidire și făptură, mă voi întoarce la cele mai nimerite ale necredinței lui, însemnând numai aceasta prin indicații, că hula pe care a pregătit-o apucând înainte cu fapta, pe aceasta vrând s-o umbrească cu cuvântul și să îndulcească rușinea cuvântului, a zis că

nu face părtăș pe Unul. Născut cu zidirea, uitând el de dogmele lui pe care le-a expus în cuvintele de dinainte goale și neacoperite. Din cauza lor a căzut iarăși într-o contradicție nerușinată și foarte evidentă. Scrie așa:

Eunomie: Nimeni să nu fie contrariat când aude că Fiul este făptură, că și cum ființa ar primi părtășie de la nume.

Vasile: Deci cum de nu urmează acum părtășiei de nume părtășia de ființă, preaînțelepte, dacă după diferența numelor urmează neapărat schimbarea ființei (căci ne aducem aminte că în cuvintele de mai sus ai ajuns la aceste concluzii)? Căci se arată nu o dată, nici în treacăt că susține acest raționament. De vreme ce și acum îndată, ca și cum s-ar răzgândi de cele ce le-a grăit, că părtășia de nume nu face părtășe și ființele, completează iarăși după puțin, adresându-se celor ce-i stau împotriva:

Eunomie: Pentru că trebuia, dacă le păsa de adevăr, să mărturisească cum că, atunci când se schimbă numele, se schimbă și ființele.

Vasile: Cum s-ar folosi cineva mai ușor de cuvinte? Cel ce se întoarne după puțin la cele contrare, acum zice că diferența de nume arată neapărat schimbarea ființelor, acum iarăși că părtășia nu face părtășe ființele. Însă îmi pare că facem ceva asemănător cu cei ce judecă pe un ucigaș pentru o batjocură sau pentru o rană sau pentru vreun păcat de acest fel.

Să ne mutăm, deci, la capul relelor lui! Acesta, văzând că există o preconcepție comună în mod asemănător la toți creștinii (la cei vrednici cu adevărat de numirea aceasta) despre faptul că Fiul este Lumină născută, Care strălucește din Lumina nenăscută și Viață în sine și bunătate în sine, Care iese din izvorul de viață făcător al bunătății părintești. Apoi, gândindu-se că, dacă nu va cutremura ideile acestea ale noastre,

nu vor folosi cu nimic mai mult sofismele lui, încât cel ce mărturisește că Tatăl este Lumină și Fiul Lumină, ideea de lumină fiind unică și aceeași, va fi condus automat la mărturisirea familiarității după ființă. Căci între lumină și lumină nu este nici o schimbare după aceeași rațiune a luminii, nici după expresie, nici după înțeles. Deci, ca să ne strice aceasta, își învâluie cuvântul despre credință cu mrejele meșteșugirilor lui, învățând că acestea sunt incomparabile și nu au nimic în comun una cu alta și spunând că opoziția dintre nenaștere și naștere este și între Lumină și Lumină. Dacă ne depărtăm de aceasta, ne constrânge să mărturisim că Dumnezeu este compus. Dar mai degrabă să ascultăm chiar expresia lui.

Eunomie: Altceva semnifică, zice, Lumina la Cel Nenăscut față de Cel Născut sau același lucru la Fiecare? Căci, dacă Una este ceva și Alta altceva, e evident că e compus Cel ce e alcătuit din una și alta. Dar Cel compus nu e Nenăscut. Iar dacă e așa, pe cât diferă nașterea de nenaștere, pe atâta se deosebește neapărat Lumina de Lumină, Viața de Viață și puterea de putere.

Vasile: Vedeți și pricepeți îngrozirea necredinței! Pe cât, zice, se deosebește nenașterea de naștere, pe atât se deosebește Lumina de Lumină, Viața de Viață și puterea de putere. Îl vom întreba, așadar: Cu ce măsură se desparte nenașterea de naștere? Oare cu una mică și cu atâta cât să se poată reuni vreodată una cu alta? Sau acest lucru este cu totul dificil și mult mai imposibil decât a fi aceeași persoană vie și moartă deodată, sănătoasă și bolnavă în aceeași clipă și trează și totodată adormită? Căci de acest fel sunt cele câte se împotrivesc între ele printr-o opoziție extremă încât neapărat dispare un lucru când e de față celălalt și le e însămânțat faptul de a fi cu totul coexistente și reunite.

Deci, în acest fel fiind opoziția nenașterii față de naștere, cel ce numește pe Tatăl lumină, dar lumină și pe Fiul spune că desparte atâta această Lumină de Lumina aceea, pe cât e despărțită nașterea de nenaștere, nu e vădit, deși se preface iubitor de oameni prin cuvânt, că numește într-adevăr Lumină și pe Fiul, însă aduce prin puterea celor spuse înțelesul la cel dimpotrivă? Luați seama ce opune Celui Nenăscut, alt Nenăscut sau pe Cel Născut? Sigur că Cel Născut. Dar ce se opune luminii? Altă lumină sau întunericul? Desigur că întunericul. Așadar, dacă „pe cât se deosebește nenașterea de naștere pe atât se deosebește neapărat lumina de lumină”, cui dintre toți e nearătată necredința că, introducând în denumirea de lumină opoziția cu lumina, presupune că ființa Unuia-Născut este opusă firii luminii? Sau să ne arate că lumina se opune luminii și are acea măsură a împotrivirii care este între Cel Născut și Cel Nenăscut. Iar dacă aceasta nu se poate, nici el nu o va cugeta, să nu fie ignorată tehnica cu care pregătește în adâncime hula. Deoarece știe să opună nașterea nenașterii, să potrivească și opoziția dintre lumină și lumină ca să arate întru toate rivalitatea și lupta dintre ființa Tatălui și a Fiului. Pentru aceasta legiuirea aceasta de dogme este nouă: „Pe cât se deosebește nenașterea de naștere pe atât se deosebește neapărat lumina de lumină”. Într-adevăr, există o opoziție între nenaștere și naștere după aspectul cuvintelor, deși nu după firea lucrurilor, pe care o prepară aceștia. Dar nu se poate gândi vreo opoziție între Lumină față de Lumină nici după aspect, nici după înțeles. Însă se pare că se înșeală singur prin sofisme amăgitoare. Căci socotește că cele ce se spun în opoziție au aceeași contradicție între ele, pe care o au și termenii. Și, când contrariul este cu unul din contrarii, va urma sigur și contrariul și pe celălalt.

După cum, dacă lumina e legată de vedere, de orbire e legat întunericul; dacă a simți este legat de viață, de moarte e legată nesimțirea. Dar această remarcă este recunoscută de oricine pricepe chiar și puțin că e slabă și defectuoasă. Căci nu reiese sigur că doarme cel ce e mort deoarece viața e legată de trezire. Dar nici nașterea nu este opusă nenașterii. Căci, dacă erau opuse erau și distructive între ele – care lucru să se întoarcă pe capul celor ce hulesc – însă nu-s adversare prin fire, nici cele legate de ele nu au neapărat aceeași distanțare pe care a arătat că o au termenii.

Așadar șterge cuvintele tale sau nu tăgădui necredința! Căci a ta este hula care zice: „Pe cât se deosebește nenașterea de naștere pe atât se deosebește neapărat Lumina de Lumină”. Așadar, precum nașterea nu se împărtășește niciodată de nenaștere, tot așa nu o vei împărtăși de lumină. Și ființa Unuia-Născut va fi, după tine, depărtată în mod egal de a fi nenăscută ca și de a fi înțeleasă și numită Lumină. Însă Ioan îți strigă cu glas mare de la Duhul, spunând: «Era Lumina cea adevărată», dar tu nu ai urechi să auzi, nici inimă să pricepi. Ci împingi ființa Unuia-Născut înspre fire adversă și care nu coexistă cu Lumina prin sofisme tale. Căci nu spui aceasta cu tărie pentru că n-ai înlăturat și denumirea de Lumină de la Unul-Născut. Căci buna-credință stă nu în vibrația aerului, ci în puterea celor semnificate. Dar nu s-a oprit la acestea, ci a adăugat că și viața și puterea sunt distanțate în aceeași măsură, zicând: „Pe cât se deosebește nenașterea de naștere pe atât se deosebește neapărat Lumina de Lumină, Viața de Viață și puterea de putere”. Așadar, după tine, Unul-Născut nu este nici Viață, nici putere. Dar tai și pe Domnul Însuși, Care spune: «Eu sunt Viața» (In. 14:6). Îl tai și pe Pavel, care zice: «Hristos, puterea lui Dumnezeu» (1Cor.

1:24). Căci pe cele ce le-a arătat în cele de mai înainte le potrivește și în cele de acum. Căci n-ar putea cineva să arate că viața sau puterea se împotrivesc vieții și puterii, ci că moartea și neputința împlinesc opoziția cea mai desăvârșită. Prin acestea, ascunzându-și vicleșugul cuvintelor cu meșteșug, pregătește el grozăvia necredinței profund și acoperit și lasă numai faima numelor, punând firea Unuia-Născut prin meșteșugurile cuvintelor în opoziție cu Tatăl. Dar noi ce facem? Cum am putea fugi de opoziția după ființă, când mărturisim că Tatăl este nenăscut și Fiul născut? Ce spunem? Că Fiul cel bun este al Tatălui celui bun; că Lumina cea veșnică a strălucit din Lumina cea nenăscută, că din Viața cea adevărată a ieșit Izvorul de viață făcător și că din puterea în sine S-a arătat puterea lui Dumnezeu. Iar în tunicul, moartea și neputința sunt rânduite la căpetenia lumii acesteia, la stăpânitorii lumefi ai întunericului, la duhurile răutății și la toată puterea vrăjmașă față de dumnezeiasca fire, nici acestora nu le-a venit opoziția față de bine prin ființă (căci așa încriminarea ar cădea asupra Creatorului), ci au alunecat prin propria deliberare în lipsa binelui spre răutate. Însă limba cea luptătoare cu Dumnezeu s-a apucat să aducă firea Unuia-Născut la fel în aceeași rânduială. Căci nu poate să spună că ar accepta ca ființa Tatălui să fie Lumină superioară prin slavă și strălucire și cea a Unuia-Născut să fie lumină și ea, dar mai obscură cumva și cam tulbure. Căci acestea nu țin de o înțelegere bine-credincioasă, adică să înlăture asemănarea prin obscuritatea chipului. Numai dacă acestea ar avea vreo scuză pe care s-o aducă. Căci nu ne-a trebuit multă luptă pentru îndreptare.

Dar acum între nenaștere și naștere nu este o diferență mai mică sau mai mare, ca între lumină mai puțină sau mai multă, ci câtă este distanța dintre

cele ce nu coexistă între ele. Căci e improbabil să coexiste cu cealaltă, să se transforme prin devenire în ceea ce-i potrivnic încât, fie cel născut s-a ivit din cel nenăscut, fie invers, din cel născut s-a transformat în nenăscut. Așadar prin ceea ce a fost arătat odată, că „pe cât se deosebește nenașterea de naștere pe atât se deosebește neapărat Lumina de Lumină”, nici acest cuvânt nu i-a rămas spre scăpare. Căci lumina neîntinată se deosebește de lumina oarecum spălăcită și obscură numai prin intensitate, fiind aceeași prin gen. Iar nenașterea nu este intensitate a nașterii, nici nașterea destindere a nenașterii, ci depărtarea dintre ele este diametrală. Aceste ciudățenii urmează celor ce atribuie ființei nașterea și nenașterea și încă mai multe ca acestea. Căci va fi născut din contrar contrariul și condiția lor se va vedea că este o necesitate oarecare în locul familiarității firești și aceasta după ființă. Dar înseamnă mai mult prostie decât necredința a spune că un lucru oarecare din toate este potrivit prin ființă, fiind mărturisit și la filosofi din afară (pe care aceștia îi desconsideră ca nefiind vrednici de ceva când îi găsesc că nu sunt de aceeași baricadă cu hulele lor), că e improbabil să stea opoziția în ființă. Iar dacă aceasta e adevărat, cineva ar accepta ca nașterea și nenașterea să fie niște trăsături distincte contemplate în jurul ființei, care conduc la ideea evidentă și neamestecată de Tată și Fiu, va fugi de primejdia necredinței și va păstra coerența în gândire. Căci trăsăturile, ca niște caracteristici și forme contemplate în jurul ființei, despart ceea ce-i comun prin caracteristicile proprii și nu taie egalitatea de fire a ființei. Astfel, dumnezeirea e comună, iar trăsăturile sunt paternitatea și filiația. Iar din împletirea fiecăruia, a ceea ce-i comun și a ceea ce-i propriu, ne vine sesizarea adevărului. Încât, când auzim de Lumină nenăscută înțelegem pe Tatăl,

iar când auzim de Lumină născută surprindem ideea de Fiu. Pe de o parte este Lumină și Lumină, nefiind nici o opoziție între ele, pe de altă parte este Născut și Nenăscut, unde se vede opoziția. Căci aceasta este firea trăsăturilor, să arate în identitatea de ființă alteritatea. Și aceste trăsături adesea sunt distincte între ele ca să separe contrariul și să nu împartă unitatea ființei. Precum este a fi înaripat și a merge pe jos, acvatic și terestru, cuvântător și necuvântător. Căci, chiar dacă este o ființă la baza tuturor, aceste trăsături nu schimbă ființa, nici nu stăruie să le răscoale între ele. Iar prin lucrarea specificului lor, ca o lumină care se sălășluiește în sufletele noastre, ne conduce la o înțelegere accesibilă gândurilor noastre. Însă acesta, transferând opoziția dintre trăsături la ființă, își trage de aici prilejul pentru necredința sa, sperându-ne ca pe niște copii cu sofismele lui cum că, dacă ar fi altceva Lumina față de nenaștere, Dumnezeu se va dovedi că este compus pentru noi.

Dar eu ce zic? Că, dacă Lumina nu e altceva decât nenașterea, n-ar mai fi putut să fie aplicată Fiului, precum nici nenașterea. Ar învăța cineva și de acolo diferența de înțelesuri din cuvinte. Dumnezeu se spune că locuiește în lumină și că Se îmbracă în lumină, iar Cuvântul nu spune nicidecum că El locuiește în nenașterea Sa, nici că o are îmbrăcată dinafară (ori acestea ar fi de răs). Dar nașterea și nenașterea sunt niște trăsături distincte. Căci, dacă n-ar fi nimic care să caracterizeze ființa, n-ar fi pătruns în nici un fel la înțelegerea noastră. Căci, fiind o singură Dumnezeire, ar fi imposibil să ajungem la ideea distinctivă de Tată și Fiu, dacă nu e articulată cu adăugarea trăsăturilor. Iar la faptul că Dumnezeu se arată a fi compus dacă nu este luată Lumina ca fiind aceeași cu Cel Nenăscut, avem să spunem că, dacă am lua pe Cel Nenăscut ca o

parte din ființă, ar avea loc și logica lui, care spune că ceea ce-i alcătuit din lucruri diferite este compus. Iar dacă acceptăm că Lumina este ființa lui Dumnezeu, sau viața, sau binele, fiind întreg, ceea ce este, Viața, întreg Lumină și întreg bine și Viața are alături nenașterea, cum nu va fi necompus Cel ce este simplu după ființă? Căci modurile care arată trăsătura Lui nu zgândăresc rațiunea simplității; ori așa toate câte se spun despre Dumnezeu ni-L arată că e compus. Și, precum s-a obișnuit, dacă am vrea să păstrăm înțelesul de simplu și neîmpărțit, ori nu grăim nimic despre Dumnezeu în afară de nenaștere și-i vom cere să-L numească nevăzut, nestricăcios, neschimbat, Creator, Judecător și toate câte le primim acum spre slavoslovire; ori, după ce am primit aceste nume, ce vom mai face? Întâi vom coborî, adaptându-le pe toate ființei? Așadar vom dovedi că nu e numai compus, ci e alcătuit și din părți neasemănătoare pentru că se însemnează alte și alte lucruri de fiecare din aceste nume. Dar le vom scoate în afara ființei? Așadar rațiunea pe care o înțeleg pentru fiecare din acelea, pe aceasta să o primească și pentru numirea de nenăscut.

Umplându-și cuvântul cu flecăreală deșartă, străpuns fiind de toți cei ce au aiurat cândva despre cunoașterea lui Dumnezeu, ca și cum ar tăia o cale nouă și proaspătă care duce la Dumnezeu, pe care n-a descoperit-o nimeni din cei dintâi, adaugă împlinirea, ca și cum ar fi fost învățat chiar de ființa lui Dumnezeu, hula împotriva Fiului.

Eunomie: Pentru că ceea ce nu primește o împărăție și în nici un chip vreo naștere mai sus de ea, care deprinde prin acestea gândirea care se apropie cu bunăvoință, poruncește să dăm cât mai la o parte prin legea firii comparația cu altceva.

Vasile: Oare nu se arată lămurit că el s-a

învrednicit de descoperirea celor negrăite, apropiindu-și mintea cu bunăvoință de Dumnezeu? Și pentru aceasta leapădă pe Fiul ca fiind foarte îndepărtat de părtășia cu Tatăl, neînvrednicindu-L nici să primească compararea cu El. Dar și ființa Unuia-Născut zice că se delimitează de a Tatălui prin legea firii. Ce spune cu aceasta? Că Dumnezeu a toate, nici voind, n-a putut să primească pe Unul-Născut în familiaritatea ființei, fiind împiedicat de legea firii de la unirea cu El, nefiind El stăpân pe Sine, precum i se pare, ci fiind înjugat hotarelor trebuinței. De acest fel fiind cele ținute de legea firii, sunt purtate fără deliberare la ceea ce pare bun firii. Precum este pentru foc a încălzi nu prin deliberare și nu poate primi răceala, fiind îndepărtat prin legea firii de părtășia cu ea, așa vrea ca și Dumnezeu și Tatăl să aibă prin legea firii o ființă străină față de Fiul. Totuși legile firii nu despart Unul de Altul pe Fiul de Tatăl, ci fac părtășia necesară și nezdruincată. Dacă a spus că prin voință Dumnezeu a toate L-a făcut neîmpărtășit cu Sine, nici așa rațiunea bunătății lui Dumnezeu nu îngăduie să fie credibil cel ce spune că Tatăl celor ce vin la El este neîmpărtășit față de Cel din El. Totuși cele spuse au avut coerență⁹². Iar a spune că înstrăinarea este prin legea firii, n-a observat firea celor simțire, după care nu cele străine, nici cele potrivnice, ci mai degrabă cele familiare și cele similare au sădit în ele faptul de a se naște de fiecare.

Deci iarăși nu-și dă seama aici de împotrivirea între ele a celor spuse. Căci, iuțindu-se în cele de apoi față de cei ce spun că Unul-Născut este asemănător cu Tatăl după ființă, a scris așa:

Eunomie: Îmi pare că cei ce cutează să compare obârșia cea fără de stăpân și ființa cea mai mare decât orice pricină și liberă de toate legile cu cea născută și slujitoare legilor părintești fie nu iau în seamă

⁹² Aceasta este spusă ironic.

nicidecum firea tuturor, fie nu-și formulează judecățile despre acestea cu mintea curată.

Vasile: Cum se arată, deci, acum ființa cea fără de stăpân și liberă de orice lege că nu suferă comparație de bunăvoie, ci e trasă înainte de legea firii și Își îndepărtează involuntar odrasla de la părtășia cu Sine încât se află pentru aceasta neapropiat de Unul-Născut? Aceasta este, deci, nesincronizarea în cele spuse de el; dar câtă este necredința! Numește ființa Tatălui fără stăpân și liberă (dacă ceea ce se pleacă sub legea firii este fără de stăpân) și arată că ființa Unuia-Născut, dimpotrivă, este slujitoare și de aici desființează egalitatea de cinste a firii. Căci, dacă sunt două lucruri, zidirea și Dumnezeirea, și zidirea e rânduită sub robie și ascultare, iar Dumnezeirea este conducătoare și stăpânitoare, cel ce înlătură vrednicia stăpânirii și o coboară la smerenia robiei nu arată că nu merge pe aceleași urme prin aceasta, arătând acest lucru la toată zidirea? Căci nu e lucru de cinste pentru El să fie mai întâi între cei dimpreună robi. Însă, dacă nu e mărturisit ca Împărat și Stăpân, primește pe ascultător prin bunătate, nu prin micșorarea firii. Acest lucru grozav și înfricoșat aduce pierzare celor ce-L tăgăduiesc. Iar el adaugă:

Eunomie: Pentru că ființa lui Dumnezeu este legată de legile firii, nu primește nici o comparație cu altcineva și ne dă de înțeles prin ele că lucrarea este următoare și rezultantă a propriei vrednicii.

Vasile: El spune aceasta ca dovedire a deosebirii Unuia-Născut față de Tatăl, dar susține cuvântul nostru. Căci, dacă ființa lui Dumnezeu dă de înțeles care-i lucrarea următoare și rezultantă a propriei vrednicii, nenașterea este vrednicie, precum i se pare lui Eunomie. Dar aceasta este și ființa după rațiunea acestora, iar lucrarea lui Dumnezeu este Unul-Născut

sau chip al lucrării. Și aceasta după rațiunea acestora; încât nu se pot împotrivi acestora. Sau mult preț aş pune eu ca ei să tăgăduiască hula aceasta; numai că, deoarece au grăit ei, vom concluziona pornind chiar de la cele grăite de ei cum că nenașterea lui Dumnezeu este o vrednicie, iar aceasta este și ființa și lucrarea lui Dumnezeu este dependentă și aparține de vrednicie, iar aceasta este Hristos, după socotința lor; atunci va fi familiar și de-al lui Dumnezeu. Și nici una din acestea nu este a noastră. Căci acestea sunt vorbele adunate de ei și facem dovedirea prin ele. Ființei lui Dumnezeu, zice, îi urmează vrednicia; vredniciei îi este analogă lucrarea; chip al lucrării este Unul-Născut; și invers, dacă Unul-Născut este chip al lucrării și lucrarea este a vredniciei, iar vrednicia a ființei, Unul-Născut va fi chip al ființei. Așa și lucrătorii minciunii adeseori fiind presați de lucrare, dau mărturie pentru adevăr chiar și nevrând. De vreme ce și demonii nu făceau lucru de evanghelist, ci, neputând să privească la lumina adevărului, strigau: «Te știm Cine ești, Sfântul lui Dumnezeu»(Lc. 4:34).

Dar să vedem și cele ce urmează!

Eunomie: Căci, zice, dacă cineva, luând seama la creaturi, de la acestea se suie la ființe, după ce află că Fiul este făptură a Celui Nenăscut, iar Mângâietorul a Unuia-Născut, și crede că este o diferență de lucrare din superioritatea Unuia-Născut, primește fără controverse și dovedirea de schimbare după ființă.

Vasile: Mai întâi, deci, nu văd cum se poate să socotim ființele din creaturi. Căci făpturile arată puterea, înțelepciunea și măiestria, nu însăși ființa. Și nu înfățișează neapărat toată puterea Creatorului, acceptând că vreodată artistul nu-și pune toată capacitatea în lucrările sale, ci se folosește adesea de încordări atenuate pentru lucrările de artă. Dar, chiar

de-ar pune în mișcare toată puterea pentru lucru, chiar și așa s-ar afla că tăria lui e se măsoară din lucruri, nu se deduce care este ființa vreodată. Dacă pentru simplitatea și lipsa de compoziție a dumnezeieștii firi ființa e pusă laolaltă cu puterea și dacă s-ar spune că pentru bunătatea care este la Dumnezeu se mișcă toată puterea Tatălui spre nașterea Fiului și iarăși că toată puterea Fiului se mișcă spre Ipostasul Sfântului Duh încât se contemplă din Duhul puterea Unuia-Născut, totodată și ființa, iarăși se înțelege din Unul-Născut puterea și ființa Tatălui. Luați seama la concluzie. Căci din cele de la care s-a apucat să susțină neasemănarea ființei, din acestea a arătat că face cale asemănării. Căci, dacă puterea n-are nimic în comun cu ființa, cum va fi călăuzit de la creaturi, care sunt împliniri ale puterii, la înțelegerea ei? Iar dacă ființa și puterea sunt același lucru, ceea ce caracterizează puterea caracterizează întru totul și ființa. Încât creaturile, precum zici tu, nu duc spre neasemănarea ființei, ci spre amănunțimea asemănării. Într-adevăr, și această întreprindere susține iarăși cuvântul nostru mai degrabă decât al lui. Căci sau nu are de nicăieri dovezi să dea pentru cele grăite, sau, dacă ia chipurile de la oameni, va afla că nu noi ne facem o părere despre ființa lui nu din lucrările artistului, ci cunoaștem pe cel ce dă naștere din cel născut al lui. Căci nu se poate înțelege de la casă firea ziditorului, dar se înțelege din cel născut ușor firea celui ce l-a născut. Așa încât, dacă Unul-Născut este creatură, nu ne prezintă ființa Tatălui. Dar, dacă ne face cunoscut pe Tatăl prin Sine, nu e creatură, ci Fiul adevărat și chip al lui Dumnezeu și pecete a Ipostasului. Așa sunt acestea.

Dar cât este adaosul hulei! Disprețuind amenințarea cea prea înfricoșătoare din Evanghelii pe care a îndreptat-o Domnul asupra celor ce hulesc pe

Duhul Sfânt, spune că Duhul Sfânt este creatură. Puțin de nu-L face să fie nici vietate din cele cu suflet, ca cele multe, căreia să i se potrivească această numire. Nu-i așa, pentru că Îl are înaintea pe Domnul la hula aceasta, ca să nu interpunem noi ceva vrednic de supărare. Aceasta nu e o mângâiere a necredinței, ci adăugire a osândei. Pentru că și Domnul a iertat hula împotriva Sa din bunătate, dar pe cea împotriva Duhului Sfânt a declarat-o că-i fără de scăpare. Este, așadar, primul dintre cei ce au crezut adevărul de când se împrăștie propovăduirea bunei-credințe care a cutezat să enunțe acest cuvânt despre Duhul. Așadar pe cine am auzit să spună până astăzi că Sfântul Duh este creatură sau să aflăm în cuvintele rămase după ei denumirea aceasta? Apoi zice:

Eunomie: Dacă se va sui cineva de la creaturi la înțelegerea ființei, va afla că Fiul este făptură a Celui Nenăscut, iar pe Mângâietorul al Unuia-Născut.

Vasile: Acesta este alt fel de necredință; să hulească îndoit printr-un cuvânt și să ia defăimarea Sfântului Duh ca o mărturisire, de unde să-și facă prilej pentru dovedirea micimii Unuia-Născut. Și, precum s-a obișnuit, „cerurile povestesc slava lui Dumnezeu, iar Duhul Sfânt vestește micșorarea slavei Unuia-Născut. Și Domnul spune despre Mângâietorul: «Acela Mă va slăvi» (In. 16:14); iar limba cea ocărătoare arată că este piedică de comparare a Fiului cu Tatăl. Căci zice că, deoarece Fiul este Făcătorul Duhului (Milostiv fii nouă, Doamne, pentru cele spuse), acest lucru e de așa natură că nu I se poate atribui nici o cinste cu Cel ce L-a creat, pentru aceasta nici nu este vrednic să fie comparat cu Tatăl, stricând egalitatea de cinste prin neînsemnătatea celor pe care le-a făcut.

Ați auzit, oare, vreodată o hulă mai grozavă? Oare a căzut cineva așa de evident într-o judecată

neocolită de hulă asupra Duhului Sfânt? Numai Montan s-a înnebunit astfel împotriva Duhului și L-a ponegrit cu nume smerite și a denigrat atâta firea Lui încât a zis că e fără de slavă în raport cu Cel ce L-a făcut. Mai mult, chiar și acela se ferea să zică ceva smerit despre Duhul ca să nu-i doboare înfumurarea lui. Și despre aceasta grăim ca o pierdere de vreme. Căci cui îi este nearătată faptul acela, că nici o lucrare a Fiului nu este despărțită de Tatăl, nici nu este ceva în cele ce sunt ale Fiului care să fie străin de Tatăl? «Căci toate, zice, ale Mele ale Tale sunt și ale Tale ale Mele» (In. 17:10). Deci cum se atribuie pricina Duhului numai la Unul-Născut și se ia crearea Lui ca o insultă a firii Lui? Deci, dacă zice acestea și introduce două pricini, este dăruit cu Maniheu și Marchion. Iar dacă le leagă pe toate de o pricină, ceea ce se spune despre Fiul, anume că Se naște, se referă la pricina dintâi. Încât credem că toate au fost aduse la ființă prin Dumnezeu Cuvântul, însă nu contrazicem faptul că pricina tuturor este Dumnezeu a toate. Cum nu e o primejdie vădită a despărți pe Duhul de Dumnezeu? Aceasta ne-o predă Apostolul în corelație, spunând odată că este al lui Hristos, altă dată că este al lui Dumnezeu, în cele ce scrie: «iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acesta nu este al Lui» (Rom. 8:9) și iarăși: «noi n-am luat duhul lumii, ci Duhul cel din Dumnezeu» (1Cor. 2:12). Pe Acesta Domnul Îl numește Duhul adevărului deoarece El este Adevărul și de la Tatăl purcede. Însă el Îl desparte de Tatăl spre anularea slavei Domnului nostru Iisus Hristos, iar de Unul-Născut Îl lipește în mod diferit spre pierderea slavei, bătându-și joc cum că, după cum i se pare, nu va suporta nici o răzbunare pentru dogmele cele rele în ziua răsplătirii.

Cuvântul al treilea împotriva lui Eunomie Despre Sfântul Duh

Vasile: Plictisindu-se cu greu de hulele împotriva Unuia-Născut, s-a mutat la Duhul Sfânt, spunând cele ce urmează cu voia sa și despre Acesta. Scrie așa:

Eunomie: Ajungându-ne acestea despre Unul-Născut, urmează la rând a zice ceva și despre Mângâietorul. Fără a urma dogmelor celor necercate ale celor mulți și păzind în toate învățătura sfinților, de la care am învățat că El este al treilea cu vrednicia și cu rânduiala, am crezut că este al treilea și cu firea.

Vasile: A arătat îndeajuns din cele ce a zis că nu se gândește că trebuie să rămână în credința simplă și nemeșugită a celor mulți, ci că se rătăcește iarăși de la adevăr înspre socoteala sa cu cuvinte artistice și iscusite. Căci, necinstind slava celor mulți care-L cinstesc pe Duhul Sfânt, pretinde că păzește învățătura sfinților și nu spune cine sunt cei ce i-au predat lui aceasta nici acum, după cum s-a arătat și în cuvintele pe care le-a făcut despre Unul-Născut. Apoi zice că a învățat de la Sfinți că [Duhul] este al treilea cu rânduiala și cu vrednicia și că a crezut de la sine că este al treilea și cu firea. Dar care sunt Sfinții și în ce fel de cuvinte și-au alcătuit învățătura nu poate să zică. Oare s-a făcut așa de îndrăzneț omul încât să introducă scorneli în dogmele dumnezeiești? Care e nevoia ca, dacă Duhul este al treilea cu vrednicia și cu rânduiala, să fie El al treilea și cu firea? Căci poate că ne predă faptul că este al doilea după Fiul cuvântul bunei-credințe; dar n-am fost învățați să fie al treilea cu firea nici de Sfintele Scripturi, nici de cele grăite înainte ca urmare posibilă

a gândirii. Căci, precum Fiul e al doilea după Tatăl cu rânduiala, pentru că e de la Acela, și cu vrednicia, pentru că Îi este obârșie și pricină prin faptul că-I este Tată și pentru că prin El este intrarea și apropierea⁹³ la Dumnezeu Tatăl, dar nu este al doilea și cu firea pentru că dumnezeirea este una în Fiecare; tot așa se poate spune și despre Duhul Sfânt că, deși este sub Fiul cu rânduiala și cu vrednicia, (ca să îngăduim totul), dar nu se trage concluzia pe bună dreptate că este de o fire străină. Toți îngerii, după cum au o singură numire, așa sunt cu totul și de aceeași fire între ei. Dar, totuși, unii dintre ei stau în fruntea neamurilor, iar alții sunt însoțitori ai fiecărui credincios. Cu cât e mai de cinste un neam întreg față de un om, cu atât este mai mare vrednicia îngerului de neam față de cea a celui căruia i s-a încredințat apărarea fiecăruia în parte. Dar nimeni nu i se opune faptului că îngerul este împreună cu fiecare din credincioși ca un dascăl și păstor care îndreaptă viața, aducându-și aminte de cuvintele Domnului, Care zice: «Nu disprețuiți pe unul din acești prea mici, pentru că îngerii lor privesc mereu fața Tatălui Meu în ceruri»(Mt. 18:10). Și Psalmistul zice: «Străjuie-va îngerul Domnului împrejurul celor ce se tem de El»(Ps. 33:8) și «îngerul care m-a izbăvit din tinerețea mea»(Fac. 48:16) și câte ca acestea. Dar ne învață iarăși Moise prin cântare că sunt îngeri întâistătători peste neamuri întregi, spunând: «Când a împărțit Cel Preaînalt neamurile, precum a împărțit pe fiii lui Adam, a așezat hotare neamurilor după numărul îngerilor Lui»(Deut. 32:8). Și înțeleptul Daniil a auzit în vedenie pe îngerul lui zicându-i: «Căpetenia împărăției perșilor mi-a stat împotriva; și, iată, Mihail, unul din cele dintâi căpetenii, a venit să-mi ajute și l-am

⁹³ Se dă pe față gustul lui pentru ceva mai deosebit, mai arogant, pricina rătăcirii și mândriei.

lăsat pe el acolo cu căpetenia împărăției persilor»(Dan. 10:13). Și după puțin el zice: «a venit și căpetenia elinilor»(Dan. 10:20). Dar se vorbește și despre un arhistrateg al puterii Domnului, care s-a arătat lui Iisus al lui Navi la Iordan. Și se vorbește iarăși de unele legiuni de îngeri, când a zis Domnul ucenicilor: «Sau vi se pare că nu pot să chem pe Tatăl Meu și să-Mi trimită aici mai mult de doisprezece legiuni de îngeri?»(Mt. 26:53) Așadar arhistrategul îngerilor orându-iți în legiuni este evident că e căpetenie.

Deci către ce ne duce cuvântul? La faptul că nu-i adevărat că, dacă cineva este al doilea sau al treilea cu rânduiala și cu vrednicia, acesta are altă fire. Căci, precum la îngeri unul este căpetenie a lor, iar altul supus, dar, totuși, toți sunt îngeri prin fire și diferența este după vrednicie, iar ceea ce-i comun este după fire («căci stea de stea se deosebește în slavă»(1Cor. 15:41), dar una este firea tuturor stelelor; și multe sunt numai la Tatăl, adică deosebiri de vrednicii, dar aceeași este firea Celor slăviți) tot așa și Duhul Sfânt, deși după vrednicie și rânduială este mai la urmă, după cum se spune (căci am primit că El este numărat al treilea după Tatăl și Fiul; Însuși Domnul a predat rânduiala la darea botezului mântuitor prin cele ce a zis: «Mergând, botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh»(Mt. 28:19)), însă n-am învățat nicăieri să fie aruncat la o a treia fire după Fiul și Tatăl. Căci, dacă vorbim de două lucruri, de dumnezeire și de zidire, de stăpânire și de robie, de puterea sfințitoare și de sfințire, de firea care are virtutea și de cea care o înfăptuiește din voie liberă, în care din părți vom rânduie pe Duhul? Între cei sfințiți? Dar El este sfințirea. Dar între cei ce-și agonisesc virtutea prin fapte de bărbăție? Dar este bun prin fire. Între cei ce slujesc? Dar altele sunt duhurile slujitoare, trimise spre slujbă. Așadar nu-i îngăduit să

spunem că El este rob la fel cu noi, Care e cârmuitor prin fire, nici să-L numărăm împreună cu zidirea, fiind numărat împreună în dumnezeiasca și fericita Treime. Căpeteniile și stăpâniile și toată zidirea aceasta, care își au sfințirea din cercetarea și purtarea de grijă, nu se poate spune pe bună dreptate că sunt sfinte prin fire. Întinzându-se după bine, după măsura dragostei față de Dumnezeu, se împărtășesc de măsura sfințeniei. Și, precum fierul, fiind pus în mijlocul focului, nu încetează de a fi fier, dar, fiind înroșit prin atingerea de foc și primind în sine toată firea focului, se transformă în foc prin culoare și prin lucrare, tot așa și sfintele puteri, din împărtășirea cu ceea ce-i sfânt prin fire, au de acum sfințenia cuprinsă și înființată în tot ipostasul lor. Dar diferența dintre ele și Duhul Sfânt este aceasta: că la Unul sfințenia este fire, iar la celelalte faptul de a fi sfințite vine din împărtășire. Iar cele la care binele este pregătit și primit din altă parte sunt de fire alterabilă. Căci n-ar fi căzut Luceafărul care răsare dimineata, nici nu s-ar fi zdrobit de pământ, dacă n-ar fi fost primitor al răului prin fire. Deci cum ar fi un lucru bine-credincios să-L punem cu zidirea, fiind despărțit de zidire într-o așa măsură. Căci zidirea a crescut, având sfințenia prin lupta propășirii și a bine-plăcerii lui Dumnezeu și folosindu-se prin fire de puterea proprie, putând să încline în fiecare parte, spre alegerea binelui sau a răului. Dar Duhul Sfânt este izvor al sfințeniei⁹⁴. Și, precum Tatăl este Sfânt prin fire și Fiul este Sfânt prin fire, așa și Duhul adevărului este Sfânt prin fire. De aceea a și fost învrednicit mai ales de numirea proprie de Sfânt.

Deci, dacă firea Lui este sfințenia, ca și a Tatălui și a Fiului, cum este de o fire străină și a treia? Pentru

⁹⁴ Intrarea și apropierea noastră de Dumnezeu este prin Fiul.

aceasta socotesc că scrie la Isaia că serafimii strigau de trei ori „Sfânt”, pentru că Cel sfânt după fire este contemplat în trei Ipostasuri. Nu numai numele acesta de sfințenie Îi este comun cu Tatăl și cu Fiul, ci și însăși denumirea de Duh. Căci «Duh este Dumnezeu și cei ce se închină Lui trebuie să I se închine în duh și în adevăr» (In 4:24). Și proorocul zice: «Duh este Domnul Hristos înaintea feței noastre, de Care zicem: În umbra aripilor Lui vom via» (Plâng. 4:20)⁹⁵. Și Apostolul arată denumirea de duh pentru Domnul, spunând: «Domnul este Duhul» (2Cor. 3:17). Din acestea este arătat oricui că nu este deosebire de fire, ci părtășia numelor înfățișează familiaritatea cu Tatăl și cu Fiul. Și se spune că Dumnezeu este bun, și este; dar este bun și Duhul Sfânt, neavând bunătate întocmită, ci existentă în El din fire. Sau n-ar fi mai irațional decât toate să se spună că Cel Sfânt prin fire nu are bunătatea prin fire, ci înăscută și adăugată din afară? Iar prin ceea ce a zis Domnul că «Eu voi ruga pe Tatăl și vă va da Alt Mângâietor» (In. 14:16) se arată că și El este Mângâietor al nostru. Așa încât și numirea de Mângâietor împlinește nu puțin lucru spre dovedirea slavei Sfântului Duh⁹⁶.

Și aceste nume arată mărimea firii; iar lucrările Sfântului Duh care sunt? «Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor» (Ps. 32:6). Așadar, precum Cuvântul lui Dumnezeu

⁹⁵ Aproape toate dovezile că Duhul e Dumnezeu vin din faptul că El sfințește, adică desăvârșește, în duhovnicește. Aceasta e caracteristica Lui: a sfinți, ceea ce numai Dumnezeu poate. Probabil acest lucru e legat de faptul că El împlinește Treimea. Fiul, ca al doilea, dă nota de personalitate, de alteritate, iar Duhul de dragoste curată, fără ascunzișuri. Un al doilea implică comunicarea, viața rațională; Fiul este și Cuvânt. Iar al treilea implică o comuniune mai largă, deplină, sinceră, sfântă.

⁹⁶ Textul care se găsește acum în Vechiul Testament este: «Duhul feței noastre este Hristosul Domnului...».

este Creator al cerurilor, așa și Duhul Sfânt este Cel ce dă întărire și soliditate în virtute puterilor cerești. Și iarăși zice Iov: «Duhul Domnului este Cel ce m-a făcut» (Iov 33:4) nu despre creare, după cum socotesc, ci despre desăvârșirea în virtutea omenească. Iar Isaia, vorbind ca din partea Domnului, zice, evident după latura Sa omenească: «Domnul M-a trimis pe Mine și Duhul Lui» (Is. 48:16). Și iarăși zice Psalmul, înfățișând puterea care locuiește în toate a Duhului: «Unde voi merge de la Duhul Tău și de la fața Ta unde voi fugi?» (Ps. 138:7) Și binefacerile care vin de la El la noi cât sunt de mari și de grozave? După cum Însuși Domnul a dat putere celor ce L-au primit pe El să se facă fii ai lui Dumnezeu, așa și Duhul Sfânt este Duh al înfierii. Și, precum Domnul nostru este Învățător adevărat, după cea zisă: «Voi să nu numiți învățător al vostru pe pământ; căci Unul este Dascălul vostru, Hristos» (Mt. 23:10), așa are mărturie și Duhul Sfânt că învață pe toți care au crezut în numele Domnului de la Domnul Însuși, Care zice: «Iar Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl, Acela vă va învăța toate» (In. 14:26). Și, precum se spune că Tatăl împarte lucrările la cei vrednici de primirea lucrărilor și Fiul împarte slujirile după vrednicia de slujire, așa și Duhul Sfânt are mărturie că împarte harismele la cei vrednici de primirea harismelor. «Căci sunt deosebiri ale harismelor, dar Același Duh; și sunt deosebiri ale slujirilor, dar este Același Dumnezeu, Care lucrează toate în toți» (1Cor. 12:2,5). Vezi cum și aici lucrarea Sfântului Duh este rânduită împreună cu lucrarea Tatălui și a Fiului? Apoi și din ceea ce urmează se vede mai mult latura dumnezeiască a firii Sfântului Duh. Căci ce zice? «Iar acestea toate le lucrează Unul și Același Duh, Care împarte fiecăruia după cum voiește» (1Cor. 12:11). Dă mărturie pentru nimic

altceva decât pentru puterea Lui singură stăpânitoare. De aceea în Noul Testament proorocii strigă: «Acesta spune Duhul Sfânt» (FA 21:11). Iar a cerceta adâncurile lui Dumnezeu de unde s-a dat Duhului? «Precum nimeni dintre oameni nu știe cele ale omului decât duhul omului care este în el, așa și cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu» (1Cor. 2:11). Căci precum nimeni diferit și străin nu poate să vadă gândurile dinăuntru ale sufletului, așa e vădit că și dacă cineva se împărtășește de cele negrăite ale lui Dumnezeu, nu e diferit de El, nici străin și poate să cerceteze adâncurile judecăților lui Dumnezeu. Apoi și viața ni se dă de la Dumnezeu prin Hristos în Sfântul Duh⁹⁷. Căci Dumnezeu face viu, precum zice Pavel: «Îți poruncesc înaintea lui Dumnezeu, Care face vii toate» (1Tim. 6:12), Hristos dă viață, căci zice: «Oile Mele ascultă glasul Meu și Eu le dau viață veșnică» (In 10:27). Dar sunt făcuți vii prin Duhul, după cum zice Pavel: «Cel ce L-a sculat pe Hristos din morți va face vii și trupurile voastre moarte prin Duhul Care locuiește în voi» (Rom. 8:11). Dar acesta este îndrăzneț în toate și, nebănuind primejdia care îi paște pe cei îndrăznesc să arunce vreun cuvânt hulitor asupra Duhului Sfânt, arată că El nu are parte de dumnezeire, scriind așa despre Duhul:

Eunomie: Fiind al treilea cu rânduiala și cu firea, cu porunca Tatălui și cu lucrarea Fiului⁹⁸, fiind cinstit cu locul al treilea ca primul și mai mare decât toate,

⁹⁷ Mai puțin folosește acest lucru arienilor, care nu-L consideră Dumnezeu pe Fiul.

⁹⁸ Dumnezeu nu ne dă viața oricum. După cum un dar oferit cuiva într-un fel special îl cinstește mai mult, așa și viața de la Dumnezeu e mai sfântă și cinstită când vine prin Fiul în Duhul, Care sunt de o fire cu Tatăl. Aceasta arată o mai bogată dăruire din partea a trei Persoane. Ne umple mai mult de simțământul dragostei sfinte.

Acesta Singur fiind făptură a Unuia-Născut, rămâne în afara Dumnezeirii și a puterii creatoare.

Vasile: Cel ce spune aceasta pare că nici nu crede că Dumnezeirea locuiește în noi, după cum spune Ioan despre Dumnezeu: «Din aceasta cunoaștem că este în noi, din Duhul pe Care ni L-a dat» (1In. 3:24) și Apostolul: «Nu știți că sunteți templu al lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?» (1Cor. 3:16) și iarăși: «În Care toată clădirea bine încheată crește spre a fi templu sfânt în Domnul, în Care și voi sunteți zidiți spre a fi locaș al lui Dumnezeu în Duhul» (Ef. 2:21-22). Așadar, dacă se spune că Dumnezeu locuiește în noi prin Duhul, cum nu e necredință vădită a spune că Acest Duh nu Se împărtășește de dumnezeire? Și, dacă numim dumnezei pe cei desăvârșiți după virtute, iar desăvârșirea este prin Duhul, cum este lipsit de dumnezeire Cel ce face pe alții dumnezei? Dar nu este un lucru bine-credincios a zice despre Duhul ca și despre oameni că este cinstit cu împărtășire din dumnezeirea Lui și că nu există împreună cu El prin fire. Căci cel făcut dumnezeu prin har este de o fire instabilă, care se va îndepărta cândva de la bine prin neatenție. Dar aceasta se luptă pe față cu predania mântuitorului botez. «Mergând, zice, botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh». Căci botezul este pecete a credinței, iar credința este așezare împreună cu Dumnezeirea⁹⁹. Căci trebuie mai întâi a crede, apoi a fi pecetluit prin botez. Iar botezul nostru este, după predania Domnului nostru, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, nici o zidire, nici un rob nefiind rânduie împreună cu Tatăl și cu Fiul, ca și cum ar fi deplină Dumnezeirea în Treime. Iar tot ceea ce-i în afara Acestora este împreună-rob,

⁹⁹ Se vede de aici dogma eretică cum că Fiul lucrează la porunca Tatălui prin Duhul.

chiar de-ar dobândi cele mai cinstite dintre vrednicii, unele față de altele; Și nu-mi [arăta] iarăși aceste lucruri înțelepte:

Eunomie: Dacă nu este zidire, atunci este născut sau nenăscut. Dar Unul este Dumnezeu cel fără de început și nenăscut. Nu este nici născut. Rămâne, deci, ca El să fie numit zidire și făptură.

Vasile: Dar eu, de aș fi împărțit toate ale noastre câte sunt percepute prin cunoaștere, m-aș fi rușinat poate să-mi mărturisesc neștiința. Dar acum pentru mii de lucruri nu numai din cele puse nouă deoparte în veacul viitor, nici din cele ce sunt acum ascunse în ceruri, dar nici pentru cele ce sunt la noi în trup nu este percepția noastră clară și fără dubii. Neglijența în privința vederii este astfel: după cât primim înăuntru chipurile celor văzute, așa ne facem percepțiile; și cum cele văzute sunt foarte mari, pământul e nemăsurat și marea nemărginită, dar încă și cerul însuși, chipul lor este cuprins într-o măsură mică a ochiului nostru? Sau, trimițând ceva de la noi și acela apropiindu-se de cele văzute, așa avem simțirea lor? Și ce este aceasta și cât de mare, încât, întinzându-se, să ajungă la pământ și la mare, să cerceteze locul dintre pământ și cer și, mișcându-se, să țâșnească spre însuși cerul acesta, așa încât să examineze în același timp ceea ce ne înconjoară trupul și stelele din cer? Și ce trebuie să mai spun altele? Dar cine va spune cu de-amănuntul dacă chiar mișcările minții sufletul are instinctul să zidească sau să le nască?

Deci ce lucru minunat este să mărturisim fără de rușine și neștiința în privința Sfântului Duh, aducându-I fără împotrivire slavoslovie cea adevărată? Că este mai presus de zidire ne-o întăresc îndeajuns cele predate nouă prin Scripturi, deoarece nu se poate să fie de aceeași fire Cel ce sfințește și cele sfințite, Cel

ce învață și cele învățate, Cel ce descoperă și cele ce au nevoie de descoperire. Dar nimeni nu poate cugeta la Cel Nenăscut întru totul așa încât să îndrăznească să-l numească pe altul afară de Dumnezeu a toate, ci nici pe Fiul pentru faptul că este Unul-Născut. Deci cum trebuie numit? Duh Sfânt și Duhul lui Dumnezeu și Duhul adevărului, trimis de la Dumnezeu, dat prin Fiul, nu rob, ci Sfânt, bun, cârmuitor; Duh făcător de viață, Duhul înfierii, Care știe toate ale lui Dumnezeu. Așa se va salva și rațiunea unimii în Treime, mărturisind un Tată, un Fiu și un Duh Sfânt.

Dar aduc dovezi cum că Duhul Sfânt este numit zidire, una a proorocului care spune: «Cel ce întărește tunetul și zidește duhul» (Amos 4:13) și alta cea din Evanghelie, că: «toate prin El s-au făcut» (In. 1:4). Dar noi cuvântul proorocesc am crezut să-l aplicăm nu pentru Duhul Sfânt, ci pentru suflarea aceasta obișnuită, duhul aerului. Și este arătat de acolo. Căci n-a zis: «Cel ce a zidit duhul», ci «Cel ce zidește duhul». Căci, precum tunetul nu este zidit într-un ipostas trupesc dintr-o dată, ci a fost făcut să apară și să dispară pururea cu voia lui Dumnezeu pentru frica oamenilor, așa și duhul¹⁰⁰: acum se face după obiceiul râului de aer care curge și iarăși încetează, oprindu-l Cel ce l-a mișcat întâi după voia Celui ce toate le economisește spre mântuirea și întărirea tuturor, așa încât prin toată zidirea, de la tunete și vânturi și de la toată cealaltă creație, Se vestește Creatorul. De aceea, după ce a zis: «Cel ce întărește tunetul și zidește duhul», zice: «și făgăduiește oamenilor pe Hristosul Lui». Căci, de vreme ce «cerurile povestesc slava lui Dumnezeu» celor ce pot să priceapă din ele arta Creatorului, așa și sunetele tunetului și mișcările duhului propovăduiesc

100 Prin credință biruim lumea, adică răutatea de pe pământ și ne facem împreună și asemenea cu Dumnezeu.

pe Creatorul lor. Dar poate că aceasta era proorocia, ducând [cu mintea] la înomenirea Domnului, când glasul care s-a făcut din cer a părut celor ce l-au auzit că este tunet, pe care l-a slobozit Dumnezeu Tatăl așa încât prin el să vestească pe Hristos oamenilor. Iar duhurile care se mișcă și marea tulburată, domolite apoi la porunca Domnului au vestit și ele oamenilor pe Hristosul Lui.

Iar citatul: «toate prin El s-au făcut» nu ne înfățișează nicidecum că Duhul Sfânt ar fi zidit, ca și cum Duhul ar fi numărat la un loc cu toate [lucrurile]. Căci, dacă Duhul Sfânt este Unul și Singur, cum poate fi luat laolaltă cu toți Cel ce este de o fire unică? Și nimeni să nu socotească cum că este nimicire a Ipostasului tăgăduirea faptului că Duhul este zidire¹⁰¹! Căci este propriu minții bine-credincioase să lase în seama Sfântului Duh cele trecute sub tăcere în Sfintele Scripturi și să se încredințeze că experimentarea Lui și înțelegerea amănunțită ne sunt puse deoparte pentru veacul de apoi, când, trecând de vederea adevărului prin oglindă și ghicitură, ne vom învrednici de vederea față către față.

Antiretic al aceluiaș

Dificultăți și dezlegări împotriva lui Eunomie din Scripturile de Dumnezeu insuflate pentru cele spuse împotriva Noului și Vechiului Testament despre Fiul.

¹⁰¹ În citat se vorbește în paralel de tunet și de duh. Deci, precum tunetul, așa e și acest duh de care e vorba.

Cuvântul al patrulea

Dacă Fiul este prin fire Dumnezeu, dar și Tatăl este prin fire Dumnezeu, Fiul nu e Dumnezeu într-un fel, iar Tatăl în altul, ci la fel. Iar dacă Fiul nu e prin fire Dumnezeu, ca cei ce se numesc în chip mincinos dumnezei, este numit Dumnezeu, dar nu este. Dacă Fiul este Unul Domn prin fire, dar și Tatăl este prin fire, este vădit că nu-i prin altă fire. Și, dacă se spune că Tatăl este Unul Dumnezeu, dar și Fiul este Dumnezeu, nu este prin altă fire, ci printr-una. Dacă Domnul este Unul prin fire, pe când mulți se numesc așa prin atribuire, și Unul este Fiu prin fire, pe când mulți sunt numiți fii prin atribuire, unii se spune că sunt așa prin atribuire, după imitare, față de Altul Care este prin fire. Căci prin atribuire nimeni nu s-ar numi așa dacă nu i-ar fi premers Cel prin fire. Deci, dacă noi suntem fii ai lui Dumnezeu prin atribuire, în chip necesar a fost înainte Fiul cel prin fire. Apoi numele care sunt cu adevărat nume ale ființei unor lucruri, acestea sunt semne de recunoaștere. Dar cu adevărat Domn și Dumnezeu este și Tatăl, și Fiul. Prin urmare ființa este aceeași, după cum și numele sunt aceleași. Iar dacă faptul de a fi Singur Născut nu este al nașterii, ci-i pentru faptul de a fi superior tuturor, și Tatăl ar fi Singur Născut, căci este superior tuturor. Dar și toată zidirea care nu este asemenea cu alta este singură născută. Prin urmare sunt mulți singuri născuți și Fiul lui Dumnezeu nu este Unul. Iar dacă Fiul nu este Unul-Născut în mod simplu, ci Fiu Singur-Născut și Singur-Născut la Tatăl, atunci Fiul este Unul-Născut și nu este singură născută zidirea. Iar dacă Fiul este

Creator prin darul și consimțirea Tatălui și nu după fire, nimic din cele create de El n-ar fi după fire. Căci cele create al cărora nu este Creator după fire, cum ar fi ele după fire? Dacă Dumnezeu lucrează ca nimeni altul, atunci și naște cum nimeni altul nu naște; căci Dumnezeu e neasemănat în toate față de toate. Lucrul făcut nu este din ființa celui ce-l face, dar cel născut este din aceeași ființă cu cel ce-l naște; prin urmare nu este același lucru a face și a naște. Dacă Fiul este din Dumnezeu, dar nu ca din Tatăl, ci ca din Altul, Dumnezeu este și pentru noi obârșie a ființării, căci din El sunt toate, prin urmare n-ar fi într-un fel Tatăl al Fiului și într-alt fel al nostru, ci la fel¹⁰². Și cum nu e lucru nepotrivit? Dacă nimeni nu e asemenea și egal cu Dumnezeu afară de Fiul, nici unul din însemne nu este spus în mod neschimbabil, căci Dumnezeu e mai presus de orice. Ceea ce este în înfățișarea lui Dumnezeu este în ființa lui Dumnezeu. Căci nu e una înfățișarea și alta ființa ca să nu fie născocit¹⁰³. Deci Cel ce este la fel după înfățișare este la fel și după ființă. Dacă cel născut ar fi mai mic decât cel ce l-a născut, n-ar fi o vină a celui născut, ci o slăbiciune a celui ce l-a născut. Căci sau n-a făcut ceva egal pentru că l-a stricat, sau nu l-a născut asemenea pentru că nu putea. Dacă Tatăl era înainte de Fiul, era Tatăl cu totul al altcuiva, căci nu s-ar vorbi de tată fără fiu. Dacă cel ce-L cunoaște pe Fiul după ființă L-ar fi cunoscut și pe Tatăl (căci zice: «De M-ați fi știut pe Mine, L-ați fi știut și pe Tatăl Meu» (In. 8:19)), atunci Fiul este deoființă cu

102 Adică nu-i născut, ci emanat, crescut din Tatăl într-un alt mod decât prin naștere. Atunci și noi, zidirea, suntem din Tatăl fiecare în mod diferit; și Fiul va fi ca noi. Diferențe sunt între El și noi ca și între noi toți.

103 Dumnezeu nu este părelnic, ci e într-adevăr așa cum apare. Nimeni nu se poate manifesta altfel decât îi este lui propriu prin ființă.

Tatăl. Căci nu se poate face cunoscut nimic netrupesc dintr-o ființă neasemănătoare.

Dacă a crede că Hristos este Fiul lui Dumnezeu aduce viață veșnică, a nu crede aduce în chip necesar moarte. Cei ce au aceleași lucrări, și ființa lor este aceeași¹⁰⁴. Iar lucrarea Tatălui și a Fiului este una, ca în citatul: «Să facem om!» (Fac. 1:26) și iarăși: «cele ce face Tatăl, acestea le face și Fiul întocmai» (In. 5:19); prin urmare una este ființa Tatălui și a Fiului. Dacă cunoașterea Tatălui și a Fiului înseamnă viață veșnică, în chip necesar sunt de aceeași ființă. Căci cele de altă ființă nu sunt înțelese prin aceeași cunoaștere, nici nu pot face vii la fel. Dacă Fiul este chip adevărat al Tatălui, iar tot chipul este chip fie al ființei, fie al înfățișării, fie al formei, fie al imaginii și al culorii, iar Dumnezeu nu are nimic din acestea decât numai ființa, Fiul, fiind chip al ființei, este deoființă cu Tatăl¹⁰⁵. Dacă Tatăl este incomparabil în toate față de Fiul și este incomparabil în toate și față de zidire, nu este într-un fel față de Fiul și într-altul față de zidire, ci la fel. Așadar nu este numai neasemănător cu Tatăl, ci și asemănător cu zidirea. Și cum nu este aceasta un lucru nepotrivit? Dacă, în timp ce ei spun că Fiul este zidire, spun că nu-i ca una din zidiri, pentru ce, în timp ce noi spunem că e născut, înțeleg că e ca unul din cei născuți¹⁰⁶? Dacă Dumnezeu nu naște ca să nu se înțeleagă vreo curgere, nici nu zidește, ca să nu obosească. Iar dacă zidește în chip

104 Teologia „mai nouă” a Sf. Maxim Mărturisitorul și a Sf. Grigorie Palama se vede că e veche, a fost doar cristalizată de ei. Sf. Vasile are aceleași dogme, pe care insistă: lucrarea e dependentă de ființă, nu de persoană. Din lucrări se cunoaște ființa.

105 N-ar putea fi chip al Tatălui fără să aibă aceeași ființă cel puțin pentru faptul că Tatăl e Dumnezeu și numai Dumnezeu poate purta trăsăturile, pecetea lui Dumnezeu.

106 Cu bunăvoință cel ce face diferența între o zidire aparte și celelalte poate face diferența și între Unul-Născut și ceilalți.

nepătimaș, cu mult mai mult naște nepătimaș. Dacă strălucirea a toată lumina se naște din lumină, dar nu cândva, ci fără de vreme și împreună-veșnic cu aceea (căci nu este lumină fără de strălucire) și Fiul este strălucire, nu va fi de cândva, ci împreună-veșnic, Dumnezeu fiind lumină, după cum zice David: «Întru lumina Ta vom vedea lumină»(Ps. 35:10) și Daniil: «Și lumina este cu El»(Dan. 2:22).

Dacă nașterea este după ei ființă, ca și nenașterea, iar Fiul lui Dumnezeu este naștere, prin urmare Fiul lui Dumnezeu este și ființă. Dacă Dumnezeu a născut pe Fiul prin voință și nu prin fire, fie a vrut o dată și restul este fără de voie, fie va vrea iarăși și va naște iarăși. Iar dacă nu e o singură voință a Lui, ci diferită, nu mai e Făcător al Unuia simplu, ci face după cum vrea. Dacă Dumnezeu nu naște, fie nu poate cu totul, fie nu vrea. Dar, dacă nu poate, e mai mic decât firea care naște și e desăvârșită pentru că nu poate. Iar dacă, deși poate, n-a vrut, ceea ce avea prin fire a oprit prin voință. Așa încât, deși n-a mai născut, dacă va vrea, atunci va naște cândva. Dacă nu era cândva Fiul, acest cândva va fi după Cel ce a născut, dar înainte de Cel ce S-a născut. Deci Fiul nu mai e înainte de toate afară de Tatăl, ci se va găsi și după acel cândva¹⁰⁷. Dacă noi spunem că, dacă Tatăl a fost pururea, în chip necesar și Fiul este pururea, aceia zic: „Așadar, deoarece și Fiul este pururea Creator, și creația va fi pururea și așa va fi și creația împreună-veșnică cu Tatăl și cu Fiul”. Dar cel ce vorbește de creare nu vorbește totodată și de lucrarea de a crea. Căci nu există clădirea împreună cu zidarul, nici vasul cu constructorul. Căci crearea este în creator, dar ceea ce este creat este după creator. Dar nu se poate spune Tată fără să fie Fiu. Și cel ce zice

¹⁰⁷ Dumnezeu este în afară de timp; dacă a fost întâi Tatăl și apoi Fiul, atunci Fiul este nu numai după Tatăl, ci și după timp, nu înainte de timp.

că e Tată nu zice simplu că e Tată, ci Tată al Cuiva. Dumnezeu se zice în Scripturi că este Dumnezeu și Domnul și Atotțiitorul și Savaot și Cel ce este și Adonai și Eloï, dar nicăieri nenăscut¹⁰⁸. Iar dacă va îngădui cineva și aceasta, se va potrivi cu iudeii și cu toți să spună și numele mai înainte enumerate. Dar numai la creștini este faptul de a exista un Tată al lui Hristos. Deci, dacă singurul lucru care ne deosebește de ceilalți este mincinos, nu adevărat, și numele este prin atribuire și nu lucru prin fire¹⁰⁹, mincinoasă este credința noastră și deșartă nădejdea. Căci cel ce are început neîntărit va avea și sfârșit fără de vlagă.

Întreabă iarăși: „Fiul S-a născut în timp ce era sau fără să fie?” Neclară este întrebarea lor și rău-meșteșugită. Căci, rușinându-se să întrebe când și în care timp, vorbesc despre faptul că era. Întreabă-i în schimb: „Dumnezeu Tatăl a născut pe Fiul fiind sau nefiind Tată?” Căci, dacă, fiind Tată, a născut în timp ce era ceva ce era; iar dacă nu era, este Tată deoarece a născut, nu prin fire. Dar dumnezeieștile Scripturi astupă toată iubirea lor de ceartă prin Moise, care strigă: «Cel ce este m-a trimis»(Ieș. 3:14), iar Evanghelistul: «Întru-nceput era Cuvântul»(In. 1:1). Și termenul „era” nu-i o dată, ci de patru ori. Și iarăși în altă parte: «Care este din Dumnezeu»(In. 8:47) și «Cel ce este în sânurile Tatălui»(In. 1:18) și în alte părți: «Care este în cer». Și în Apocalipsă: «Cel ce este și Cel ce era și Cel ce vine»(Apoc. 1:8) și Pavel: «Care, fiind strălucirea slavei»(Evr. 1:3) și: «Care, fiind în chipul lui Dumnezeu»(Flp. 2:6) și iarăși: «Cel ce este peste

¹⁰⁸ Felul Scripturii de a numi pe Dumnezeu se vede că este diferit de al filozofilor. Aceasta pentru că cei inspirați de Dumnezeu vorbesc într-un fel și oamenii lumii în altul; primii din vedere, ceilalți din imaginație stearpă.

¹⁰⁹ Numele date lui Dumnezeu, dacă nu sunt adevărate, ci după socotința fiecăruia, nu ne pun în legătură cu El.

toate Dumnezeu binecuvântat» (Rom. 9:5). Dacă Fiul este Dumnezeu adevărat și Lumină și nemișcat și bun și Domn, iar acestea este și Tatăl nu asemenea, ci mai mult, nu este prin superioritatea ființei, ci prin superioritatea față de făptură. Căci nu se spune că ființa este mai mare decât ființa, ci Făcătorul față de făptură. Căci nu se spune că un om este mai mare decât omul, ci cel bun decât unul bun și cel drept decât unul drept. Firea celor născuți este aceeași cu cei ce au născut, deși cel născut are altfel existența. Căci nici Abel, care s-a născut din unirea a două persoane, nu e altfel decât Adam, chiar dacă Adam nu a fost născut, ci plăsmuit. Dacă pricina este mai mare decât cel pricinuit și diferită după ființă, iar tatăl este pricină și orice fiu este pricinuit, părinții sunt mai mari și diferiți după ființă față de fii și nu de aceeași ființă. Dar nu-i adevărat.

Întrebă ei dacă, după ce Tatăl a născut pe Fiul, a încetat să-L mai nască. Dacă aud că a încetat, adaugă: „Așadar a și început să nască”. Căci tot ceea ce are sfârșit are și început; deci Fiul nu era veșnic. Grăim: Dacă cel ce încetează trebuie să aibă și început, cel ce are început trebuie să se și oprească. Deci îngerii și toate cele netrupești au început al existenței și trebuie să aibă și sfârșit al existenței. Dar e un lucru nepotrivit. Deci se poate ca cel ce începe să nu înceteze și Cel ce încetează să nu fi început¹¹⁰. Iar dacă nu, și Fiul Însuși, dacă are început al existenței, trebuie să aibă și sfârșit după ei, deoarece tot ceea ce are început vor să aibă și sfârșit. Și cum nu e aceasta hulă? Și cunoștința dinainte a lui Dumnezeu, neavând început, după ce se produce pentru cele le-a cunoscut dinainte, are sfârșit. Așa încât nu e necesar ca ceea ce are sfârșit să aibă și început. Unicitatea la cele netrupești este fie prin lucrare, fie prin voie, fie prin ființă. Deci Mântuitorul,

¹¹⁰ Nu se supun toate lucrurile categoriilor noastre; sunt și altele altfel. Ba sunt chiar văzute.

când a zis: «Eu și Tatăl una suntem» (In. 10:30), a grăit despre una din cele scrise înainte. Așadar, dacă spun ei că după lucrare, e necesar să spună că și după ființă, căci lucrarea celor de altă ființă n-ar fi aceeași. Iar dacă sunt una după voie, e necesar ca nu numai Fiul să vrea câte vrea Tatăl, ci și Tatăl să vrea câte vrea Fiul. Deci Fiul Îi va porunci Tatălui în privința celor ce le vrea, deși I se poruncește. Iar dacă I se poruncește numai, se supune de nevoie și nu de voie. Iar dacă nici prin lucrare, nici prin voie, rămâne să fie după ei una după ființă, adică Tatăl și Fiul sunt deoființă.

Cum că faptul de a fi nenăscut este arătare a unei subzistențe, nu și a ființei. Dacă ființă este faptul de a fi nenăscut și ființă este faptul de a fi născut și pentru aceasta nu sunt deoființă Tatăl și Fiul, în chip necesar tot ce este născut este de aceeași ființă; deci cele născute vor fi deoființă cu Fiul lui Dumnezeu. Și cum nu este aceasta hulă? Dacă nenașterea, care se distinge de naștere, este ființă și faptul de a fi nezidit, care se distinge de zidire, este ființă. Deci ființă va fi și nenașterea și ființă va fi și faptul de a fi nezidit. Deci vor fi două ființe ale lui Dumnezeu și nu una. Dar acest lucru este mincinos, căci este o zidire, dar ființe diferite¹¹¹. Așa și neschimbabilitatea Lui și lipsa de început și multe altele vor fi ființe. Dacă ar arăta cineva ființele când zice că Tatăl este Nenăscut, iar Fiul Născut, vrând să spună care este modul existenței Lor, cum ar putea să spună altfel decât așa? Deci nenașterea este modul existenței și nu numele ființei. Dacă cele ce au existența diferită ca ființare au și ființa diferită, atunci nici oamenii nu sunt deoființă. Căci una este existența lui Adam, care a fost plăsmuit din pământ și alta a Evei, care a fost făcută din coastă, și alta a lui

¹¹¹ Doar făpturile au ființe diferite, pentru că sunt multe și de multe feluri. Dumnezeu are o singură ființă, chiar dacă sunt mai multe Persoane, pentru că e unitar, de un singur fel.

Abel, căci este din împreunarea a două persoane; alta a Celui din Maria, Care este numai din Fecioară. Așijderea și la înaripate și la tetrapode. Dacă Tatăl este nenăscut pentru că nu S-a născut, iar Fiul născut pentru că S-a născut, atunci nenașterea este naștere. Căci nu avea față de Cine să se numească nenaștere¹¹². Căci opozițiile sunt între cele ce sunt, nu între cele ce nu sunt. Dacă era vreodată Dumnezeu, dar nu era Tată, și-a luat numele de „Tată” după ce S-a făcut Tată. Așa încât este Dumnezeu Care nu naște și Tată Care naște; prin urmare Același este Născător și Nenăscător¹¹³, fiind simplu. Dacă cel puternic este potrivit celui neputincios și cel înțelept celui neînțelept și toate cele opuse sunt potrivnice între ele, potrivnică este și nenașterea nașterii. Deci Tatăl este potrivit Fiului după ființă dacă nenașterea nu este modul existenței, ci ființă. Dacă Fiul este zidire și nu Născut și toate cele ce sunt sunt zidiri, în deșert se spune că Tatăl este Nenăscut, nefiind defel Cineva Născut față de Care să Se numească Nenăscut. Mai cu dreptate S-ar numi nezidit decât nenăscut. Deci nenașterea este nume, nu ființă. Căci numele sunt însemne ale ființelor, nu ele sunt ființa. Iar dacă nenașterea este ființă de sine, să spună numele ei! Căci nu din ființe, ci din nume și din lucrări facem cunoscute mai ales pe cele netrupești¹¹⁴. Dacă nenașterea este nume al ființei lui Dumnezeu, atunci fie că Dumnezeu, dacă știa propria ființă, nu

112 Nenașterea, ca ceea ce e o negare a nașterii, implică pe a doua. Deci sunt împreună, ca și cum am spune că orbul are vederea, dar nu și-o poate manifesta. Avem deja noțiunea de vedere. Se poate obiecta: „vaca nu face ouă”, adică nu are ceva ce nu-i aparține. Dar ideea de a face ouă o avem de la păsări, pe când la Dumnezeu, dacă El n-ar avea posibilitatea să nască, ar trebui să o împrumute de la altul, care este înainte sau deodată cu El.

113 Altfel spus: Același este după ființă nenaștere și naștere.

114 Cele materiale pot fi cunoscute și prin contactul cu ele, dar cele nemateriale pot fi cunoscute doar prin lucrări.

cunoștea numele ființei, fie, dacă cunoștea și numele, i-a înșelat pe ascultători. Căci zice Domnul: «Atotțiitorul este numele Meu». Și, când a fost întrebat de Moise care îi este numele, a zis: «Eu sunt Cel ce este» și: «Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov; acesta-Mi este nume veșnic» (Ieș. 3:14,15) și David zice: «Domnul Îți este numele» (Ps. 82:19). Dar nici El n-a zis pentru Sine că numele Lui este nenăscut, nici vreunul din Sfinți. Iar dacă n-a înșelat, nici n-a fost necunosător (căci e lucru necredincios a zice una din acestea), nenașterea nu este numele Lui. Nenașterea este fie ființă, fie împrejurare (căci în afară de acestea nu poate fi nimic altceva). Însă nu este ființă, căci nici nu poate să fie opus Sieși, căci Fiul este Născut nu după ființă, ci după ce S-a născut¹¹⁵. Iar dacă este împrejurare, fie a crescut de la sine, fie primește existența și nu există [de la Sine]. Dar, dacă a crescut de la Sine, e neapărat să fie la Dumnezeu și ființa, și împrejurarea. Căci acestea se întâlnesc neapărat la cele ce se produc (iau loc). Dar dacă a primit [existența], va fi fost cândva și Nenăscut, și Născut. Dacă spun ei că Dumnezeu este Nenăscut pentru că nu S-a născut, spun că ființa Lui este nu ceva, ci ceva ce nu este. Dar nici o ființă nu se face cunoscută din cele ce nu sunt, ci din cele ce sunt. Și nemurirea, nestricăciunea și neschimbabilitatea nu arată ființa Lui, ci că nu moare, că nu Se strică, cum că nu Se schimbă, precum zidirile. Să învețe, deci, ce este Dumnezeu, nu ce nu este! Dacă nenașterea nu este nume al ființei, ci ființa înseși, iar Fiul este ființă, atunci și Fiul este Nenăscut și toată ființa este nenăscută. Dacă nenașterea este ființa lui Dumnezeu și nașterea

115 Fiul este după ce L-a născut Tatăl, nu după ființa Lui. De vreme ce ființa Tatălui nu are sfârșit, nu se poate ca El să aibă ființă de Nenăscut și de Tată, lucruri opuse. Doar dacă S-ar fi transformat din una în alta, ceea ce-i aiureală.

ființa Fiului, atunci zidirea și făptura nu este ființa Lui (a Fiului). Căci este o ființă Fiul, nu multe. Dacă cineva ar arăta ființa când zice om sau piatră sau lemn, când ar zice naștere – n-ar arăta simplu ființa, deoarece toată nașterea are o singură ființă. Iar dacă nașterea nu este însemnul ființei lui, evident că nici nenașterea. Dacă Dumnezeu este Nenăscut pentru că nu S-a născut, așa este și nestricăcios, pentru că nu se strică. Deci, precum nestricăciunea arată nesfârșirea Sa, așa și nenașterea arată lipsa de început. Iar dacă e nenăscut, dar nu și nestricăcios, va fi fără de început, dar nu și nesfârșit, ceea ce nu se poate. Deci nu e ființă nenașterea, ci arătare a faptului că nu S-a născut. Dacă Tatăl este prin fire Nenăscut, atunci și Fiul este Născut prin fire. Iar dacă este Născut prin fire, nu mai este zidire. Deci, fiind prin fire Născut, există neapărat și Cel ce L-a născut, căci naștere fără născător nu poate fi. Deci să spună pe Cel ce a născut, dacă Tatăl n-a născut! Dacă Dumnezeu este Nenăscut prin ființă și Fiul este Născut prin ființă și Mângâietorul este zidire prin ființă, adică Tată și Fiu și Duh Sfânt sunt numai nume fără ființe¹¹⁶. Deci să se boteze ei în Nenăscut și în Născut și în zidire. Căci lucrurile sunt mai tari decât numele și cele ce sunt sunt mai de folos decât cele ce se numesc în privința lucrării. Dacă zic că Tatăl este Nenăscut, iar Fiul este Născut, atunci nu sunt de aceeași ființă. Căci nenașterea și nașterea n-ar fi deoființă. Însă noi spunem că acestea nu sunt nume ale ființei, ci nume care arată subzistența Fiecăruia dintre Ei. Dar nimic nu împiedică o singură ființă să fie cu nume diferite, după cum și contrarietatea diferitelor ființe ale zidirii să aibă un nume. Dacă zic ei că Fiul este deoființă cu Tatăl, iar Tatăl este Nenăscut și Fiul Născut, atunci aceeași ființă ar fi și nenăscută și născută. Dar nu zicem că Fiul este

¹¹⁶ Adică sunt calități ca: puternic, înțelept, frumos, care nu arată la cine anume se referă.

parte a Tatălui, ca și cum ar fi împărțită ființa nenăscută și născută, ci Întreg din Cel Întreg, Născut din Nenăscut, două lucruri desăvârșite și nu două părți dintr-un întreg. Dacă Mântuitorul a venit în numele Tatălui, după cum Însuși zice: «Eu am venit în numele Tatălui Meu» (In. 5:43), e neapărat ca și Fiul să spună toate câte le spune Tatăl. Să fie, deci, spusă și nenașterea, dacă acesta este numele Tatălui. Iar dacă numele de Nenăscut este cinste pentru Tatăl, dar și Fiul trebuie cinstit la fel, după glasul Lui, care spune: «Ca toți să cinstească pe Fiul precum cinstesc pe Tatăl» (In. 5:23), e neapărat să se spună că și Fiul este Nenăscut pentru ca să se păstreze o cinste a Tatălui și a Fiului. Dacă Fiul a arătat numele Tatălui oamenilor, precum zice El: «Arătat-am numele Tău oamenilor» (In. 17:6), și Domnul are numele ființei Lui nenașterea, să arate unde a zis Mântuitorul că El este Nenăscut. Dacă Dumnezeu este mai mare decât toate, prin ce este mai mare: prin ființă sau prin faptul că El este pricina tuturor și nu S-a născut din Nimeni? Dacă este prin ființă, atunci și ființa toată este mai mare decât toate. Iar dacă pentru că este Nenăscut, atunci nu este același lucru ființa și nenașterea¹¹⁷. Dacă nenașterea este ceva, atunci și nemurirea și nesfârșirea și lipsa de boală și neîmbătrânirea vor fi ceva. Așadar va fi mai presus de toate prin faptul că e Nenăscut, iar prin celelalte va fi la fel cu îngerii, cu duhurile și cu sufletele. Căci și acestea sunt nemuritoare și fără de sfârșit. Dar, dacă nu este mai presus decât cele ce nu sunt, ci decât cele ce sunt (căci nici omul nu este mai bun decât necuvântătoarele prin faptul că are suflet și simțire, căci acestea le au și necuvântătoarele, ci prin faptul că este cuvântător); tot așa și Dumnezeu va fi mai mare nu prin faptul că e Nenăscut, ci prin faptul că e pricina

¹¹⁷ Tatăl ar fi mai mare decât făpturile printr-o calitate, anume de a nu fi născut. Dar calitatea nu-i ființă.

tuturor. Dacă nenașterea se opune nașterii, iar nenașterea este ființă simplă, atunci va fi opusă nașterii și prin faptul că este neschimbabil, nemuritor și lipsit de formă și prin toate. Căci, dacă se opune prin ceva, dar prin celelalte nu, este compus și nu simplu.

Dacă cel ce cunoaște că Dumnezeu este Nenăscut a cunoscut vreodată cu de-amănuntul ce este Dumnezeu și nimic nu este mai mare decât a cunoaște pe Dumnezeu după firea Lui, ci aceasta este viața veșnică, cel ce ne învață că Dumnezeu este Nenăscut se va afla că este mai mare decât cele ce le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El. Căci nimic din acelea nu este cu puțință omului a le cunoaște în viață, din cele ce ochiul n-a văzut, nici urechea n-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit. Ci și păcătoșii au auzit numele de Nenăscut. Deci Dumnezeu a învățat pe păcătoși, fie prin Sine, fie prin altcineva, ceea ce-i mai mare, iar ceea ce-i mai puțin desăvârșit și de nimic a păstrat pentru cei drepti în viața veșnică. Cum nu e aceasta nepotrivită? Nenașterea nu este definiție a lui Dumnezeu, nici proprietate. Căci acestea dau mărturie pentru acelea a căror definiție și proprietate sunt. Căci omul este animal cuvântător, muritor, care primește minte și înțelegere. Dacă este cineva animal cuvântător, muritor, care primește minte și înțelegere, acesta este om. Dar propriu omului este și a râde și, dacă este cineva care râde, este om. Iar dacă cineva va accepta numai pentru Dumnezeu să se spună că este nenăscut, nu va accepta totodată și că, dacă Cineva este Dumnezeu, acesta este Nenăscut. Deci Fiul, fiind Dumnezeu, nu este Nenăscut. Așadar nenașterea nu este definiție, nici proprietate; căci nu e reversibilă.

Cum că Fiul nu e zidire. Dacă Fiul este zidire a lui Dumnezeu, iar toată zidirea este roabă a Ziditorului, Hristos e rob și nu Fiu al lui Dumnezeu. Deci nu a

luat chip de rob, fiind Domn, ci era rob. Făptura nu se împărtășește de aceeași putere ca Făcătorul; prin urmare nu este nimic comun între Fiul și Tatăl. Dar Fiul nu e nici zidire, dacă nu e făptură, ci Născut. Dacă Fiul este Născut ca unul din cei născuți, iar tot cel născut este zidire, Fiul nu e zidire, căci nu e Născut ca acelea. Dacă Dumnezeu nu a putut crea ceva mai mic decât Fiul cel Unul pentru că nu crește, atunci nici Fiul nu va crea ceva diferit, ci același lucru. Dacă cele mai mici sunt create de cel mai mic, atunci și cele mai mari de cel mai mare; prin urmare zidirea e creată prin mulți, deoarece nu e toată la fel. Dacă Dumnezeu e Creator prin fire, nu va fi doar pentru un lucru, ci pentru mai multe. Căci nu creează altceva fie din neputință, fie din invidie, fie din clevețelă. Dacă puterea Tatălui a creat prin Fiul, Tatăl este Creatorul, nu Fiul, după cum nici instrumentul nu e artist. Prin urmare nu e un lucru mai smerit decât a crea după Tatăl cele făcute de Fiul. Dacă Dumnezeu S-a rușinat să facă prin Sine creația zidirii care este, nici doxologia ei nu l Se potrivește. Căci cele pe care S-a rușinat să le facă, gândindu-se că au fost făcute de la sine, nu vor voi [să-L slăvească]. Dacă e același lucru ca Dumnezeu să zidească și să nască deoarece e simplu, e același lucru și să mântuiască și să piardă, să dea viață și să omoare. Dacă lucrurile ar sta așa, atunci e același lucru mântuirea și pierzania, viața și moartea. Dacă Hristos e puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea, iar acestea sunt nezidite și împreună-veșnice cu Dumnezeu (căci nu era vreodată neînțelept și neputincios), atunci Hristos este nezidit și împreună-veșnic cu Dumnezeu. Iar dacă, precum este numit lucrarea, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, atunci și noi ne numim putere și înțelepciune ale Domnului, după cum este El ale lui Dumnezeu. Dar nu se poate. Dacă Dumnezeu

Fiul nu este veșnic, este neapărat recent; dacă nu e adevărat, e mincinos; dacă nu e prin fire, e prin atribuire. Dar e lucru necredincios să te închini celor noi (de dată recentă), mincinoși și care nu sunt prin fire. Căci zice: «nu va fi în tine Dumnezeu nou» (Ps. 80:10) și Pavel: «aturci, neștiind pe Dumnezeu, slujați celor ce nu sunt dumnezei prin fire» (Gal. 4:8). Ori sunt necredincioși cei ce se închină așa lui Hristos, ori este Dumnezeu prin fire și adevărat și sunt bine-credincioși. Dacă Fiul este lucrare și nu naștere, El nu este nici Cel ce lucrează, nici Cel ce a fost lucrat (căci altceva era la acestea lucrarea), dar și neipostaziat, căci nici o lucrare nu este ipostaziată. Iar dacă a fost lucrat, este al treilea de la Tatăl, nu nemijlocit. Căci cel ce lucrează e primul, apoi lucrarea și așa vine cel ce este lucrat. Dacă Fiul este Unul-Născut pentru că S-a născut Singur din Cel Singur, S-ar numi mai propriu singur zidit, dacă e cu adevărat zidire, după Eunomie, și e numit cu nume mincinos „Născut”. Dacă Fiul este numai creatură a Tatălui, se poate spune despre toate ale Fiului, Care zice «toate ale Mele ale Tale sunt» (In. 17:10), dar nu mai este bine să zică, după Eunomie, «și ale Tale ale Mele». Căci nu poate ca El să fie al Său. Se arată, deci, că despre deoființime și despre nedeosebirea în nimic și despre unitatea ființei Lor se spune așa, nu despre zidiri. Dacă Dumnezeu zidește și naște asemenea, Hristos este la fel Ziditor și Tată al nostru, căci este Dumnezeu și nu are nevoie de înfierea prin Sfântul Duh¹¹⁸, după cum nici pe noi, zidirile Sale, nu ne face prin altcineva, cu toate că multe dintre zidiri nu au fire care să primească Duhul înfierii, ca necuvântătoarele și cele fără suflet. Dacă noi, care suntem zidiri, ne facem fii prin Duhul înfierii, să spună, dacă și Fiul este zidire, prin cine I s-a făcut înfierea Tatălui¹¹⁹? Dacă toate

118 Pentru a ne naște pe noi prin har.

119 Dacă Fiul este zidire, are nevoie de Duhul Sfânt, ca și

câte le are Tatăl sunt și ale Fiului, atunci Tatăl nu are nimic în afară de cele ce sunt făcute prin Fiul¹²⁰, dacă nu, după ei, El este Singur și El trebuie să Se aibă pe Sine, ceea ce nu se poate. Dacă chipul este cu adevărat asemănare, câtă vreme Fiul este chip, iar zidirea nu este cu nimic asemenea cu Cel ce a zidit-o, ci întru totul neasemănătoare, Fiul, fiind chip al Tatălui, nu este zidire a Lui. Dacă ceva netrupesc care naște naște neapărat ca un trup și privește după cum privește trupul și aude după cum aude trupul, va lucra totul după cum lucrează trupul. Iar dacă acestea sunt altfel, atunci, dacă naște, evident va naște altfel. Ceea ce nu are cineva nu va putea dăruia altora; deci, dacă Fiul este zidire și rob, nu poate face pe alții liberi. Ceea ce e prin fire la mijloc între două lucruri se va prinde de fiecare din margini. Deci, dacă Hristos mijlocește prin fire între Dumnezeu și noi, nu prin iconomie, Dumnezeu și zidirea vor fi legați prin fire. Dacă Fiul este asemenea Tatălui, dar nu după ființă, rămâne să fie ori după înfățișare, ori după lucrare. Dar nu e cu putință să fie prin înfățișare (căci nimic netrupesc nu are înfățișare). Iar dacă e după lucrare, nu-i nici El altfel, ci L-a lucrat la fel cum este El, dacă e făptură a Tatălui, nu Născut. Pe de altă parte, s-a și spus înainte că, dacă este asemenea după lucrare, este asemenea și după ființă. Dacă lucrurile lui Dumnezeu sunt întru credință și nu prin dovedire, după David, care zice: «Și toate lucrurile Lui sunt întru credință» (Ps. 32:4), cu cât mai mult este întru credință nașterea mai înainte de veci a Fiului și nu prin dovedire? Dacă Dumnezeu a făcut

noi, ca să devină Fiu al lui Dumnezeu. Ar însemna că Duhul este mai mare ca Fiul, deoarece Îi dă înfierea. Aceasta ar răsturna toate dogmele lui Eunomie cu totul.

120 Aceasta după cugetarea lui Eunomie, care zice că cele ale Tatălui și ale Fiului nu sunt ființa și calitățile, ci doar făpturile Lor.

pe Fiul din neființă și Fiul a făcut toate din neființă, aceeași este puterea și lucrarea Celor ce creează ceea ce vor din neființă și nu se observă nici o diferență între cele create. Deoarece zidirea este diferită la mulți în multe privințe, nu sunt Creatori diferiți, ci Fiul cel Unul, prin Care toate s-au făcut¹²¹. Dacă Hristos este făptura primă a lui Dumnezeu din neființă și arienii, crezând așa în El, Îi slujesc, iar Iov spune că prima făptură a lui Dumnezeu este diavolul, zicând: «Acesta este primul început al făpturilor Domnului» (Iov 40:19) ascund faptul că slujesc diavolului și nu Fiului lui Dumnezeu. Iar dacă vor zice că se spune că el este prima făptură a Fiului, atunci nu mai este după ei făptură Duhul Domnului sau se va afla că este făcut și după diavol. Dacă credința noastră în Fiul este lucru al lui Dumnezeu (căci zice: «acesta este lucrul lui Dumnezeu, ca să credeți în Cel pe Care L-a trimis Acela» (In. 6:29)), El nu poate fi lucru al lui Dumnezeu. Căci nu e același lucru credința în El și El.

Despre citatul: «Când va supune Lui toate, atunci și Fiul Însuși Se va supune» (1Cor. 15:28). Dacă Fiul Se supune dumnezeiește Tatălui, S-a supus de la început, de când era Dumnezeu. Iar dacă nu S-a supus, ci Se va supune, atunci va fi omenește, ca pentru noi și nu dumnezeiește, pentru Sine.

Despre citatul: «Pentru aceasta I-a dăruit Dumnezeu nume mai presus de orice nume» (Flp. 2:9). Dacă după întrupare, pentru ascultare, Dumnezeu I-a dăruit nume mai presus de orice nume Celui ce este Dumnezeu Fiul și toată limba a mărturisit că este Domn, înainte de întrupare nu avea nici numele mai presus de tot numele, nici mărturisirea de la toți că este Domn. Deci S-a făcut mai mare după întrupare

¹²¹ Mai înainte a arătat că pot fi diferențe între făpturi și Același Creator. Acum a arătat că Fiul este Creatorul cel Unul, adică Dumnezeu.

decât înainte de întrupare, ceea ce e nepotrivit. La fel este și citatul: «Datu-Mi-s-a toată puterea în ceruri și pe pământ» (Mt. 28:18). Deci trebuie ca acestea să se înțeleagă pentru întrupare, nu pentru dumnezeire.

Despre citatul: «Tatăl Meu este mai mare decât Mine» (In. 14:28). Ceea ce-i mai mare se spune că-i mai mare fie prin măreție, fie prin timp, fie prin vrednicie, fie prin putere, fie ca pricină. Dar nu se poate spune că Tatăl este mai mare decât Fiul prin măreție, căci e fără de trup. Dar nici prin timp, căci este Creatorul lor. Dar nici prin vrednicie, căci nu S-a făcut ceea ce nu era vreodată. Nici prin putere, căci «toate câte le face Tatăl, și Fiul le face întocmai» (In. 5:19). Nici ca obârșie, deoarece este așijderea mai mare și decât El, și decât noi, de vreme ce este obârșia Lui și a noastră. Atunci mai degrabă este cinstite ceea ce a grăit Fiul către Tatăl, nu arată o micșorare a Celui ce a zis-o, deoarece cel mai mare nu-i defel de altă ființă. Căci se spune că omul este mai mare decât omul și calul față de cal. Așa încât, deși se spune că Tatăl este mai mare, nu-i imediat și de altă ființă. Se vorbește despre lucruri comparate cu totul despre cele de aceeași ființă, nu despre cele de alte ființe. Căci nu se spune la propriu că omul este mai mare decât un necuvântător, nici necuvântătorul decât cel fără suflet, ci omul față de om și necuvântătorul față de necuvântător. Deci Tatăl este deoființă cu Fiul, deși se spune că este mai mare.

Despre citatul: «Ceasul și ziua aceea nimeni nu le știe» (Mt. 24:36). Dacă Fiul ese Creator a toate, dar nu știe timpul judecății, nu știe ceea ce a creat. Căci n-a zis că nu cunoaște judecata, ci timpul. Și cum nu este aceasta nepotrivit?

Despre același lucru. Dacă Fiul nu are cunoștința a toate câte le are Tatăl, a mințit când a zis: «Toate câte are Tatăl ale Mele sunt» (In. 16:15) și «După cum Tatăl

Mă cunoaște pe Mine, și Eu Îl cunosc pe El»(In. 10:15). Iar dacă una este a-Își ști pe Tatăl și alta cele ale Tatălui, dar este mai mare a ști pe Tatăl decât a ști cele ale Lui (pe cât este mai mare fiecare însuși decât cele ale lui), Fiul știe ceea ce-i mai mare (căci zice: «Nimeni nu știe pe Tatăl decât Fiul»(Mt. 11:27)) și nu știe ce este mai mic, ceea ce-i cu neputință. A trecut sub tăcere vremea judecății pentru că nu folosea oamenilor să o audă. Căci totdeauna așteptarea îi face mai fierbinti în privința bunei-credințe, iar cunoștința că va fi mult timp la mijloc i-ar fi făcut mai slabi în privința bunei-credințe, sprijinindu-se pe nădejdea că vor putea să se mântuiască și mai târziu. Deoarece cum n-ar fi știut și ceasul acela Cel ce știa toate până la acel ceas (căci le-a zis)? Dar și Apostolul a zis în deșert: «În Care sunt ascunse toate comorile înțelepciunii și ale cunoștinței»(Col. 2:3).

Despre același lucru. Dacă Duhul Sfânt cercetează adâncurile lui Dumnezeu, nu poate să nu cunoască ceva din cele ale lui Dumnezeu, dar Fiul nu le cunoaște, atunci este mai mare după ei Sfântul Duh decât Fiul, Care nu vor să fie nici egal.

Despre citatul: «Părinte, de e cu putință, să treacă de la Mine paharul acesta!»(Mt. 26:39) Dacă Fiul a spus după adevăr: «Părinte, de e cu putință, să treacă de la Mine paharul acesta!», nu învinui numai frica și neputința Sa, ci socotește că e ceva cu neputință la Tatăl. Căci expresia «de e cu putință» este o îndoială, nu o încredințare că Tatăl poate să-L mântuiască. Dar cum n-a putut cu mult mai mult să păzească viața celor vii Cel ce dăruiește viață celor morți? Deci pentru ce nu-Și dă viață Sieși Cel ce a înviat pe Lazăr și mulți morți, ci cere viața de la Tatăl, zicând cu frică: «Părinte, de e cu putință, să treacă de la Mine paharul acesta!»? Și, dacă a murit fără de voie, nu S-a mai făcut ascultător

până la moarte față de Tatăl, smerindu-Se pe Sine, nici nu S-a dat pe Sine, după cum zice Apostolul: «Care S-a dat pe Sine ispășire pentru păcatele noastre»(Gal. 1:4). Iar dacă de bună-voie, ce nevoie era de a zice: «Părinte, de e cu putință, să treacă de la Mine paharul acesta!»? Trebuie să fie primită aceasta pentru cei ce urmau să păcătuiască împotriva Lui, ca să nu mai păcătuiască, nu pentru El. Pentru aceea a zis pe când era răstignit: «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac!»(Lc. 23:34). Deci nu trebuie ca cele după iconomie să fie luate ca vorbe simple.

Despre citatul: «Și Eu viez pentru Tatăl»(In. 6:57). Dacă Fiul viază pentru Tatăl, viază pentru Altul și nu pentru Sine. Iar Cel ce viază pentru altul nu poate să fie viu în sine. Căci nici cel ce e sfânt după har nu e sfânt de la sine. Deci a mințit Fiul când a zis: «Eu sunt viața»(In. 11:25) și iarăși: «Așa și Fiul pe care voiește îi face viu»(In. 5:21). Deci trebuie să se înțeleagă ceea ce s-a grăit pentru înomenire, nu pentru dumnezeire.

Despre citatul: «Nici Fiul nu face ceva de la Sine»(In. 5:19). Dacă cel de sine stăpânitor este mai bun decât cel supus, iar omul este de sine stăpânitor și Fiul supus, atunci omul este mai bun decât Fiul, ceea ce nu se poate. Deși cel supus nu poate face pe alții de sine stăpânitori (căci ceea ce el nu are altora nu poate da din liberă voie), Mântuitorul, făcându-ne de sine stăpânitori, nu era supus cuiva.

Despre același lucru. De n-ar fi putut să facă nimic de la Sine Mântuitorul, ci poruncindu-I-Se de la Tatăl, nu e nici bun, nici rău. Căci nu e responsabil de nimic din ce se face. Și cum nu e nepotrivit ca oamenii să fie de la sine făcători de bune și de rele, iar Fiul, Dumnezeu fiind, să nu fie făcător a nimic de la Sine?

Despre citatul: «Eu sunt viața»(In. 15:5). Dacă Mântuitorul este, zic ei, viața, iar noi mlădițele și Tatăl

lucrătorul, iar mlădițele sunt de-o-fire cu vița, iar vița nu e de-o-fire cu lucrătorul, Fiul este de-o-fire cu noi și noi suntem parte din El, iar Fiul nu e de-o-fire cu Tatăl, ci cu totul diferit. Către aceștia spunem că se grăiește că noi suntem mlădițe nu ale Dumnezeirii Lui, ci ale trupului Lui, după Apostolul care zice: «Noi suntem trupul lui Hristos și mădulare în parte» (1Cor. 12:27) și iarăși: «Nu știți că trupurile noastre sunt mădulare ale lui Hristos?» (1Cor. 6:15) și în altă parte: «cum este cel pământesc, așa sunt și cei pământești; și cum este Cel ceresc, așa sunt și cei cerești» (1Cor. 15:47) și: «după cum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm și chipul Celui ceresc» (1Cor. 15:49). Dacă Hristos este cap al bărbatului, iar cap al lui Hristos este Dumnezeu, iar omul nu este deoființă cu Hristos Dumnezeu (căci nu-i Dumnezeu), iar Hristos este deoființă cu Dumnezeu (căci este Dumnezeu), prin urmare Dumnezeu nu este cap al lui Hristos precum Hristos al bărbatului. Căci firea zidirii și Dumnezeirea ziditoare nu se adună într-una și aceeași. Așadar El este cap al lui Hristos ca Tată, iar al nostru ca Făcător. Dacă voia lui Dumnezeu este ca noi să credem în Fiul Lui (căci «aceasta este voia Celui ce M-a trimis pe Mine, ca tot cel ce vede pe Fiul și crede în El să aibă viață veșnică» (In. 6:40)), Fiul nu este din voie de vreme ce credința noastră în El se va afla că este sau odată cu El, sau înainte de El.

Despre citatul: «Nimeni nu este bun» (Mc. 10:18). Dacă Mântuitorul nu e bun, e neapărat rău, căci e simplu și nu-i înveșmântat cu ceva din cele de la mijloc. Și cum nu e nepotrivit ca Făcătorul celor bune să fie rău? Și, dacă viața e bună, iar cuvintele Fiului sunt viață, după cum a zis El Însuși: «Graiurile Mele, pe care le-am grăit vouă, sunt duh și sunt viață» (In. 6:63), cum de zice «Nimeni nu e bun decât Unul Dumnezeu» după ce-l aude pe fariseu? Căci nu după

ce a auzit numai «bun» a zis că «nimeni nu este bun», ci «Învățătorule bun». Deci a răspuns ca pentru un ispititor, după cum zice Evanghelia, sau ca unuia care nu știa că este Dumnezeu bun și nu simplu Învățător bun.

Despre citatul: «Părinte, slăvește-Mă!» (In. 17:5). Dacă Fiul, cerând de la Tatăl să fie slăvit, cerea aceasta dumnezeiește și nu omenește, cerea ceea ce nu avea. Și minte Evanghelistul care zice: «Am văzut slava Lui» (In. 1:14) și Apostolul: «N-ar mai fi răstignit pe Domnul slavei» (1Cor. 2:8) și David: «Și va intra Împăratul slavei» (Ps. 23:7). Deci nu cere adăugire a slavei, ci să se facă arătarea iconomiei.

Despre același lucru. Dacă ar fi cerut cu adevărat de la Tatăl slava pe care o avea înainte de a fi lumea, o cere aruncând-o pe ea. Căci caută ceea ce nu are. Iar dacă este aceasta, nu aruncă numai slava, ci și dumnezeirea. Căci nedespărțită este slava de dumnezeire. Deci era om simplu, după Fotin. Deci acestea se arată după iconomia întrupării, nu sunt grăite după vreo lipsă a dumnezeirii.

Despre citatul: «Întâi-Născut a toată zidirea» (Col. 1:15). Dacă Fiul este înainte de toată zidirea nu este Născut, ci zidire. Ar fi zis prima zidire, nu Întâi-Născut. Dacă este prima zidire deoarece se zice că este Întâi-Născut al zidirii, ar fi și primul săvârșit dintre morți pentru că se spune că este Întâi-Născut al celor morți (Col. 1:18). Iar dacă se zice că este Întâi-Născut al celor morți, este pentru că-i pricina învierii celor morți; tot așa este și Întâi-Născut al zidirii pentru că este pricina aducerii din neființă la ființă a zidirii. Dacă prin faptul că se zice că este Întâi-Născut al zidirii Apostolul arată că El S-a făcut Întâiul, zicând: «Toate s-au zidit prin El și pentru El» (Col. 1:16) trebuia să zică: «Și El S-a făcut înainte

de toate». Dar, zicând că «El este înainte de toate» (Col. 1:17), a arătat că este pururea, iar zidirea este făcută. Căci expresia „este” conglăsuiește cu «întru-nceput era Cuvântul». Dacă ei zic că Fiul este Întâi-Născut, atunci nu mai este Unul-Născut, ci trebuie să fie și Altul, față de Care se spune că este Întâi-Născut. Cu toate că și din Maria S-a născut Singur, o, înțeleptule, și este numit Întâi-Născut al ei. Căci zice: «până ce a născut pe Fiul ei cel Întâi-Născut» (Lc. 2:7). Așa încât nu se spune că e neapărat Întâi-Născut al unui frate. S-ar putea spune că este numit și Întâi-Născut înainte de toată nașterea, dar încă și față de cei născuți prin înfierea Sfântului Duh, după cum zice Pavel: «pe cei ce i-a cunoscut dinainte i-a și oșebit dinainte să fie la fel cu chipul Fiului Lui, spre a fi El Întâi-Născut între mulți frați» (Rom. 8:29).

Despre citatul: «Domnul M-a zidit pe Mine» (Prov. 8:22). Dacă Cel ce este în trup zice: «Eu sunt calea» (In. 14:6) și El Însuși: «Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine», El este și Cel ce zice: «Domnul M-a zidit pe Mine început al căilor Lui». Dar și pentru naștere se spune zidire sau făptură, ca: «Zidit-am om prin Dumnezeu» (Fac. 4:1¹²²) și iarăși: «Au făcut fii și fiice»; și David zice: «Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule!» (Ps. 50:11) nu cerând alta, ci să o curățească pe cea care este. Dar se vorbește și de zidire nouă, nu ca și cum s-ar face altă zidire, ci că cei luminați se pregătesc prin fapte bune. Dacă Tatăl L-a zidit pe Fiul pentru lucruri, L-a zidit nu datorită Lui, ci datorită lucrurilor. Iar cel ce e făcut pentru altul, nu pentru sine, este fie parte din acela datorită căruia s-a făcut, fie e mai mic decât el. Deci Mântuitorul va fi fie parte a zidirii, fie mai mic decât zidirea. Deci trebuie să se înțeleagă neapărat pentru omenitatea Lui. Dar

122 În textul biblic se spune: «Agonisit-am...». Diferența este în grecește așa: „ektisamen” față de „ektesamen”.

ar putea spune cineva că Solomon a grăit acestea despre înțelepciunea aceea de care pomenește și Apostolul, zicând: «De vreme ce întru înțelepciunea lui Dumnezeu lumea n-a cunoscut prin înțelepciune pe Dumnezeu» (1Cor. 1:21). Pe de altă parte nu e prooroc cel ce zice aceasta, ci pilduitor. Iar proverbele¹²³ sunt chipuri ale altor lucruri, nu înseși cele spuse. Dacă Dumnezeu Fiul ar fi fost Cel ce ar fi zis: «Domnul M-a zidit pe Mine», ar fi zis mai degrabă: «Tatăl M-a zidit pe Mine». Căci nu-L numește nicăieri Domn al Său, ci Tată. Deci trebuie să se ia expresia „a născut” pentru Dumnezeu Fiul și „a zidit” pentru faptul că a luat chip de rob. Prin toate acestea nu spunem că sunt doi, printr-o calitate Dumnezeu și prin alta om (căci era Unul), ci că sunt socotiți după firea înțeleasă a Fiecăruia¹²⁴. Căci nici Petru nu s-a gândit la doi când a zis: «pătimind, deci, Hristos cu trupul pentru noi» (1Pt. 4:1). Dacă ei zic că Fiul este Născut și nu făptură, cum spune Scriptura: «Să cunoască temeinic toată casa lui Israel că Dumnezeu L-a făcut pe El Domn și Hristos» (FA 2:36)? Trebuie spus că și aici se vorbește despre Cel din Maria după trup, după cum a spus și îngerul care a binevestit păstorilor că «Vi S-a născut astăzi Mântuitor, Care este Hristos Domnul» (Lc. 2:11). Căci «astăzi» nu se socotește pentru Cel mai înainte de veci. Dar se arată mai limpede în cele ce urmează: «Pe Acest Iisus pe Care voi L-ați răstignit» (FA 2:36). Dacă înțelepciunea s-a făcut atunci când S-a născut Fiul, atunci este mincinos faptul că «Hristos este puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu» (1Cor. 1:24). Căci înțelepciunea lui Dumnezeu nu s-a făcut,

123 În greacă cuvântul „proverb” înseamnă pildă, comparație.

124 Hristos este înțeles când om, când Dumnezeu. Iar prin „Fiecare” nu se înțelege că se referă la doi, ci la două situații ale Aceluiași.

ci era pururea. Deci ceea ce se spune de David ca pentru Tatăl: «Fii mie Dumnezeu scutitor!» (Ps. 30:3) și «S-a făcut mie spre mântuire» (Ps. 117:14) și Pavel: «Fie Dumnezeu adevărat și tot omul mincinos» (Rom. 3:4), așa și Domnul «S-a făcut nouă înțelepciune de la Dumnezeu și sfințire și ispășire» (1Cor. 1:30). Deci, dacă Tatăl nu este făptură, deși S-a făcut scutitor și adevăr, nici Fiul nu este făptură, deși S-a făcut înțelepciune și sfințire. Dacă-i adevărat că «Unul este Dumnezeu Tatăl» (1Cor. 8:6), este evident că-i adevărat și că «Unul este Domnul Iisus Hristos» Mântuitorul. Deci Mântuitorul nu este Dumnezeu după ei, nici Tatăl Domn. Și deșert este cuvântul: «Zis-a Domnul Domnului meu» (Ps. 109:1). Mincinos este și cuvântul: «Pentru aceasta Te-a uns pe Tine, Dumnezeule, Dumnezeul Tău» (Ps. 44:8) și «Plouat-a Domnul de la Domnul» (Fac. 19:24) și «Făcut-a Dumnezeu după chipul lui Dumnezeu» (Fac. 1:27) și «Cine este Dumnezeu afară de Domnul și Cine este Dumnezeu afară de Dumnezeul nostru?» (Ps. 17:32) și Ioan minte că «Dumnezeu era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu» (In. 1:1) și Toma despre Fiul: «Domnul meu și Dumnezeul meu!» (In. 20:28). Deci pentru zidiri și dumnezei trebuie să se înțeleagă în chip mincinos și nu cu adevărat cele zise care se opun¹²⁵, nu pentru Tatăl și Fiul.

Despre citatul: «Ca să Te cunoască pe Tine Singurul Dumnezeu adevărat» (In. 17:3). Adevărat se spune în opoziție față de cei mincinoși, iar Cel neasemănat față de toate le covârșește pe toate. Deci, când zice Ieremia despre Fiul: «Acesta este Dumnezeul nostru, nu se va socoti altul față de El» (Bar. 3:36), a zis și mai mare decât Tatăl? Iar dacă Fiul este Dumnezeu adevărat, însuși Ioan scrie în Epistolă: «ca

¹²⁵ Idolii și zeii sunt numiți în chip mincinos dumnezei, pe când ei sunt dimpotrivă, departe de Dumnezeu.

să cunoaștem pe Singurul Dumnezeu adevărat» (In. 5:20) și suntem în Fiul Lui cel adevărat, Iisus Hristos. Acesta este adevăratul Dumnezeu și viața veșnică. Deci nu trebuie să se înțeleagă mai mare decât Tatăl prin: «nu se va socoti altul față de El», nici că Singurul Dumnezeu adevărat este Tatăl, ci amândouă pentru cei ce se numesc în chip mincinos, dar nu sunt. După cum spune și în Deuteronom: «Domnul Singur i-a dus pe ei și nu era cu ei Dumnezeu străin» (Deut. 32:12). Dacă Dumnezeu Singur este nevăzut și înțelept, nu e totodată Dumnezeu și nu e mai mare întru toate decât toți? Iar Dumnezeul peste toate covârșește neapărat pe toate. Deci Apostolul, zicând că Mântuitorul este Dumnezeu peste toate (Rom. 9:5), a zis că este mai mare și decât Tatăl? Nu se poate. Deci trebuie să se înțeleagă și aceasta la fel. Dumnezeu cel mare nu e mai mic decât alt Dumnezeu. Deci Apostolul, când a zis despre Fiul: «Am primit fericita nădejde și arătare a slavei marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos» (Tit 2:13), a înțeles că e mai mare decât Tatăl? Căci așteptăm arătarea și venirea Fiului, nu a Tatălui. Deci acestea se spun fără deosebire pentru Fiul și pentru Tatăl și nu cu grijă. A fi «deopotrivă cu Dumnezeu» nu înseamnă altceva decât a fi egal cu Dumnezeu. Deci Fiul, dacă n-a socotit răpire a fi El deopotrivă cu Dumnezeu, cum este neasemenea și altfel decât Dumnezeu? Dar iudeii sunt mai bine-cinstitori decât Eunomie. Căci Mântuitorul a zis numai că este Fiu al lui Dumnezeu, ca și cum trebuia ca Fiul, dacă este Fiu adevărat, să fie și deopotrivă cu Tatăl. Iar ei «voiau să-L omoare cu pietre, zice, nu numai pentru că dezlega Sâmbăta, ci și pentru că spunea că Dumnezeu este Tatăl Său, făcându-Se pe Sine deopotrivă cu Dumnezeu» (In. 5:18). Deci este deopotrivă cu Tatăl după Apostol și după glasul Mântuitorului, deși nu vrea Eunomie.

Despre citatul: «Nu este al Meu a da, ci celor cărora li s-a gătit» (Mt. 20:23). Dacă Fiul nu este Domn al zidirii și unora le face bine, iar pe alții îi pedepsește, cum a zis: «Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului» (In. 5:22)? Și în altă parte: «putere are Fiul Omului să ierte păcatele pe pământ» (Mt. 9:6) și iarăși: «Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ» (Mt. 28:18), iar către Petru: «Ție-ți voi da cheile împărăției cerurilor» (Mt. 16:19), iar către ucenici: «Amin spun vouă, voi, cei ce Mi-ați urmat Mie, la nașterea din nou veți ședea pe doisprezece scaune, judecând cele doisprezece seminții ale lui Israel» (Mt. 19:28)? Deci se dezleagă prin înseși cele scrise, când zice Mântuitorul: «și atunci voi răsplăti fiecăruia după lucrul lui» (Mt. 16:27). Și în altă parte: «vor ieși cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții și cei ce au făcut cele rele spre învierea judecății» (In. 5:29). Iar Apostolul zice: «căci trebuie ca noi toți să ne arătăm înaintea scaunului lui Hristos ca să ia fiecare cele ce a făcut prin trup, fie bine, fie rău» (2Cor. 5:10). Deci este a celor ce iau să se facă vrednici de scaunul de-a dreapta sau de-a stânga Domnului, nu este a Celui ce dă, dacă cererea este nedreaptă.

Despre citatul: «Cine este Dumnezeu afară de Domnul? Și Cine este Dumnezeu afară de Dumnezeul nostru?» (Ps. 17:32). Este arătat îndeajuns că Scripturile nu au grăit pentru Fiul acestea și cele asemenea acestora, ci pentru cei ce se numesc dumnezei și nu sunt din cele prin care am dovedit că adesea se spune în Vechiul și în Noul Legământ că Fiul este Dumnezeu și Domn. David face aceasta mai limpede, spunând: «Cine este asemenea Ție?» și adaugă: «între dumnezei, Doamne?» (Ps. 85:8); și Moise: «Domnul Singur i-a dus pe ei și n-a fost cu ei Dumnezeu străin» (Deut. 32:12), cu toate că Mântuitorul era cu ei, după cum zice Apostolul: «Au băut din piatra duhovnicească ce

urma; iar piatra era Hristos» (1Cor. 10:4). Ieremia zice: «Dumnezeii care n-au făcut cerul și pământul, să piară de sub cer!» (Ier. 10:11). Nu este între aceștia Fiul; căci El este Creatorul a toate. Deci pentru idoli și pentru cele închinat de neamuri sunt atât cele zise înainte, cât și citatul acesta: «Eu sunt Dumnezeu întâi și Eu după aceasta și afară de Mine nu este Dumnezeu» (Is. 44:6) și acesta: «Înainte de Mine n-a fost Alt Dumnezeu și după Mine nu va fi» (Is. 43:10) și: «Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul tău este Un Domn» (Deut. 6:4) și câte sunt ca acestea nu trebuie să se înțeleagă despre Fiul.

Cuvântul al cincilea
Despre Sfântul Duh, că nu este zidire

Că cele comune ale zidirii nu sunt comune pentru Sfântul Duh și că trăsăturile Duhului nu sunt comune zidirii, de unde se deduce că Duhul nu este zidire. Că cele comune Tatălui și Fiului, aceleași sunt comune și Duhului. Că prin cele prin care sunt caracterizați Dumnezeu Tatăl și Fiul în Scriptură, prin aceleași este caracterizat și Duhul Sfânt, din care se deduce că Duhul are aceeași dumnezeire cu Tatăl. Că cele ce se găsesc numai la Tatăl ca Dumnezeu și nu ca Tată și la Fiul ca Dumnezeu și nu ca Fiu, aceleași se găsesc la Duhul, dar nu ca și zidire, așa încât numele și lucrurile ce nu se împărtășesc deloc zidirii sunt comune Treimii, din care se deduce că Treimea este deoființă. Tot ceea ce este făcut primește întoarcere și întemeiere, după proorocul care spune lui Dumnezeu: «Cel ce faci toate și le schimbi pe ele» (Amos 5:6). Dar Duhul nu primește întoarcere, nici schimbare; prin urmare Duhul nu este zidire. Câtă vreme zidirea se împarte în două, în trupești și netrupești, se împarte după aceasta și felul. Și cele trupești își primesc felul după ființă, lumea stricăcioasă întorcându-se la nestricăciune după Scriptură și trupurile noastre moarte devin nemuritoare sau unele nu se mai strică, iar altele se vor strica. Iar cele netrupești și cuvântătoare își primesc felul după lucrarea lor, adică după dispoziția lor, după cuvântul: «pe îngerii care au păcătuit nu i-a cruțat» (2Pt. 2:4). Așadar, dacă dintre cele făcute unele își primesc felul după ființă, iar altele după dispoziție, iar Duhul Sfânt nu-și primește felul sau schimbarea după ființă, nici

după lucrare, prin urmare Duhul nu este zidire. Toată zidirea sfințită este sfântă; dar Duhul Sfânt nu e dintre cele ce sunt sfințite, ci din Cei ce sfințesc. Prin urmare nu este zidire. Nimic zidit nu e sfânt după ființă, iar ceea ce-i sfânt după ființă nu are nevoie de sfințire din afară. Deci ceea ce-i făcut are nevoie de sfințire din afară când se va face vrednic de a trage sfințenie. Dar Duhul nu are nevoie de sfințire pentru că e Sfânt după ființă; prin urmare nu e zidire. Toată zidirea este roabă a Creatorului, după proorocul care a spus așa lui Dumnezeu: «Toate sunt roabe ale Tale» (Ps. 118:91). Iar robul nu poate da altuia libertate și înfiere, pe care nu a dobândit-o el după ființă. Dar Duhul dă libertate și înfiere, căci Duhul strigă în inimile noastre: «Avva, Părinte!» (Rom. 8:15) «așa încât nu mai ești rob, ci fiu» (Gal. 4:7); prin urmare nu e zidire. Nici o zidire nu se împărtășește unui suflet cuvântător ca și cum ar locui în el ființial. Dar Duhul Sfânt locuiește în el după cel ce spune: «Suntem templu al lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu locuiește în noi» (1Cor. 3:16). Prin urmare nu e zidire. Toată zidirea cuvântătoare primește virtutea și răutatea. Dar Duhul nu primește nici una din acestea. Prin urmare Duhul nu este zidire. Și câte arată o singură și aceeași lucrare a Sfintei și fericitei Treimi.

Că Duhul este Creator. «Cerurile povestesc slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria» (Ps. 18:1). Și în alt loc: «și lucrurile mâinilor Tale sunt cerurile» (Ps. 101:21). Și care sunt mâinile netrupești ale Dumnezeului netrupesc care au creat tăria și cerurile ne tâlcuiește același prooroc, spunând: «cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor» (Ps. 31:6). Dar, după cum nu e verbal¹²⁶ cuvântul la Dumnezeu, ci viu și stabil și

¹²⁶ Vorbă goală, de suprafață.

mai lucrător¹²⁷ decât toate, tot așa nu este în Dumnezeu duh care Se varsă sau aer care se risipește, ci putere sfințitoare, înființată, de sine subzistentă, ipostaziată. «Măinile Tale m-au făcut și m-au plăsmuit» (Ps. 118:73). Și această vorbă are aceeași înțelegere ca și ce s-a spus înainte. Căci Io⁷ zice: «Duhul dumnezeiesc este Cel ce m-a făcut» (Iov 33:4). Și Solomon zice, vădind cealaltă mână: «Dumnezeule al părinților și Doamne al milei Tale, Cel ce ai făcut toate cu cuvântul Tău și cu înțelepciunea Ta ai întocmit pe om» (Înț. Sol. 9:1). Dar Hristos este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, Care este mâna creatoare după cuvântul figurat. Dar a refăcut toată firea noastră și prin lucrarea Duhului și cuvântul zice că El (Duhul) este înnoitor al creației spre nestrăicăciune: «Lua-vei duhul lor și se vor sfârși și în țărâna lor se vor întoarce; trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului» (Ps. 103:29). Dar nu Se trimite El pe Sine; numește trimitere coborârea la lucrul Lui, nu mutarea dintr-un loc în altul. «Pentru că Duhul lui Dumnezeu umple lumea și Cel ce ține toate are cunoașterea glasului» (Înț. Sol. 1:7). Și îngerul a zis către Maria: «Duhul Domnului va veni asupra ta, de aceea și ceea ce se va naște din tine este de la Duhul Sfânt» (Lc. 1:35). Cel ce este din Cineva este din El fie prin creare, ca atunci când zice: «Unul Dumnezeu Tatăl, din Care sunt toate» (1Cor. 8:6), fie prin naștere, după cuvântul: «Eu din Tatăl am ieșit» (In. 8:42) și: «din pântece mai înainte de luceafăr Te-am născut» (Ps. 109:3). Nu că are Dumnezeu pântece, ci Dumnezeu S-a numit pe Sine că are pântece la naștere pentru că fiii adevărați și nu mincinoși se cunosc din faptul că au ieșit din pântecele celor ce i-au născut spre răsturnarea celor necredincioși ca să învețe, luând seama la firea lor, că Fiul este rod adevărat al Tatălui, de vreme ce iese din pântecele Aceluia. Așadar ceea ce este din cineva

¹²⁷ Activ, energic.

este fie prin creare, fie prin naștere, fie prin fire din el, ca lucrarea noastră din noi sau ca strălucirea soarelui din el. Așadar, dacă trupul mai presus de lume al lui Hristos este din Duhul Sfânt, nu se poate să fie ceva născut din El pentru că «ceea ce-i născut din trup trup este, iar ceea ce-i născut din duh duh este» (In. 3:6). Dar iarăși nu e bine a zice că e din El ca lucrare a Lui, pentru că la o fire simplă și netrupească lucrarea primește aceeași rațiune ca ființa¹²⁸. Prin urmare rămâne să fie din El ca zidire a Lui¹²⁹. Dar degetul lui Dumnezeu care a schimbat în Egipt țărâna în animale, Care a arătat nașterea de la început a animalelor, era Mângâietorul, Duhul adevărului. Căci, în timp ce trei evangheliști zic că Domnul a grăit către iudei: «Dacă Eu scot demonii cu Duhul lui Dumnezeu, atunci a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu» (Mt. 12:28;), Luca zice că El a grăit așa: «Dacă Eu scot demonii cu degetul lui Dumnezeu, atunci a ajuns la voi împărăția cerurilor» (Lc. 11:20). Așadar și semnele făcute prin Moise în Egipt, pe care le-a făcut cu degetul lui Dumnezeu, și semnele uimitoare ale lui Dumnezeu au fost făcute împreună cu Duhul. Degetul lui Dumnezeu din semnele acestea de la Moise și de la Domnul se spune că este Duhul, nu că este o putere mică ce există împreună cu Dumnezeu, ca degetul față de trup, ci, de vreme ce una din harismele împărțite ale Lui este și harisma semnelor și a vindecărilor, acea una și nu toate harismele Duhului se numește deget al lui Dumnezeu. Căci unuia se dă prin Duhul cuvânt de înțelepciune, iar altuia cuvânt de cunoaștere, după Același Duh, iar altuia harismele vindecărilor în Același Duh; iar altuia deosebirea duhurilor, iar altuia felul limbilor, iar altuia tălmăcirea limbilor; dar toate acestea le lucrează Unul și Același

¹²⁸ O ființă materială are lucrări văzute, sensibile, iar cea nematerială – duhovnicești, nevăzute.

¹²⁹ Înseamnă că Duhul e Creator, e Dumnezeu.

Duh, împărțind fiecăruia după cum voiește»(1Cor. 12:8-11). Ar putea zice cineva că toate aceste harisme și câte altele sunt ale Duhului ca și cum ar fi un trup al Lui, iar câte una din harisme este deget. Dar să nu treci cu vederea nici acest folos din expresie. Căci toate acestea, a zis, le lucrează Duhul după cum voiește. Și despre Dumnezeu el a zis: «Și sunt împărțiri ale lucrărilor, dar Același Dumnezeu, Care lucrează toate în toți»(1Cor. 12:6). Iar dacă Dumnezeu lucrează toate după cum voiește și «toate acestea le lucrează Unul și Același Duh, împărțind fiecăruia în parte după cum voiește», cum este de altă ființă, prin care (ființă) se face cunoscut că are aceeași lucrare? Căci, dacă ființele se deosebesc, trebuie să fie deosebite și lucrările, după Eunomie cel necredincios. Dând mărturie de această autonomie și stăpânire a Duhului, a zis Mântuitorul: «Duhul suflă unde vrea»(In 3:8).

Despre iertarea păcatelor. Propriu lui Dumnezeu este a ierta păcatele. El a spus aceasta: «Eu sunt Cel ce șterg păcatele tale»(Is. 43:25) și: «De vor fi păcatele voastre ca purpura(roșii), ca zăpada le voi albi; iar de vor fi stacojii, ca lâna le voi albi»(Is. 1:18). De vreme ce Dumnezeu, Copilul lui Dumnezeu, Iisus iartă slăbănogului, spunând: «Fiule, iertate sunt păcatele tale»(Mt. 9:2), pentru care lucru a fost socotit că vorbește aiurea de către iudeii care nu-L știau ca Dumnezeu, care spuneau că «Acesta hulește; nu este nimeni care să ierte păcatele decât numai Dumnezeu»(Mc. 2:7). Iar Domnul, suflând asupra apostolilor, a zis: «Luați Duh Sfânt; căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate»(In. 20:23). Așadar, dacă nu este nimeni care să ierte păcatele, după cum nici nu este, decât numai Dumnezeu, iar Duhul Sfânt le iartă prin apostoli, prin urmare Duhul Sfânt este Dumnezeu și are aceeași lucrare cu Tatăl și cu Fiul. «Învățați toate neamurile botezându-i în numele Tatălui și al Fiului și

al Sfântului Duh»(Mt. 28:19). Zice ca neamurile care au crezut și au fost învățate să se boteze în numele Treimii. Iar Petru a zis iudeilor care s-au învoit la moartea lui Hristos și s-au răzgândit: «Să se pocăiască fiecare, fraților, de răutatea voastră și de calea cea rea și să se boteze în numele Domnului Iisus și se va mântui»(FA 2:38) ca și cum Fiul ar putea să facă aceleași lucrări la nașterea din nou a îmbăierii ca cele pe care le face Tatăl și Duhul. Iar Domnul a zis apostolilor: «să așteptați făgăduința Tatălui, pe care ați auzit-o, că Ioan a botezat cu apă spre pocăință, iar voi vă veți boteza cu Duh Sfânt»(FA 1:4-5). Așadar, dacă Duhul Sfânt poate să facă aceleași lucrări în apostoli ca și numele Tatălui și al Fiului asupra celor ce au crezut dintre neamuri și numele Domnului Iisus asupra iudeilor care s-au pocăit (căci nu va putea zice cineva că apostolii s-au împărțășit mai puțin de har prin îmbăiere decât cei dintre neamuri pentru că ei au avut harul prin Duhul Sfânt), cum nu e de aceeași ființă Duhul cu Tatăl și cu Fiul, Cel ce are aceeași lucrare?

Cum că stăpânirea este aceeași, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. «Mergi în Damasc și acolo ți se va vorbi, pentru că-Mi ești vas al alegerii»(FA 9:15). Arătându-Se Domnul din cer lui Pavel, a zis că l-a pus spre propovăduirea Evangheliei în lume. Intrând în Damasc, i-a zis Anania: «Saule frate, vezi din nou! Dumnezeul părinților te-a ales dinainte»(FA 22:13-14). Și, ca să nu socotești că despre Hristos este cuvântul, încheie: «Ca să faci voia Lui și să cunoști pe Iisus cel drept al Lui». Cel ce a scris din nou alegerea și osebirea sa a zis: «Pavel, rob al lui Iisus Hristos, ales apostol». Apoi adaugă și altceva la alegerea de apostol: «Osebit pentru Evanghelia lui Dumnezeu»(Rom. 1:1). Iar *Faptele Apostolilor* au învățat că osebirea a dat-o Duhul. «Postind apostolii și rugându-se, a zis Duhul

Sfânt: Osebiți-mi pe Pavel și pe Barnaba pentru lucrul la care i-am chemat» (FA 13:2). Dacă l-a ales pe el Domnul Dumnezeu părinților, pe care l-a osebit, iar Fiul l-a chemat și l-a osebit Duhul, fiind însemnată puterea firii, cum este diferență de ființă în Treimea în Care se găsește identitatea lucrării? «Cuvintele mele, zice Solomon, sunt grăite de Dumnezeu» (Prov. 31:1) și [ale lui] Pavel de către Hristos, căci zice: «De vreme ce căutați probă dacă vorbește prin mine Hristos» (2Cor. 12:3). Nu mai puțin grăiește prin apostoli și Duhul. Căci zice că «apostolii vorbeau după cum le dădea lor Duhul să vorbească» (FA 2:4). Și Mântuitorul a zis că «nu sunteți voi cei ce veți vorbi, ci Duhul Tatălui, Care este în ceruri, este Cel ce vorbește prin voi» (Mt. 10:20). Dar Duhul vorbește și prin prooroci. Căci Moise a zis: «Cine a făcut tot poporul acesta să proorocească? Când a dat Domnul Duhul Lui peste el» (Num. 11:28). Și proorocul cel nou al Noului Legământ a strigat, spunând: «Acestea zice Duhul Sfânt» (FA 21:11), după cum strigau de obicei proorocii Vechiului Legământ: «Acestea spune Domnul Dumnezeu». și Pavel a zis, cuprinzând toate cele grăite de Tatăl, de Fiul și de Sfântul Duh: «Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu» (2Tim. 3:16). Iar dacă Duhul vorbește prin apostoli și prin prooroci, iar toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu, ziceți celor necredincioși: „cum nu e Dumnezeu Duhul Sfânt, de vreme ce scrisul Lui este insuflat de Dumnezeu”?

Cum că nici o vedere și nici o inspirație de sus nu se face în lipsa Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. Isaia proorocul a zis: «Am văzut pe Domnul Savaot șezând pe scaun înalt și ridicat, și serafimi stăteau în jurul Lui, cu șase aripi la unul». Și după puțin zice: «Și a zis Domnul către mine: Mergi și zi poporului acesta: Cu auzul veți auzi și nu veți

înțelege și, privind, veți privi și nu veți vedea. Căci s-a învârtoșat inima poporului acesta» (Is. 6:2,9) și cele ce urmează. Deci, pe cât se pare, Tatăl cel peste toate este Cel ce a fost văzut și S-a arătat proorocului după această afirmație și după urmarea scrierii proorocești. Fiul tunetului, care strigă cu putere și vorbește mai înfricoșător ca tunetul, care a zis nu că «nu era», ci că «era Cuvântul», a zis că Cel ce a fost văzut și S-a arătat proorocului era Fiul. Căci zice în scrierea sa: «Pentru aceasta n-au putut iudeii să creadă în Iisus, pentru că a zis Isaia despre ei: Au orbit ochii lor și s-a învârtoșat inima lor pentru ca să nu vadă cu ochii și să înțeleagă cu inima și să se întoarcă și să-i vindec. Acestea le-a zis Isaia când a văzut slava Lui» (In. 12:39-41). Iar Pavel a declarat că vedenia și vestirea sunt de la Duhul, spunând: «Bine a zis Duhul Sfânt prin proorocul Isaia către părinții voștri: Cu auzul ați auzit și n-ați priceput; și, privind, ați privit și nu ați văzut; căci s-a învârtoșat inima poporului acesta» (FA 28:25-27). Proorocul introduce fața Tatălui, evanghelistul pe a Fiului, iar Pavel pe a Duhului, numind ei în comun pe Cel ce a fost văzut Unul Domnul Savaot. Se împarte la ei cuvântul pentru Ipostas, rămânând neîmpărțită la ei cugetarea despre Unul Dumnezeu.

Cum că cele după chip se împărtășesc de Creator, iar aceasta se face prin Duhul. De-ar fi priceput și ar fi ascultat acestea bine cei ce uneltesc rău împotriva lor, n-ar fi înstrăinat pe Duhul de Dumnezeire ca să nu se taie pe sine de la îndumnezeire și să separe lumea de Dumnezeu și să pună pe Dumnezeu deoparte de propria zidire. Căci toate cele ce se fac sunt potrivnice lui Dumnezeu și lasă în urma firii zidite slava Creatorului dacă nu se împărtășesc de Dumnezeire. Nevrednic este cuvântul despre Dumnezeu dacă lasă zidirea goală de El și ca și cum ar fi pustie¹³⁰. Însă nu este zidirea așa

130 Ținta cuvântării de Dumnezeu este împăcarea

de luptătoare, nici Dumnezeu așa de neputincios încât să nu trimită dăruirea cea sfântă peste făpturi. Căci a vrut îndată să-l facă pe om după chipul Său. Dar în tot felul chipul creat, când este legat de prototip, primește în materie asemănarea și se împărtășește de model prin gândul artistului și se imprimă de mână. Așa zugravul, pictorul și cel ce creează busturi de aur și de aramă, ia materia, se uită la prototip, ia modelul privit, îl pecetluiește în materie. De vreme ce nu s-ar modela materiile după asemănarea oamenilor dacă nu s-ar împărtăși de imaginile lor, cum s-ar sui zidirea spre asemănarea cu Dumnezeu dacă nu s-ar împărtăși de chipul dumnezeiesc? Dar chipul dumnezeiesc nu e ca cel omenesc, ci viu. Și este cu adevărat chip impunător și toate cele ce se împărtășesc de el sunt făcute chipuri ale lui Dumnezeu. Chip al lui Dumnezeu este Hristos, «Care este chipul Dumnezeului celui nevăzut» (Col. 1:15); iar chipul Fiului este Duhul și cei ce se împărtășesc de Acesta sunt fii de un chip, după cum este scris: «pe care i-a cunoscut dinainte i-a și oșebit să fie la fel cu chipul Fiului Lui, spre a fi El Întâi-Născut între mulți frați» (Rom. 8:29).

Cum că Sfântul Duh nu e agoniseală a lui Dumnezeu, nici zidire. Cum ar da mărturie Duhul împreună cu duhul tău, după Apostol, că ești fiu al lui Dumnezeu, dacă El ar fi străin de slava Fiului? Cum ar striga în tine: «Avva-Părinte!», dacă n-ar fi aceasta cu adevărat împărtășire din Fiul? Nu este agoniseală a Lui, fiind trimis de El ca duhul omenesc sau ca duhul de vânt, după cum s-au obișnuit să spună cei ce despart pe Duhul de Dumnezeire, ci Duh veșnic al lui Dumnezeu și al Fiului, Care se găsește și se face cunoscut în slava cea dumnezeiască. Căci nu este Hristos duhul tău, nici Domnul duh de vânt, nici nu-i

oamenilor cu El. Dar se poate ține și în mod fățarnic, fără roadă, aducând pierzanie mai degrabă decât mântuire.

duh necurat (deoarece au îndrăznit unii să-L facă și așa). Duhul Sfânt Se numește Hristos și Domn, de vreme ce spune Apostolul (după cum am pomenit acum): «Dacă nu are cineva Duhul Domnului, acesta nu este al Lui; iar dacă Hristos este în voi...» (Rom. 8:9) când arată că sălășluirea Duhului este a lui Hristos. Și spune iarăși: «Domnul este Duhul; iar unde este Duhul Domnului este libertate» (2Cor. 3:17). Așa încât Duhul Domnului este Domnul. Deci nu e agoniseală sau zidire a Domnului, ci chip, după cum s-a spus mai înainte.

Cum că Duhul este chip adevărat și firesc al lui Dumnezeu și Domnul. Și e chip adevărat, nu de la chipul cel dumnezeiesc, ca noi. De aceea dă chip, nu e închipuit și unge, nu e uns. Duhul este pentru noi ungere, după cum spune Ioan. Și ce zic pentru noi? Căci a fost deja și în Domnul Însuși după trup. «Iisus din Nazaret, cum L-a uns pe El Dumnezeu cu Duh Sfânt și cu putere». Prin urmare este Hristos (Uns) pentru Duhul și pentru ungerea întru Duhul. Deci ungerea Domnului nu e prin Altceva străin de Dumnezeire, nici numele Hristos, nici cei ce sunt numiți de la El creștini. Ar fi cu adevărat ceva de plâns dacă și numele mântuirii noastre vine de la zidire și se întoarce la zidire și dacă avem înfierea printr-un rob. Zidirea nu sfințește zidirea, ci toate sunt sfințite de Unul Sfânt, Care a spus despre Sine: «Eu Mă sfințesc pe Mine» (In. 17:19). Dar sfințește prin Duhul, după cum s-a dovedit mai înainte. Prin urmare Duhul nu e zidire, ci pecetea sfințeniei lui Dumnezeu și izvor de sfințenie pentru toți. Am fost ales prin sfințirea Duhului, precum învață Apostolul. Aceasta ne arată pe noi înnoiți și chipuri din nou ale lui Dumnezeu și ne facem fii ai lui Dumnezeu prin îmbăierea nașterii din nou și a înnoirii Duhului Sfânt. Zidirea înnoită din nou, care se împărtășește de

Duhul, dacă e lipsită de Acesta, se învechește. Iarăși este chip al lui Dumnezeu omul care a căzut din dumnezeiască asemănare și a fost aruncat împreună cu dobitoacele cele fără de minte, care s-a asemănat cu cele necuvântătoare în privința morții. «Precum e moartea unuia, așa e și moartea celuilalt»(Eccl. 3:19). Dar acum «Cel ce a ridicat pe Hristos din morți, zice, va face vii și trupurile voastre moarte prin Duhul Lui Care locuiește în voi»(Rom. 8:11).

Cum că Duhul este fire dumnezeiască, fiind lucrător deplin al lucrurilor lui Dumnezeu. Cine-L va despărți de Dumnezeu Creatorul și de Fiul pe Cel ce înnoiește zidirea și schimbă stricăciunea în nestricăciune, Care ne face zidire nouă ce rămâne în veac? Cum va mântui zidirea Dumnezeirii Cel ce e afară de Dumnezeire și o va face nouă și nestricăcioasă? De cine avea nevoie Dumnezeu ca să ridice zidirea Sa care alunecase? Să tacă cuvântul necredincios care zice că zidirea care s-a învechit și s-a stricat este lucru al lui Dumnezeu, dar nu și cea care nu mai e învechită și stricăcioasă prin înnoirea zidirii. Să nu fie slăvită zidirea mai presus de Dumnezeu. S-ar slăvi mai presus decât Dumnezeu dacă cele nemuritoare și nestricăcioase s-ar fi dezlegat de moarte și stricăciune prin zidire, după cum a lucrat Dumnezeu prin Fiul. Dar Duhul dumnezeiesc este pururea desăvârșitor al celor făcute de la Dumnezeu prin Fiul. Precum este al zidirii celei noi, despre care se spune: «Dacă este cineva în Hristos este zidire nouă»(2Cor. 5:17), așa și al celei vechi de demult. Pentru aceasta zice: «Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor»(Ps. 32:6). Cuvântul este viu, prin Care s-au făcut cerurile. Acesta este Același Dumnezeu Cuvântul despre Care strigă Ioan: «Toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut»(In. 1:4). Duhul Care

face viu arată viața, după cum e scris: «Duhul Care desăvârșește puterile cerești este viață». Acesta Însuși este slăvit cu Tatăl și cu Fiul. Căci Dumnezeu nu lucrează prin enunțarea graiurilor, deși într-un fel mai omenesc cuvintele pronunțate ale lui Dumnezeu se numesc graiuri, nici cerurile nu sunt împodobite prin revărsarea unui duh de aer. Căci Duhul este rânduit să creeze împreună cu Cuvântul cel viu, este putere vie și fire dumnezeiască, creștere negrăită din gură negrăită, în chip de negrăit și ca suflarea trimisă în om și după chipul trupesc arătat de Domnul, restabilit din nou de El prin suflare, căci trebuia să aducă prin înnoirea de la început înnoirea și reunirea de acum. Deci L-a întipărit prin suflare(Duhul), nefiind altul decât cel ce a fost insuflat dintru-nceput¹³¹, ci Același prin Care a dat Dumnezeu insuflarea, atunci cu sufletul, iar acum în suflet. Așa lucrează Dumnezeu, nu prin mișcarea unor mâini trupesti, ci prin lucrarea Cuvântului celui viu și prin dăruirea Duhului Care face viu. Dacă toate sunt făcute de la început în Duhul și sunt înnoite iarăși prin Duhul, una și aceeași lucrare a lui Dumnezeu se arată în afară prin Fiul în Duhul și Treimea nu primește separare, ci, după învățătura adevărată a lui Pavel, «sunt împărțiri ale harismelor, dar Același Duh; și sunt împărțiri ale slujirilor, dar Același Domn; și sunt împărțiri ale lucrărilor, dar Același Dumnezeu, Care lucrează toate în toți»(1Cor. 12:4-6). Și, reluând toate aceste lucrări, zice: «Toate acestea le lucrează Unul și Același Duh, împărțind fiecăruia în parte după cum voiește»(1Cor.12:11).

Cum că Duhul se arată că este slăvit împreună cu Tatăl, nefiind zidire, ci din firea dumnezeiască. Nu stăpânește zidirea creaturile lui Dumnezeu, nici nu lucrează asupra lor, ci una este lucrarea Creatorului

¹³¹ Suflarea de la Dumnezeu în fața omului întâi zidit era harul Duhului, dar și crearea sufletului după chipul Creatorului.

și alta a creaturilor. Îngerii văd fața Tatălui, Care este în ceruri, după cum zice Mântuitorul și aceasta este slava și fericirea lor cea mare. Dar lucrările sunt ale lui Dumnezeu, după cuvântul: «Cel ce face pe îngerii Săi duhuri și pe slujitorii Lui văpaie de foc» (Ps. 103:4). Dumnezeu lucrează prin ei, nu e lucrat prin ei, ci-i sfințește și lucrează prin ei ca prin oamenii sfinți, care și vestesc cele ale lui Dumnezeu ca oameni. De aceea nu-i slăvim pe îngeri împreună cu Dumnezeu, după cum nici pe oameni. Căci nu socotim că sunt ale lor cele lucrute bine prin ei, ci ale lui Dumnezeu, Care lucrează prin ei. Duhul este slăvit cu Tatăl și cu Fiul de vreme ce lucrarea dumnezeiască se împlinește prin El. Căci zice Pavel: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu și împărțășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți» (2Cor. 13:13). Lucrul de căpetenie al mântuirii noastre și predania desăvârșită despre Dumnezeire este la sfințirea celor ce se botează, că se botează în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Mărturia unei Dumnezeiri este că Sfânta Treime este slăvită pentru aceleași lucruri dumnezeiești pentru că Tatăl nu face nimic fără Fiul, nici Fiul fără Duhul.

Că, după cum Se ține Fiul de Tatăl, tot așa Se ține și Duhul de Fiul. Pentru aceasta Fiul este și cuvânt al lui Dumnezeu, iar Duhul grai al Fiului. «Ținând toate cu graiul puterii Sale» (Evr. 1:3). Și, deoarece e grai al Fiului, pentru aceasta este și al lui Dumnezeu. «Sabia Duhului, care este graiul lui Dumnezeu» (Ef. 6:17). Iar cuvântul și graiul lui Dumnezeu e viu și lucrător. Dar să nu-mi aluneci la asemănări omenești, ci înțelege pretutindeni ceea ce-i mai mare pentru Dumnezeu, luând comparația cuvântului pentru dovedirea aceleiași lucrări; pentru că și mintea ta toate le lucrează prin cuvânt.

Pentru ce nu este și Duhul fiu al Fiului. Pentru că nu este din Dumnezeu prin Fiul, ci ca Treimea să nu fie socotită o mulțime necircumscrișă care să dea de bănuiră că are fii din fii ca și la oameni¹³². Dar spui: „Dacă Fiul este chip al lui Dumnezeu, iar Duhul al Fiului și dacă Fiul este Cuvânt al lui Dumnezeu, iar Duhul este grai al Fiului, pentru ce nu se găsește că Duhul este fiu al Fiului?” Mă voi folosi cel mai tare de aceasta împotriva necredinței. Căci poruncești să se înțeleagă că este ori Fiu, ori zidire. Și, pentru că nu este numit Fiu, hulești că pentru aceasta este zidire Pricinitorul zidirii, Sfințitorul și dumnezeiescul Făcător al zidirii, Cel ce este slăvit cu numele de Domnul și Dumnezeu, Cel plin de lucrările dumnezeiești. Deci, de vreme ce ți se arată că este nevrednic de numirea de Fiu, căci e Altul decât Fiul și decât Tatăl, ia seama cum îi face fii pe cei ce se sfințesc! Dacă tu ești fiu al lui Dumnezeu prin Duhul, cum va fi Duhul străin de înfiere¹³³? Iar dacă tu ești Dumnezeu prin Duhul, cum va fi Duhul străin de dumnezeire? Vei întreba în schimb iarăși: „Dar pentru ce nu a luat nume de fiu?” Nu socotești vrednic lucru a lua aminte la cele grăite, dar întrebi de motivul celor ce nu sunt grăite, ca saducheul care nu primește învierea, ci iscodește felul învierii și nu bagă în seamă ceea ce s-a grăit din cauza a ceea ce nu s-a grăit. Dacă vom tăcea, nevoind să iscodim cele ale lui Dumnezeu, presupui că slava dumnezeiescului Duh este mai mică pentru că nu I se atribuie denumirea de Fiu, pentru că nu poți să întrebi aceasta. Dacă mărturisești că se fac mii de fii prin atribuire datorită Duhului, pentru ce să nu fie numit Duhul Fiu prin atribuire, fiind mai bun în tot chipul decât cei înfiați prin har prin El? Pentru aceasta ar trebui mai degrabă să nu fie micșorat datorită

¹³² Aceasta este una din cele mai clare afirmații împotriva dogmei Filioque.

¹³³ Starea de fiu.

numelui. Dar noi răspundem după putere și despre aceasta pentru noi înșine. Deoarece îți era de ajuns să taci dacă ți-ar fi fost pusă și ție aceeași întrebare. Spunem, deci, că, dacă se zice că este fiu din Fiul, s-ar da oamenilor care aud (aceasta) bănuirea că Treimea Dumnezeirii este o mulțime¹³⁴. Căci ar fi fost un motiv ca, dacă se naște un fiu din Fiul, se va naște și din acesta un altul și iarăși altul și s-ar face tot așa o mulțime. Pentru aceasta Apostolul a propovăduit limpede că Duhul este din Dumnezeu, spunând că «am luat Duhul cel din Dumnezeu» (1Cor. 2:12). Și a făcut lucru vădit faptul că se ivește prin Fiul, numindu-L Duh al Fiului, ca și al lui Dumnezeu, ca [duhul] omului. Dar s-a păzit să zică cum că e Fiul al Fiului ca Tatăl cel Unul să fie Dumnezeu, Care rămâne pururea Tată și Care este veșnic Cel ce este; Unul să fie Fiul, născut prin naștere veșnică, fiind fără de început împreună cu Tatăl Fiul adevărat al lui Dumnezeu, Care este pururea Cel ce este, Dumnezeu Cuvântul și Domnul; și Unul să fie Duhul Sfânt, Duh Sfânt cu adevărat după cum este scris, împreună slăvit cu Tatăl și cu Fiul, Care e numit și Duh al gurii de proorocul David, Care am învățat că este și deget al lui Dumnezeu de la Domnul, Care spune în Evanghelie: «Dacă Eu scot demonii cu degetul lui Dumnezeu» (Lc. 11:20). Acestea sunt grăite și sunt bune așa cum sunt pentru cei ce cred fără iscodire în Dumnezeu și în Cuvântul și în Duhul, fiind o singură Dumnezeire, singură închinată. Și nu

134 Dumnezeu-Treimea este unime, nu-i diversă. Cele două Persoane sunt deodată și strâns legate între Ele, unitar. Astfel, Tatăl implică un Fiul. Doimea arată comunicarea, dragostea. A treia Persoană aduce desăvârșirea, le scoate pe celelalte două din monotonie. Face ca dragostea să nu se răsfrângă doar asupra prietenilor, ci asupra tuturor, și a neprietenilor. Astfel, existența Tatălui desăvârșită implică două Persoane deodată cu El, Una născută, Alta purceasă din El.

se face nicidecum vreo furișare de mulțime¹³⁵, ci, fiind Fiecare Unul, este cunoscut în cadrul Treimii, Unul Tatăl, Unul Fiul și Unul Duhul Sfânt.

Cum că, și fără ca Duhul să fie numit Fiul, e arătat că este din Dumnezeu și cum trebuie acomodate comparațiile omenești la Dumnezeire și că nu trebuie anulate. Nu urmează să avem cunoașterea a ceva mai puțin decât că Duhul există din Dumnezeu când auzim că El este Duh al gurii Lui. Dar e suficient și acest nume al Lui pentru a arăta că existența Lui este din Dumnezeu. Căci nici Fiul, nici nașterea nu e ceva propriu Dumnezeirii, ci e ridicată de la asemănarea omenească. Asemenea este și denumirea duhului¹³⁶. Așadar s-a folosit de aceasta dumnezeiasca Scriptură și pentru dumnezeiescul Duh, înfățișând altfel pe Cel din Dumnezeu deoarece nu trebuia să-L arate și pe Acesta prin aceeași asemănare¹³⁷, după cum s-a grăit mai înainte. Dar tu, asemenea necredincioșilor, te pui împotriva dumnezeieștii învățături, sporind în hulă. Pentru că nu se numește naștere ieșirea Duhului din Dumnezeu, pentru aceasta anulezi ieșirea Duhului din gura lui Dumnezeu și, pentru că nu Se numește Fiul, pentru aceasta nu crezi că El este Duh al gurii

135 Nu se ajunge astfel la o mulțime de dumnezei, ci Treimea rămâne neschimbată. Căci Tatăl naște pe Fiul și purcede pe Duhul, El fiind Cel ce ține unitatea Treimii în jurul Său și nu este o Treime dispersată, ca la bunicii care au fii și nepoți. În plus, Fiecare își are locul Său: Tatăl este izvorul Dumnezeirii, Fiul este din El prin naștere, iar Duhul este tot din Tatăl, dar altfel, prin purcedere. Deci nu pot fi confundate Persoanele Treimii, nu sunt o repetare a Unuia, ceea ce ar conduce la ceva de prisos. Ci cele trei Persoane sunt de așa natură încât Se îngemănează, ajungând la o unitate, dar la o unitate mai simplă decât dacă Dumnezeu ar fi fost unipersonal.

136 E la fel cu nașterea, adică nu e ceva propriu lui Dumnezeu, ci atribuit după înțelegerea noastră.

137 Dacă Duhul e din Dumnezeu altfel decât este Fiul și Cuvântul, trebuia găsit alt mod de a arăta aceasta.

lui Dumnezeu, ci lucru al mâinilor lui Dumnezeu. Și, disprețuind analogiile omenești, răstorni dumnezeieștile dogme din ele, pe când ar fi trebuit să ascuți dumnezeieștile graiuri cu frică și să primești cu bunăcredință tot ce se spune și nu să iscusești nebunii împotriva bunei-credințe. Dumnezeu nu naște ca omul, dar naște cu adevărat și Cel născut din El, Cuvântul, Se arată că nu e omenesc, dar Se arată cu adevărat din El. Și trimite pe Duhul prin gură, nu ca omenește, pentru că nici gura lui Dumnezeu nu e trupească. Dar e din El și Duhul, nu e din altă parte. Dumnezeu lucrează cu mâinile netrupește, lucrează nu aducând din Sine cele create, ci întemeindu-le prin lucrare, după cum omul care lucrează cu mâinile nu scoate din sine lucrul. Nu strămuta hotarele cuvintelor dumnezeiești, spunând că Duhul Fiului e făptură, nici nu cerceta despre Fiul de ce nu este numit duh, nici despre Duhul de ce nu-i fiu! Nici nu ponegi pe Fiul și pe Duhul că sunt făpturi! Fiul lui Dumnezeu este rod sfânt din Cel Sfânt, veșnic din Cel veșnic, dăruitor al Duhului Sfânt spre susținerea și formăluirea zidirii. Cel ce strică pe Fiul strică obârșia creării tuturor. Căci începutul înființării tuturor este Cuvântul lui Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut. Cel ce destramă pe Duhul taie desăvârșirea celor făcute. Căci prin trimiterea și prin dăruirea Duhului se fac cele făcute. Cel ce iese din Dumnezeu nu iese în timp, deși își face lucrările în timp. Cuvântul este dintotdeauna și înainte de a fi fost arătat de Moise, ca vorba omenească, pentru a-L tâlculi pentru zidirea făcută prin El după felul omenesc. Duhul este dintotdeauna și, înainte de a fi fost suflat și dat, Moise a scris despre El în chip trupesc când a pus în scris lucrarea făcătoare de viață care se face prin El.

Cum că, dacă ar spune cineva că Duhul nu-i din Dumnezeu, n-ar fi nici Cuvântul. Semnele de

recunoaștere care tâlcuiesc familiaritatea cu Dumnezeu și înrudirea dumnezeiască, adică pe Cuvântul și pe Duhul, le ciunțești, dar cele ce arată firea din afară și dimprejur, numai pe acestea le primești, lucrarea mâinilor și facerea lucrurilor. Căci, dacă nu crezi că Duhul fășnește din gura lui Dumnezeu, nu vei crede nici în Cuvântul. Deoarece și David grăiește, slăvind împreună pe Cuvântul și pe Duhul: «Cu Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor» (Ps. 32:6). Și Moise, după ce a înfățișat cum au fost făcute lucrurile cu Cuvântul, a arătat că au fost făcute vii cu Duhul la facerea după chip a omului. Deci cum s-ar putea despărți cele nedespărțite, Cuvântul lui Dumnezeu și Duhul cel din Dumnezeu prin Fiul? Iar dacă Duhul nu este crezut, nici Cuvântul nu este crezut. Ascultă cum spune Pavel că chipul nostru cel după Dumnezeu se desăvârșește în Duhul: «Noi toți, cu fața descoperită, privind ca în oglindă slava Domnului, ne preschimbăm în același chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului» (2Cor. 3:18). Așadar făptura cea după chip este prin Cuvântul și în Duhul. „Dar, zici, Duhul Sfânt face Dumnezeu și face prin Fiul” și ți se pare că citatul «toate prin El s-au făcut» (In. 1:4) cuprinde și pe Duhul. Așadar pentru tine Treimea se arată a fi doime? Căci, dacă Duhul este la un loc cu toate, cum va fi cu Tatăl și cu Fiul? Dar, dacă Duhul nu-i cu Tatăl și cu Fiul, cum va fi Treimea Treime? Și cum va fi sfințitor botezul a toată lumea în numele Treimii? Dar zici că El e numărat laolaltă și cu apa, de vreme ce e zidire, după cum este și apa, căci spune Domnul: «De nu se va naște cineva din nou din apă și din Duh...» (In. 3:5). Și aceasta este puțin. Tu Îl cobori pe Duhul cel dumnezeiesc și până în gheenă pentru că spune Ioan: «El vă va boteza în Duh și cu foc» (Mt. 3:11). Cât de mult covârșește aceasta necredința, dacă

legi vrednicia apei de Duhul Sfânt deoarece apa se sfințește prin coborârea Duhului? Căci ție ți s-a părut că sunt egali Cel ce sfințește și ceea ce este sfințit și nu te înfricoșezi să te numeri laolaltă cu Dumnezeu Fiul în aceeași lucrare și slavă, tăind lucrarea și slava cea una prin a ta¹³⁸. Pentru că Se folosește de apă pentru curățirea trupurilor, pentru aceasta ai socotit că Duhul este de o vrednicie cu apa. Și nu spui că medicamentul care se folosește de materii este de aceeași vrednicie cu materiile, ci e mai presus decât materiile. Dar pe dumnezeiescul Duh, dacă se folosește de apă pentru curățirea întinăciunilor păcatului, îl cobori la nevrednicia și la smerenia apei, a apei, care e dată spre folosul de obște și al necredincioșilor, a apei, prin care toți se curăță de murdăriile trupului. Dar, dacă te-ai gândit și la foc, în ce fel ai cutezat să-l înțelegi? Mă minunez de lipsa de minte dacă nu te înfricoșezi cu adevărat de foc. Hristos botează în Duh pe cei vrednici de sfințire, iar pe cei nevrednici îi aruncă în foc, dând răului pe cei înstrăinați de bine. Pentru aceasta ție ți se pare că binele și răul sunt frați și împreună-zidite și părtașe una cu alta. Și, când arătăm noi că aceleași lucrări sunt ale Tatălui și ale Fiului și ale Sfântului Duh, nu vezi unirea, nici nu înțelegi dumnezeiasca Lui slavă când se propovăduiește că Duhul Singur este în slava lui Dumnezeu, când spun apostolii: «Acestea spune Duhul Sfânt», ca și proorocii: «Acestea zice Domnul»? Și, când spun că este ispitire a Domnului ispitirea Duhului, când zice Petru către cei ce ispiteau: «pentru ce v-ați înțeles să ispitiți Duhul Domnului?» (FA 5:9) și către aceiași: «N-ați mințit oamenilor, ci lui Dumnezeu» (FA 5:4)? Dacă apostolii spun că «Ni s-a părut nouă și Duhului Sfânt» (FA 15:28), nu punându-se pe ei înșiși deopotrivă cu puterea Duhului, ci

138 Adică nefăcând deosebirea între lucrarea sfințitoare a lui Dumnezeu și cea sfințită, a noastră, a făpturii.

supunându-se ei, ca și cum ar fi fost călăuziți atunci de El, ca și cum ar fi spus că era o singură cunoaștere și cugetare cea a lor și a Duhului, și o singură putere, tu te silești să cobori pe Duhul la nivelul zidirii, după cum afirmi că și Moise este egal cu Dumnezeu, dacă auzi că: «a crezut poporul lui Dumnezeu și lui Moise, slujitorul Lui» (Ieș. 14:31). Dar este vădită diferența între Stăpân și rob, pe care arătând-o cel ce a scris, a zis: «Moise, slujitorul Lui». Căci Dumnezeu a fost crezut ca Stăpân și ca Cel ce a trimis pe Moise, iar Moise ca slujitor trimis. Așa I S-au părut și Duhului în chip stăpânitor legiurile date Bisericii, iar apostolii au gândit ca niște slujitori poruncile rostite prin ei. Dar Duhul nu e rob. Căci zice: «Domnul este Duhul» și «unde este Duhul Domnului, acolo e libertate» (2Cor. 3:17). Și Israel se supune poruncilor Duhului, fiind povățuit cu frică, iar Biserica creștinilor este înfiată, fiind sfințită prin dragoste. De aceea zice Pavel: «Căci n-ați luat iarăși duhul robiei spre temere, ci ați luat Duhul înfierii, prin Care strigăm: Avva-Părinte!» (Rom. 8:15). Căci nu face fiu din rob cel ce este în robie, nici nu se apropie de Dumnezeu ca de un Tată datorită părtășiei cu robul, nici nu lucrează robul toate cele ale lui Dumnezeu după cum voiește. Nici n-ar fi zis cântărețul că venirea Duhului ajunge la toate dacă era rob sau zidire, numindu-l față și mână a lui Dumnezeu și spunând: «Unde mă voi duce de la Duhul Tău? Și de la fața Ta unde voi fugi? De mă voi sui în cer, Tu acolo ești; de mă voi pogori în iad, de față ești. De voi lua aripile mele de dimineață și mă voi sălășlui la marginile mării,

și acolo mâna Ta mă va călăuzi și mă va ține dreapta Ta» (Ps. 138:7-10). Căci Duhul este Cel ce umple toate, după Scriptură: «Duhul Domnului a umplut lumea» (Înț. Sol. 1:7), zice Solomon. De aceea

Duhul Se cunoaște după șapte lucrări, pe care le-a spus Isaia, și Zaharia a zis că Duhul are șapte ochi, spunând așa: «Aceștia sunt ochii Domnului, care privesc pe pământ» (Zah. 4:10). Dar și ceea ce s-a spus, că «Eu plinesc cerul și pământul, spune Domnul» (Ier. 23:24) arată plinirea cea prin dumnezeiescul Duh, după cum zice Dumnezeu și prin Zaharia: «Eu sunt în voi și Duhul Meu a statut în mijlocul vostru» (Agheu 2:4-5). Dar au fost grăite de dinainte și altele mai multe decât acestea despre faptul că Duhul este Cel ce umple (plinește) zidirea. Deci cine nu pricepe dumnezeiasca slavă a Duhului când aude: «Unde mă voi duce de la Duhul Tău?» și iarăși: «cerul și pământul Eu le plinesc, spune Domnul»? Văd că prezența în toate a lui Dumnezeu și a Duhului cea numită cuprinzătoare se adună într-unul și același punct. Dar tu, neputând să înțelegi sau să spui prin acestea că Duhul este nezidit, spui că Însuși Dumnezeu este numit duh. Dar nu Se sălășluiește Dumnezeu prin Sine în zidire¹³⁹, nici n-ar putea cineva să-L primească pe Dumnezeu fără Duhul lui Dumnezeu, auzind limpede pe Apostolul care scrie acestea despre sălășluirea în noi: «Căci nouă ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Lui. Căci Duhul toate le cercetează, chiar și adâncurile lui Dumnezeu. Căci cine dintre oameni știe cele ale omului decât duhul omului care este în el? Așa și cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu. Iar noi n-am luat duhul lumii, ci Duhul cel din Dumnezeu ca să știm cele dăruite nouă de Dumnezeu» (1Cor. 2:10-12). Așadar, dacă prin acestea n-ar putea nimeni să audă că Duhul lui Dumnezeu este Dumnezeu (cu toate că văd că El este așa de deplin în slava lui Dumnezeu ca duhul omului în om), să nu silească a se spune că Duhul lui Dumnezeu este

¹³⁹ Nu Se sălășluiește Dumnezeu Însuși în fapte, ci harul Său.

Însuși Dumnezeu! Prin cuvintele: «Duhul Meu, Care este asupra ta» (Is. 59:21) a arătat nu pe Dumnezeu, ci pe Duhul cel de la Dumnezeu. «Duhul Domnului peste Mine, pentru care M-a uns» (Is. 61:1). Duhul ungerii a fost numit Duhul Domnului. Unul este dumnezeiescul Duh; să nu spună cineva mai multe decât Unul, deși Duh este numit Dumnezeu de către Domnul. A arătat prin numirea de duh pe Tatăl pentru că e netrupesc. Căci, precum Duhul este Dumnezeu, după cuvântul: «sunteți templu al lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi» (1Cor. 3:16), așa și Dumnezeu este duh, Treimea nefiind tăiată, nici despărțită prin fire, așa încât nici numele nu sunt despărțite. De aceea, Unul fiind Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu prin firea părintească și prin numele părintesc¹⁴⁰. Și, Un Domn fiind Fiul, Domn este Tatăl, fiind chemat prin numele chipului, ca prototip și Născător al Lui. Așa și Duhul este Domn, având denumirea de la Domnul, de Care și este dăruit, și Domnul este numit Duh de la chipul Său, deoarece și Dumnezeu este numit duh de la El. Nu trebuie să se facă trei Dumnezei, nici trei Domni, nici trei Duhuri din această pricină, ci trebuie să fie cunoscută unimea Treimii din împărtășirea numelor. Cu toate acestea tu ai ajuns la o așa scrânteală încât desparti și pui deoparte pe Duhul de Tatăl și de Fiul, așa încât spui că viața veșnică este vestită prin Tatăl și prin Fiul, fără Duhul, pentru că spune Domnul: «Aceasta este viața veșnică, să Te cunoască pe Tine Singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis» (In. 17:3). Prin urmare, dacă ție-ți pare că Duhul este înlăturat pentru aceasta, botează-te cu botezul vieții

¹⁴⁰ Fiul Unul-Născut este Dumnezeu deoarece este născut din Dumnezeu și moștenește firea Lui. În plus, este Fiul, fiind din Tatăl. Este Dumnezeu prin firea dumnezeiască a Tatălui și Fiul de la atributul Aceluia de Tată.

fără Duhul! Iar dacă moștenești în Duhul viața, cum bați câmpii că viața veșnică este fără Duhul? «Dacă cineva nu are, zice, Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui» (Rom. 8:9). Deci cum vei trăi în veac dacă nu ești al lui Hristos? Și nu ești al lui Hristos dacă nu ai Duhul Lui. Dar zici: „Pentru ce n-a adăugat: Ca să Te cunoască pe Tine Singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis, și pe Duhul Sfânt?” N-a făcut aceasta, o, oamenilor, despărțind pe Duhul de doime, ci, dimpotrivă, legându-L și arătându-L pe Duhul nedespărțit de Tatăl și de Fiul. Deoarece, când zice Pavel: «Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat» (Gal. 3:27) n-a făcut ca sfințirea să fie și fără Tatăl, ci a arătat prin Fiul și pe Tatăl¹⁴¹. Și, când zice: «Căci nouă ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său», n-a înlăturat pe Fiul, Care spune: «nimeni nu cunoaște pe Tatăl decât Fiul și căruia va voi Fiul să-i descopere» (Mt. 11:27). Iar dacă, chiar și fără a numi pe Tatăl, este arătat și Născătorul odată numirea Fiului și, chiar dacă Fiul nu e numit, este arătat Cel Născut prin numele părintesc. Așa și aici nu este numit Duhul, dar este înțeles prin Cel ce-L dă și-L împărtășește. Sau și când zic apostolii: «Acestea spune Duhul Sfânt», ne vom gândi că numai Duhul ne povățuiește și ne vorbește cele ce urmează și nu ne vom gândi că povățuirea și proorocia încep de la Tatăl prin Fiul? Și, când se spune că Copilul cel sfânt S-a născut din Duhul Sfânt, nu ne vom gândi că Duhul a venit fără Cuvântul în ipostasul Pruncului, cu toate că Ioan spune că: «Cuvântul trup S-a făcut» (In. 1:14) și întruparea este descrisă prin Cuvântul. Dar este arătat prin toate că și Duhul este în Cuvântul, și Cuvântul este în Duhul, unirea după dumnezeire nefiind despărțită. Căci adunarea celor trei nume enumeră și înfățișează Treimea, iar arătarea numelor

¹⁴¹ Subînțelege pe Tatăl Care este văzut în fiul.

câte unul ține loc de unimea Treimii, ca în citatul: «din El și prin El și în El sunt toate» (Rom. 11:36) a adunat într-o numire trăsătura Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. «Căci este Un Dumnezeu, din Care sunt toate și Un Domn, prin Care sunt toate, și Un Duh, în Care sunt toate» (1Cor. 8:6), după cum este spus: «iar voi nu sunteți în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi» (Rom. 8:9). Așa încât «în Dumnezeu viem și ne mișcăm și suntem» (FA 17:28), arătând limpede că ceea ce-i caracteristic Duhului este în Dumnezeu. Zidirea nu e înconjurată de zidire și viază și este și are trebuință de ea pentru a fi întărită prin puterea Celui ce a făcut-o. Dumnezeu nu e slăvit prin lucrarea zidirii, spunându-se că El este Cel în Care viem și ne mișcăm și suntem, ci cu adevărat Duhul dumnezeiesc întărește întru ființă toate cele de la Dumnezeu și cele prin Fiul. De aceea și dă trăinicia ființării prin împărtășirea cu El. Și viem iarăși întru El noi, cei ce ne-am stricat prin separarea de El. Multe se pot spune care arată că Dumnezeu este în zidire și zidirea în Dumnezeu, care semnifică pe Duhul, dar ne mulțumim cu cele grăite, ca și cu niște pilde pentru mai multe altele¹⁴², arătând celor rătăciți că reaua lor credință împotriva Duhului este și împotriva lui Dumnezeu, de vreme ce se sârguiesc să cunoască slava lui Dumnezeu, care este a Duhului.

Cum că nu se face cunoscut din aceeași denumire, ci din unitatea firii dumnezeiești. Dar vorbește și de duhul omului, zice, ca în citatul: «Lua-vei duhul lor și se vor sfârși» (Ps. 103:29), și de Duhul lui Dumnezeu, ca în citatul: «Nu va rămâne Duhul Meu în oamenii aceștia» (Fac. 6:3), și de duh de vânt, ca în citatul: «Va sufla duhul Lui și vor curge apele» (Ps. 147:7) și altele multe câte le-ar afla careva. Cel întemeiat

¹⁴² S-au spus puține din cele multe ca dovadă pentru toate. Trebuie crezute toate pentru acestea.

cu bună-credință în dumnezeieștile înțelesuri va asculta mai bine, spunând pentru opoziția potrivnicilor că, dacă va socoti cineva să arate identitatea din aceleași nume, ce va face, pentru că sunt multe care se numesc și se cheamă? Doar pentru Unul este proprie această vorbă, când Domnul și adevăratul Dumnezeu spune: «Eu sunt Cel ce este». Dar se spune că sunt și mulți părinți, dumnezei, născători, înțelepți, puternici, creatori, care se potrivesc numai lui Dumnezeu prin fire pururea. Așijderea se spune că cele ce nu s-au născut încă, dar urmează să se nască sau să se facă sunt nenăscute. După cum și învierea morților nu s-a petrecut încă, este nenăscută, urmând să fie. Sau, după cum, urmând să se facă un degetar de fier, este nenăscut în firea fierului. Sau, după cum, când se atinge focul de apă sau de piatră sau de altă materie, aceasta se face așijderea foc. Iarăși înțelegem că e nenăscut și fără ființă ceea ce n-a fost niciodată nicidecum. Dacă zice cineva că ceva este fără ființă, atunci nimicește ipostasul și subzistența ființei. Fără ființă și neipostaziat arată o fire care nu subzistă, nici nu desemnează defel vreo ființă. Iar dacă vorbește cineva de ceva înființat și neipostaziat, arată ființa care subzistă¹⁴³. Iar dacă spune că Dumnezeu este Nenăscut sau Cel Nenăscut cu articol, punând pe Dumnezeu înainte sau dându-I iarăși același nume, nu nimicește ființa, nici ființarea lui Dumnezeu și nu spune că aceasta este nenăscută, ci arată că ființa lui Dumnezeu nu e zidită¹⁴⁴. Dar n-a arătat de acum ce este ființa lui Dumnezeu dacă n-a nimicit ființa lui Dumnezeu. Nu spun de ce fel și câtă este, precum făgăduiesc aceia să

143 Spre exemplu, un mânz care încă nu s-a născut. Ideea și ființa este, dar nu-s concretizate.

144 Dumnezeu e nenăscut în sensul că-i nezidit, pe când alte lucruri nenăscute sunt zidite, dar n-au venit încă la existență. E altceva.

arate, vorbind în deșert, ci aceasta, cum arată numele de nenăscut ce este ființa lui Dumnezeu. Iar cum că este ceva și ce este acel ceva, ce fel sau ce este, cu mult mai mult este nearătat dacă-i neurmat pentru toată firea zidită. Căci, dacă judecățile Lui sunt adânc mare, după cum zice proorocul (Ps. 35:7) și căile Lui neurmăte (Rom. 11:33), prin urmare sunt cu totul de necercetat, după Apostol, cu cât mai mult El, ale Cărui judecăți și căi sunt așa? Și nu-i de mirare că Dumnezeu Însuși este astfel, de vreme ce cele ale Lui sunt așa. Căci, dacă cele ce le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici nu s-au suit la inima omului, după cum este scris, cu cât mai mult va zice cineva dintre cei ce cred în El cu bună-credință și neprefăcut că firea lui Dumnezeu Însuși, Care a pregătit acestea este mai negrăită? Chiar dacă sunt numite cuvinte multe, dar Unul este Cel veșnic al lui Dumnezeu, Care și este propovăduit în Evanghelie că este Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut. Și sunt numiți mulți fii ai lui Dumnezeu în Scriptură: «am născut fii și i-am înălțat» (Is. 1:2) și iarăși: «Israel, fiul Meu cel întâi-născut» (Ieș. 4:22). Sunt înfiați de adevăratul Dumnezeu prin atribuire și prin imprimare și sunt fii adoptivi și nu adevărați. Căci lucrurile sunt puse în mișcare de fire și de adevăr. Iar dacă nu este născut prin fire și ființial din El după înlăturarea neasemănarilor, unde se vor afla cei prin atribuire? Dar cei prea neînvățați în cele omenești se leagă de Dumnezeire și cad pentru că înțeleg într-un singur fel Scripturile cele grăite în multe feluri, nerăbdând să fie călăuziți bine. Căci «netede sunt căile Domnului și dreptii vor merge pe ele» (Osea 14:10), iar necredincioșii se vor împiedica în cele netede. Și minunea este că cei sănătoși în credință se folosesc de ele, iar cei ce bolesc de întrebări și de contradicții se vatămă de ele, după cum a zis Apostolul. Pentru că

boală a sufletului este ă cerceta rău și sucit despre Dumnezeu și cel mai mult cu necredință, ceea ce e învederat tuturor. Căci, dacă nu cred Înșuși Atotsfântului Dumnezeu în cele despre El, cum vor asculta de proorocii și de apostolii Lui, care spun în dumnezeieștile Scripturi cele despre El și despre cele ce urmează să nădăjduiască de la El? Căci cel ce se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că este. Să creadă, căci nu se preocupă cu necredință de ceea ce este ceva, decât de ceea ce nu este. Căci Cel ce este era și este și va fi pururea și dă tuturor existența ca Cel ce este prin fire Dumnezeu. Deci pentru ce nu crezi, omule? Nu crezi că Dumnezeu are un Fiu al Său și cercetezi cum a născut Dumnezeu? Iar dacă întrebi cum este la Dumnezeu, vei întreba totodată și unde, ca într-un loc, și când, ca în timp. Dacă e nepotrivit să întrebi aceasta despre Dumnezeu, ar fi mai nepotrivit să nu crezi. Poate că încă nu te-ai înroșit, fiind în necredință. Căci cercetezi ca să afli nu credință, ci necredință. Aceasta este adevărat, după cum s-a scris: «În sufletul care meșteșugeste rele nu va intra înțelepciunea» (Înt. Sol. 1:4). Dar Avraam a crezut lui Dumnezeu și i s-a socotit lui ca dreptate și a fost numit prieten al lui Dumnezeu. Fericitul Avraam este și se numește prieten al lui Dumnezeu. Prieten pentru credință, prieten prin ascultare de Dumnezeu. Dar tu ești vrăjmaș pentru necredință și neascultare de Dumnezeu. A crezut Avraam lui Dumnezeu, a crezut ca el, n-a fost necredincios ca voi. Pentru aceasta este el prieten, iar voi vrăjmași. Vrăjmașii Domnului au mințit Lui, după cum s-a scris, pentru că spun că Fiul prin fire al lui Dumnezeu este înfiat prin atribuire și prin har și că Ziditorul este zidire și că Făcătorul este făptură și că Cel ce este pururea în Tatăl n-a fost cândva, zicând că Fiul Care este din Dumnezeu Cel

ce este S-a ivit din neființă¹⁴⁵. Dar nu mint numai împotriva lui Dumnezeu Fiul, luptându-se cu Dumnezeu și cu Hristos, ci nu încetează să se lupte și cu Duhul, nevoind să ia la sensul propriu pe Duhul lui Dumnezeu, împotrivindu-se dumnezeieștilor Scripturi cu cerbie și cu inimă netăiată împrejur. Cine se va împotrivi la această credință bună și mărturisire mântuitoare: Dumnezeu, Cuvântul, Duhul; Tatăl, Fiul și Duhul¹⁴⁶? Fiul nu e străin, nici Duhul nu e diferit de Dumnezeu Fiul, nu sunt despărțiți prin locuri, nu sunt cuprinși de veacuri, nici nu sunt măsurati prin intervale. N-a fost lipsit vreodată Fiul de Tatăl, nici Duhul de Fiul, ci a fost dintotdeauna aceeași Treime neschimbată și nemodificată. Fiul nu e Tată, ci Tatăl e Născătorul Fiului după cum e mintea părintele cuvântului, ca puterea celui puternic, după cum naște înțeleptul înțelepciunea, ca Ipostas cu caracteristici proprii. Iar Fiul este dintotdeauna Fiu, fiind pururea ca înfățișare a lui Dumnezeu, pentru că Fiul este chip firesc al lui Dumnezeu. Dar și Duhul se spune că este chip al Fiului și Duhul lui Dumnezeu este numit și deget al lui Dumnezeu, și Duh al lui Dumnezeu, și grai al gurii, și duh bun și drept și stăpânitor, și duh de putere, și Domn, și Dumnezeu, ca și Cuvântul. Căci, dacă Duhul întărește cu Dumnezeu Cuvântul puterile cerurilor, cum să fie diferit? Cei ce-L primesc sunt temple ale lui Dumnezeu, Care este numit și duh al gurii lui Dumnezeu și Se arată a fi pricină a creației cu Cuvântul, Care lucrează toate ca Dumnezeu după cum voiește, după cum zice Apostolul, Duhul înfierii, pricinuitorul eliberării, Care suflă unde vrea dumnezeiește, pe Care Domnul a toate Îl numește

¹⁴⁵ Dacă Fiul se naște din Dumnezeu, iar Dumnezeu este dintotdeauna, atunci El nu poate fi din neființă.

¹⁴⁶ Tatăl arată pe Fiul, iar Dumnezeu și cu Cuvântul Lui indică pe Duhul.

lămurit și Duh al adevărului, Care S-a coborât peste El din cer în chip de porumbel, Care a sfințit trupul Domnului cu putere, Care umple lumea, Care este de față în tot locul ca Dumnezeu și Care este nedespărțit pururea de Dumnezeu, Care cunoaște toate ale lui Dumnezeu precum duhul cel din noi cele ale noastre, spun de duhul omenesc din noi¹⁴⁷. Căci așa zice: «Cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu»(1Cor. 2:11). Și iarăși zice Mântuitorul: «Nimeni nu cunoaște Cine este Fiul decât Tatăl și Cine este Tatăl decât Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere»(Mt. 11:27). Aceasta este asemănătoare cu aceea și aceea este același lucru cu aceasta. «Căci nouă, zice, ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său»(1Cor. 2:10). Așadar vezi că odată descoperă Tatăl pe Fiul, odată Fiul pe Tatăl, iar altă dată Duhul pe Tatăl și pe Fiul asemenea. Așa încât îți este arătată toată Dumnezeirea, odată pentru Tatăl se face numirea, altă dată pentru Fiul și pentru Duhul. Și îți dezleagă limpede nelămurirea proorocească Apostolul și nu îngăduie să fie înțeleasă Dumnezeirea într-o Singură Persoană datorită glasurilor care arată cum trebuie să fie socotită aceasta. Deoarece și el, cu toate că peste tot Persoana Fiului se propovăduiește pretutindeni limpede că este creatoare, totuși a legat toată creația de Persoana Tatălui. Sau nu este El Cel ce spune: «Un Dumnezeu, Tatăl, din Care sunt toate și noi în El; și Un Domn Iisus Hristos, prin Care sunt toate și noi prin El»(1Cor. 8:6)? Și aici a grăit limpede de Unul și de Altul și a dat mărturie că toate prin Fiul s-au făcut, iar către romani a zis doar de Unul (11:36) și a adăugat că toate sunt prin El, nu numai din El. Așa încât doimea este arătată prin doime sau Treimea prin

¹⁴⁷ Căci și Dumnezeu cunoaște mai bine ale noastre, fiind Duh și cunoscător al inimilor.

Treime, de asemenea la același Apostol se dă mărturie și la prooroci că doimea nu se desparte. Propovăduind mai degrabă Unimea ca Treime, dar neștiind unitatea Dumnezeirii, [ei] propovăduiesc într-o Persoană pe Cele Trei. Și Dumnezeu este arătat vorbind la început, la facerea lumii, către Fiul și Duhul, după cum L-a înfățișat Moise într-un mod mai omenesc vorbind și spunând: «Să facem om după chipul și asemănarea Noastră»(Fac. 1:24). Cui a spus «să facem» dacă nu Cuvântului și Fiului Unul-Născut, prin Care toate s-au făcut, după Evanghelist, și Duhului, despre Care este scris: «Duhul dumnezeiesc este Cel ce m-a făcut»(Iov 33:4)? Iar dacă nu spune despre Cineva expres sau nu vorbește cu Cineva, totuși este arătat că nu vorbește numai despre Sine când zice: «Iată, Adam s-a făcut ca Unul din Noi»(Fac. 3:22) și iarăși: «Veniți, coborându-Ne, să le amestecăm limbile»(Fac. 11:7) ca să înțelegi pe Cei numărați împreună. Căci nu va cuteza cineva să pună la egalitate nici pe îngeri cu Creatorul și Stăpânul, nici iarăși să înțeleagă vreo Persoană asemănătoare cu Dumnezeu când se spune: «ca Unul din Noi» și «Veniți, coborându-Ne, să amestecăm». Dar se vede și din ceea ce se spune despre nenorocirea Sodomei: «A plouat Domnul pucioasă și foc de la Domnul din cer»(Fac. 19:24) și ceea ce se spune aproape de aceasta la prooroci de la Fața lui Dumnezeu: «I-am răsturnat, zice, după cum a răsturnat Dumnezeu Sodoma și Gomora»(Amos 4:11). Și Dumnezeu spune cu iubire de oameni altfel: «Mântui-i-voi pe ei întru Domnul Dumnezeu lor»(Osea 1:7), ceea ce nu se deosebește de cuvântul apostolesc care zice: «Dea lui Domnul să afle milă la Domnul în ziua aceea»(2Tim. 1:16). Dar ce zice Zorobabel și înțelepciunea lui Zorobabel? Oare nu ți se pare că înfățișează cu măsură și nu vădit ipostasul și viața adevărului, când zice: «tot

pământul cheamă adevărul și cerul îl binecuvintează și toate lucrurile se cutremură și tremură»(1Ezdr. 4:36)? Care e adevărul decât Cuvântul și Fiul lui Dumnezeu, prin Care sunt toate? Căci zice: «Eu sunt calea, adevărul și viața»(In. 14:6). Dar nu este adevăr decât ceea ce s-a născut din Cel adevărat prin fire și veșnic din El. De aceea adaugă, spunând: «Binecuvântat este Dumnezeul adevărului»(1Ezdr. 4:40), Care este Tatăl Adevărului-Hristos. Hristos este adevărul, pe Care Îl cinstește toată suflarea și tremură de El. Așa încât cele spuse acum spre învățătură, că este Cuvânt viu și Persoană desăvârșită și Duhul este așijderea, sunt de ajuns. Sunt multe și diferite chipuri omenești la Dumnezeu și nu presupunem pentru aceasta că Dumnezeu este om, după cum, dacă auzim de Persoană(Față), nu înțelegem ochi, urechi, mâini și picioare. Nici nu vrea să spună că Dumnezeu șade în cer ca pe scaun și pășește pe pământ ca pe un așternut al picioarelor Lui, ci ca supus puterii dumnezeiești. Așa, iarăși, de vei auzi de pânțec la Dumnezeu, nu te speria, gândindu-te la ceva trupesc, ci, înțelegând ceva duhovnicesc, vei culege ceva mai bun, descoperindu-ți-se luminat însăși nașterea lui Dumnezeu din El. Așa, iarăși, auzind de mâinile lui Dumnezeu, facerea Lui o face cunoscută limpede, iar urechea – auzul Lui, ochii – vederea Lui, aripile – acoperământul Lui. Așijderea și celelalte toate, fiecare în parte își păstrează înțelesul drept despre Dumnezeu, dar mai ales pentru cei ce cred drept. Deci folosirea numelor este pentru oameni pentru cunoaștere și deosebirea ființelor sau și a lucrurilor și a celor ce se înțeleg în jurul ființelor. Deci să nu te uimească pânțecul la Dumnezeu, pentru că nici mână nu are sau celelalte spuse înainte! Așadar nici nașterea la Dumnezeu să nu te uimească sau ceva din cele auzite! Iar dacă se teme cineva de vreo patimă

la Dumnezeu când a născut, poate să se teamă și de mișcare când a zidit și de efort, de luare a materiei și de nevoia de instrumente. Căci acestea se întâlnesc la oamenii care creează. Dacă acestea nu se atribuie lui Dumnezeu, nu este nici patimă la naștere. Căci nu poate firea nepătimitoare să cadă în patimă. Deci pentru ce se teme unde nu este frică? Dumnezeu nu pătimește când naște din firea Sa, să nu fie; nici nu se ostenește atunci când zidește din neființă ceva sau totul, să nu fie, nici să spună așa ceva! Iar dacă fugi de ceva, fugi de toate; dacă totul este asemănător, și ceva. Dacă ceva este omenesc, totul este; iar dacă totul nu este omenesc, nici ceva anume. Căci, dacă Dumnezeu le face pe cele din neființă cu voia, totul este fără efort și nu este aceasta ceva de necrezut pentru noi. Este mai de crezut tuturor ca Dumnezeu să nască din El prin firea dumnezeiască, cu dumnezeiască cuviință și fără patimă, Fiul adevărat, de-o-cinste, de-o-slavă, de un tron, de un sfat și împreună-lucrător, deoființă cu Dumnezeu-Tatăl și nu de altă ființă, nici diferit de Dumnezeirea cea unică a Aceluia. Dacă nu, nu-i nici închinat. Căci este scris: «Nu te vei închina altui dumnezeu»(Ps. 80:10), nici nu recomandăm să fie primit vreun Dumnezeu nou. Așadar să nu spui că este adăugire a închinării, nici că Fiul a fost ținut sub tăcere față de cei vechi, iar nouă ni s-a descoperit, dacă mărturisești că Fiul este Cuvânt creator. Căci părinții știau pe Cuvântul, se închinau Cuvântului lui Dumnezeu și, împreună cu Cuvântul, Duhului. Nu-L vei despărți pe El de Cel ce a spus: «Eu sunt Singurul Dumnezeu și nu este afară de Mine»(Is. 45:5) ca să fii nevoit să nu hulești pe Fiul cum că nu este Dumnezeu, nici să-L desparți pe El de Cel ce a spus: «Eu Singur am întins cerul»(Is. 44:24) ca să nu apostaziezi de a spune că Fiul este Creator, pentru că nu se desparte de

slava Unuia Dumnezeu Cel ce a întins cerul. Așadar cunoaște pe Tatăl în Fiul și slăvește pe Fiul în Tatăl! Nu împărți cele neîmpărțite, nu sfășia cele ce nu se pot sfășia! Cu toate că ereticii O rup, Treimea nu Se rupe, ci este Ceea ce este, deși altora nu pare. Căci Sfânta Treime este un grup și închinarea este într-o slavă unică și veșnică, Aceași Unică Dumnezeire fiind vestită pretutindeni nespărțită, nesfășiată, neîmpărțită, Care pe toate le plinește, pe toate le cuprinde, Care este în toate, creatoare, chivernisitoare, Care sfințește și dă viață. Această dumnezeiască și minunată împletitură nu se rupe, după cum scrie că „împletitura în trei nu se va rupe”. Cu această înțelegere a spus și fericitul Pavel, scriind undeva către cei ce cred drept: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți» (2Cor. 13:13). Căci, când toate sunt lucrate de Dumnezeu prin Fiul în Duhul, văd nedespărțită lucrarea Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. Și pentru aceasta toți sfinții sunt temple ale lui Dumnezeu și ale Fiului și ale Duhului Sfânt, în care locuiește o singură Dumnezeire și o domnie și o sfințenie a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh prin sfințirea cea una a botezului.

Către cei ce spun că despre Fiul și despre Tatăl este scris adeseori, iar despre Sfântul Duh numai la botez. Dacă Tatăl spune: «În zilele cele de pe urmă voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul» (Ioil 3:1), ce să zicem despre Fiul? Căci nu se scrie despre El aici. Iar dacă proorocul spune: «Acolo s-au întâlnit căprioarele și au privit fețele unele altora; cu număr au trecut și una dintre ele n-a pierit pentru că Domnul le-a poruncit și Duhul Lui le-a adunat» (Is. 34:15-16). Unde este Fiul? Și dacă spune: «Va ieși Duh de la Mine și toată suflarea Eu am făcut-o» (Is. 57:16), unde este Fiul? Și dacă spune

David: «Duhul Tău cel Sfânt nu-L lua de la mine!» (Ps. 50:13), unde este Fiul? Dacă el spune: «inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și Duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele!» (Ps. 50:12), unde este Fiul? Dacă spune el iarăși: «Duhul Tău cel bun mă va călăuzi la pământul drept» (Ps. 142:10), unde este Fiul? Iar dacă spune: «și cu duh stăpânitor mă întărește!», unde este Fiul? Dacă spune Iov: «Duhul dumnezeiesc este Cel ce m-a făcut», unde este Fiul? Dacă același Iov spune: «Duh este în muritori și suflarea Atotțiitorului este cea care mă învață» (Iov 32:8), unde este Fiul? Dacă David spune: «Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului» (Ps. 103:30), unde este Fiul? Iar dacă spune: «Unde mă voi duce de la fața Ta și de la Duhul Tău unde voi fugi?» (Ps. 138:78), unde este Fiul? Dacă spune: «Vai, fii apostati, acestea spune Domnul: Făcut-ați sfat nu prin Mine și v-ați înțeles nu prin Duhul Meu» (Is. 30:1), unde este Fiul? Dacă spune: «și va ieși toiag din rădăcina lui Iesei și floare din rădăcină va înflori și se va odihni peste ea Duhul înțelepciunii și al înțelegerii, Duhul sfatului și al tăriei, Duhul cunoștinței și al buneii-credințe și-L va umple Duhul de frica lui Dumnezeu» (Is. 11:1-3), cum vei despărți pe Duhul? Dacă spune: «Duhul Domnului peste Mine, pentru care m-a uns să bine-vestesc săracilor, să propovăduiesc celor robiți slobozenia și orbilor căpătarea vederii» (Is. 61:1), cum vei despărți pe Duhul? Și câte pot fi aflate cu sânguință din Scriptura cea Veche și din Noul Legământ despre Duhul, despre Fiul și despre Tatăl. «Bucură-te, cea cu har dăruită, Domnul este cu tine, căci iată, vei lua în pânțec și vei naște fiu». Și, după ce spune Maria: «După ce voi cunoaște aceasta, deoarece n-am cunoscut bărbat?», îngerul i-a spus: «Duhul Sfânt va veni peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri» (Lc. 1:31-35). Și

același inger spune către Iosif: «Nu te teme să iei pe Maria, femeia ta, căci ceea ce s-a născut în ea este de la Duhul Sfânt»(Lc. 1:38). Și iarăși spune Evanghelistul, tâlcuind cele de la proorocul: «ca să se împlinească ceea ce s-a scris: Iată, Copilul Meu cel ales, iubitul Meu, în Care a binevoit sufletul Meu, pune-voi Duhul Meu asupra Lui»(Mt. 12:18). Este scris și în Evanghelie: «Duhul suflă unde voiește și auzi glasul lui, dar nu știi de unde vine și încotro se duce. Așa este tot cel născut din Duhul»(In. 3:8). Așijderea și în Evanghelie: «Iar dacă Eu scot demonii cu Duhul lui Dumnezeu, atunci a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu»(Mt. 12:28). Și iarăși este scris: «Tot păcatul și hula se vor ierta oamenilor, dar hula împotriva Duhului nu are iertare»(Mc. 3:29). Și la botez S-a pogorât Duhul Sfânt și a rămas asupra Lui, iar îngerii, coborându-se, Îi slujeau Lui. Ca să cunoști că îngerii, coborându-se, Îi slujeau ca să arate supunerea, dar Duhul a rămas asupra Lui ca, auzind de rămânere, să înțelegi libertatea firii Lui. Dar este scris: «Și Tatăl, Care rămâne în Mine, Însuși face lucrurile Sale»(In. 14:10). Și iarăși este scris: «Iisus, plin de Duhul Sfânt, S-a întors de la Iordan și S-a dus întru Duhul în pustie, fiind ispitit patruzeci de zile de diavolul»(Lc. 4:1-2) și iarăși: «Luați Duh Sfânt! Căroră veți ierta păcatele, se vor ierta lor; iar căroră le veți ține, ținute vor fi»(In. 20:22). Și iarăși: «Adevăr vă spun, vă este de folos ca Eu să Mă duc; căci, dacă Eu nu Mă duc, Mângâietorul nu va veni la voi, Duhul adevărului, Care de la Tatăl purcede»(In. 15:26). Iar dacă spun: „Duhul nu vorbește de la Sine, ci va vorbi câte a auzit”, le spunem: Nici Fiul nu vorbește de la Sine, ci «Tatăl, zice, Care M-a trimis, Acela Mi-a zis ce să zic și ce să vorbesc»(In. 12:49), căci toate câte le grăiesc Duhul și Fiul sunt cuvinte ale lui Dumnezeu. Și pentru aceasta «toată Scriptura este insuflată de

Dumnezeu și de folos»(2Tim. 3:16), fiind vorbită de Duhul. Și cu adevărat aceasta arată că Duhul nu este zidire, deoarece toată zidirea cuvântătoare vorbește o dată de la sine, altă dată de la Dumnezeu, ca atunci când spune Pavel: «Despre fecioare nu am poruncă a Domnului, dar îmi dau cu părerea, ca unul miluit de Domnul. Iar pentru cele scrise vă poruncesc nu eu, ci Domnul»(1Cor. 7:25,10) și proorocul: «O, Doamne, fără judecată voi vorbi către Tine: Pentru ce o duc bine necredincioșii?»(Ier. 12:1) O dată spune: «Acestea spune Domnul» și altă dată Moise: «bâlbâit și gângav sunt eu»(Ieș. 4:10). Iar altă dată același: «Acestea spune Domnul: Trimite pe poporul Meu ca să-Mi slujească!»(Ieș. 4:23). Dar Duhul nu așa. Căci nu spune vreodată cele ale Sale, iar altă dată cele ale lui Dumnezeu, căci aceasta era a zidirii. Ci toate ale Duhului sunt cuvinte ale lui Dumnezeu; asemenea și ale Fiului. Pentru aceasta nici Fiul nu vorbește de la Sine¹⁴⁸. Căci zice: «Tatăl, Care M-a trimis, Acela Mi-a zis ce să zic și ce să vorbesc». Nu învățându-le, căci aceasta ar fi fost ale celui nedesăvârșit și neînvățat, ci pentru că Tatăl, câte vorbește, le vorbește prin Fiul în Duhul. Și iarăși este scris: «Nimeni nu știe cele ale omului decât duhul omului care este în el; așa și cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu»; și iarăși: «Căci Duhul toate le cercetează, și adâncurile lui Dumnezeu»(1Cor. 2:10). Iar dacă spun că, de vreme ce cercetează, nu le știe și pentru aceasta cercetează, spunem că și Dumnezeu cercetează inimile oamenilor. Și spune prin prooroci: «Voi cerceta Ierusalimul cu făclia»(Zah. 1:12). Și este scris iarăși: «Nu știți că trupurile voastre sunt templu al Sfântului Duh, pe Care-L aveți de la Dumnezeu?»(1Cor. 6:19) Și

¹⁴⁸ E lucru mare că nu vorbește de la Sine, arată dragostea, conlucrarea și deoființimea cu Tatăl. Și nu vorbește niciodată de la Sine, nu ca oamenii insuflați, care sunt insuflați doar câteodată.

iarăși: «Nu știți că sunteți templu al lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?» (1Cor. 3:16) Și iarăși: «Iar voi nu sunteți în trup, ci în Duh dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi» (Rom. 8:9). Și iarăși este scris: «Și așa erați unii, dar v-ați spălat, v-ați sfințit, dar v-ați îndreptat în numele Domnului Iisus Hristos și întru Duhul Dumnezeului nostru» (1Cor. 6:11). Și iarăși: «Căci nu voi cuteza să spun ceva din cele ce nu a lucrat Hristos prin mine cu cuvântul și cu lucrul spre ascultarea neamurilor, prin puterea semnelor și a minunilor, prin puterea Duhului Sfânt» (Rom. 15:18-19). Sfântul Pavel pomenește și în începutul epistolelor de Tatăl, de Fiul și de Sfântul Duh, scriind așa: «Pavel, rob al lui Iisus Hristos, chemat apostol, osebit pentru Evanghelia lui Dumnezeu pe care mai dinainte a făgăduit-o prin proorocii Lui în Scripturile sfinte despre Fiul Lui cel născut din sămânța lui David după trup, osebit Fiul al lui Dumnezeu întru putere după Duhul sfințeniei» (Rom. 1:1-4) și iarăși: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu și împărțășirea Sfântului Duh» (2Cor. 13:13) și iarăși: «sunt împărțiri ale harismelor, dar Același Duh; și sunt împărțiri ale slujirilor, dar Același Domn; și sunt împărțiri ale lucrărilor, dar Același Dumnezeu, Care lucrează toate în toți» (1Cor. 12:4-6) și Iov: «Viu este Domnul, Care așa m-a judecat și Atotțiitorul, Care mi-a amărât sufletul, și Duhul cel dumnezeiesc, Care este în nările mele» (Iov 27:2-3) și David: «Trimite lumina Ta și adevărul Tău!» (Ps. 42:3), spunând că lumina este Duhul și adevărul Fiul. Și în altă parte: «Arată-ne nouă, Doamne, mila Ta și mântuirea Ta dă-ne-o nouă!» (Ps. 84:8).

Despre Duhul. Să prindă curaj tot sufletul care întreabă despre cele dumnezeiești dacă are acest ochi încât să caute acestea și să vadă cele nevăzute

pentru simțuri și dacă, după ce va căuta așa, va putea să locuiască la Cel căutat, după cum e scris. Căci este scris: «De cauți, caută și locuiește la Mine!» (Is. 21:12). Dar locuiești atunci când cauți cu credință. Căci, chiar de se întâmplă să nu afli, nu te depărta de la a locui în credința Celui căutat¹⁴⁹, ci spune ca fericitul David: «Minunatu-s-a cunoștința Ta de la mine, întăritu-s-a, sunt neputincios în fața ei» (Ps. 138:6) și ca tatăl lunaticului: «Cred, Doamne, ajută necredinței mele!» (Mc. 9:24)! Deci, având această țință, vom cerceta cu credință despre ființa Sfântului Duh, cerând cunoștința de la Însuși Cel căutat. Căci El este Cel cercetat și tot El Cel ce dăruiește cunoștința despre Sine. Și, după cum am fost învățați de El prin dumnezeieștile Scripturi, El a făcut pe sfinți¹⁵⁰ și dăruiește viață veșnică celor ce se roagă lui Dumnezeu prin El. Este neapărat mai cinstit decât cei ce-L primesc, de vreme ce aceștia se fac sfinți când luminează El și stricăcioși atunci când pleacă¹⁵¹. El este de-a pururea, fiind izvor al vieții veșnice. Dar care este felul în care face ca El să fie în toți și în fiecare în parte, să ia seama mintea, făcându-se vrednică de a lua seama, izbăvindu-se de înșelăciune și de erezie și de femeile care amăgesc pe altele. Apropie-te cu așezare liniștită! Să fie liniștit nu numai ceea ce înconjoară trupul și ceea ce învăluie gura, ci și tot ce te înconjoară: cer, pământ, mare și cele înțelese în acestea. Și înțelege că

149 Credința în Dumnezeu e a inimii, e ca o casă, ca o platoșă. Ea e o simțire tainică, ascunsă. E omenească, dar poate și trebuie să devină harică prin nevoință, insuflată, revelată. Atunci ea devine mult mai tainică și mai adevărată, mai luminoasă prin puterea luminătoare a lui Dumnezeu.

150 Duhul face din simpli oameni sfinți, îi sfințește, îi unge cu har.

151 Nimeni nu se poate păzi de păcat și de rău fără ajutorul lui Dumnezeu. Omul fără Dumnezeu e închis în temnița neputinței.

toate sunt pline și că Duhul stă în ele de pretutindeni, ca Cel ce curge în ele și Se varsă și este din toate părțile și strălucește în ele. Căci «Duhul Domnului a umplut lumea și Cel ce ține toate laolaltă are cunoștința lui Dumnezeu» (Înț. Sol. 1:7). Strălucește în toți cei vrednici. Căci, precum săgețile soarelui luminează un nor și-l fac să strălucească, dându-i o înfățișare ca de aur, așa și Duhul Sfânt, venind în trupul omului, îi dă viață, îi dă nemurire, îi dă sfințenie, trezește pe cel ce doarme. Iar cel ce a fost mișcat cu mișcare veșnică de Duhul Sfânt se face viețuitor viu. Omul avea vrednicia de a locui în el Duhul, de prooroc, de apostol, de înger al lui Dumnezeu, fiind înainte de aceasta pământ și cenușă (Fac. 18:27). Ar fi mai vădită și mai limpede care este puterea și firea Duhului dacă ne-am gândi că îi înconjoară și-i poartă pe sfinți cu voia Sa și toată firea cuvântătoare. Căci S-a dat pe Sine la toată mulțimea puterilor cerești și la mulțimea dreptilor. Și orice ipostas al dreptilor, al celor mari și al celor mici, și al îngerilor și al arhanghelilor este sfințit. Și unul, și altul dintre trupurile celor adormiți, unul aici, altul dincolo și la celelalte puteri au ceva la mijloc între ele. Dar Duhul nu așa, nu face o parte din El, feliată pentru fiecare, să viețuiască dumnezeiește, ci cu toată puterea Lui le face pe toate. Și este de față pretutindeni, fiind asemenea cu Dumnezeu, Care-L trimite, și după existență, și după faptul de a fi așijderea pretutindeni și în toți. Și Gavriil a binevestit Mariei și altul în altă parte altuia din sfinți. Fiecare din prooroci proorocește. Pavel binevestește în Roma și Iacov în Ierusalim, Marcu în Alexandria și altul în altă cetate. Toți au fost plini de Duhul, neîmpiedicând nici o distanță să lucreze același har în același loc. Și pentru aceasta fiecare dintre sfinți este dumnezeu. Căci se grăiește către ei din partea lui Dumnezeu:

«Eu am zis: dumnezei sunteți și toți fii ai Celui Preaînalt» (Ps. 81:6) și: «Dumnezeul dumnezeilor», adică al sfinților, «Domnul a grăit» (Ps. 49:1) și: «arăta-Se-va Dumnezeu dumnezeilor în Sion» (Ps. 83:8), adică al sfinților. Neapărat pricina dumnezeilor de a fi dumnezei, Duhul, este dumnezeiască și din Dumnezeu. Căci, după cum pricina celor ce ard de a fi arzători este arzătoare¹⁵² și pricina sfinților de a fi sfinți e neapărat să fie sfântă, tot așa și pricina dumnezeilor de a fi dumnezei e neapărat să fie Dumnezeu. Având Duhul o așa bogăție bună și dumnezeiască, crezând deja în El, nu-ți fie frică să cauți pe Hristos, Dătătorul Acestuia! Căci nimeni nu poate să zică cum că Domn este Iisus Hristos decât în Duhul Sfânt. Și viața pe care o pune Duhul în ipostasul altuia nu stă în El, ci e ca și focul, pe de o parte are căldura din el, pe de alta se împărtășește apei sau la altceva din acestea. Așa și El are în Sine viața. Și cei ce se împărtășesc de El viețuiesc cu dumnezeiască cuviință, câștigând viața dumnezeiască și cerească. Căci toate cele nemuritoare se cuprind în El: toată mintea, tot îngerul, tot sufletul, și nu caută transformare, ținându-le bine, nici strămutare, ținându-le pe toate la Sine. Dar nu căuta creștere, pentru că este desăvârșit. De aceea la El toate sunt desăvârșite: dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, înțelepciunea, înțelegerea, sfatul, neclintirea, buna-credință, cunoștința, sfințenia, ispășirea, credința, lucrarea puterilor, harismele vindecărilor și câte sunt apropiate de acestea. Nu are nimic în Sine dobândit, ci le are pe toate în chip veșnic, ca Duh al lui Dumnezeu și crescut din El, avându-L pe El obârșie ca izvor al Lui și izvorând de acolo. Dar

152 Dacă fierul înroșit arde, pricina stă în foc și în fierbințeală, nu în fie. Deci și Duhul, dacă sfințește și îndumnezeiește, e Sfânt și Dumnezeu, chiar dacă lucrează prin apă, prin mir, prin punerea mâinilor.

este și El izvor al bunătaților zise mai înainte. Însă Cel ce izvorăște din Dumnezeu este ipostatic, iar cele ce izvorăsc din El sunt lucrări ale Lui. Pe Acest Duh Sfânt L-a revărsat cu îmbelșugare Dumnezeu asupra noastră prin Iisus Hristos; L-a vărsat, nu L-a zidit, L-a dăruit, nu L-a făcut, L-a dat, nu L-a creat. Spun acestea în paralel deoarece trebuie să fii întărit din toate părțile. Cel ce este învățat de Acest Duh să zică ceva în apărare față de cei ce-l judecă, fiind învățat de Dumnezeu, aude pe proorocul care zice: «Și vor fi toți învățați de Dumnezeu» (In. 6:45). Deci acest Duh dumnezeiesc este mult în sufletul cuvântător, dacă nu vrea să apostazieze prin trândăvie. Și, apropiindu-se de El și făcându-se ca una, aude: «Cel ce se alipește de Domnul este un duh cu El» (1Cor. 6:17)¹⁵³. Lui fie slava. Amin.

¹⁵³ Nu putea face o altă încheiere decât această doxologie minunată. Căci credința și adevărul deplin se fac în suflet o desfătare. Dacă la început credința e piatră de poticnire pentru omul păcătos, neobișnuit cu sfințenia, slab, mai apoi ea îl duce la bucurie, la veselie negrăită a duhului, la pacea sufletului, la viața cea neîntristată și nepieritoare.

Expunere a credinței niceene

Urmând credinței dinainte orânduite, anatematizăm credința lui Sabelie, care spune: Același este Tatăl și Fiul și Sfântul Duh; căci se abate cum că Tatăl Însuși este Fiul și cum că Fiul Însuși este Tatăl, de asemenea și Sfântul Duh, încât este o Față (Persoană), dar trei nume; căci acestea ajung străine de credință; căci pe Tatăl Îl știm Tată, pe Fiul Fiu, pe Duhul Sfânt Duh Sfânt, o împărăție, o ființă, o Dumnezeire.

Încă anatematizăm credința lui Fotin, care spune: Din Maria și aici este Fiul și nu este El înainte de aceasta, ci se spune în Scripturi în chip dinainte hotărât, iar numai El este din Maria după dumnezeire. Iar acestea le știm străine de credință, căci Fiul subzistă pururea împreună cu Tatăl, fiind născut, și era împreună cu Tatăl, după cum este scris. Căci nu era vreodată când nu era Fiu, ci pururea Tată Care are Fiu; căci cu neputință este să se spună Tată fără Fiu, Care să fie vreodată mai apoi Tată, cu schimbare, ci pururea Tată, pururea Fiu, precum mai-nainte am zis. Nu împreună-frate, ci era născut împreună cu Tatăl, precum s-a scris înainte. Și acestea despre Tatăl și despre Fiul.

Iar despre Sfântul Duh așa credem: Duh dumnezeiesc, Duh Sfânt, Duh desăvârșit, Mângâietor, nezidit, Care a grăit în Lege și în prooroci și în apostoli și S-a pogorât la Iordan.

Iar despre întruparea din Fecioară a Fiului așa credem: că a luat om desăvârșit din Născătoarea de Dumnezeu Maria prin Duhul Sfânt, trup și suflet, cu adevărat și nu cu părere; căci așa a venit să desăvârșească pe omul pe care l-a luat; și că a pătimit și

că S-a îngropat și că a înviat a treia zi și că S-a înălțat la cer și a șezut de-a dreapta Tatălui, îndumnezeind omul pe care l-a luat, Care vine să judece viii și morții, după descoperirea de dinainte a celor de la Dumnezeu.

Iar unde dumnezeieștile Scripturi vorbesc în chip dinainte hotărâtor despre El ca zidire, înțelegem plămădirea cea după trup.

Încă anatematizăm pe cei ce nu mărturisesc învierea trupului și toate ereziile cu această credință.

A fost anatematizată în cele scrise înainte și credința fără de Dumnezeu a arienilor prin ceea ce credem noi și spunem: născut, nu făcut. Căci ei spun că zidire este Fiul lui Dumnezeu. Iar înainte de a împlini toate părțile credinței, mărturisim și spunem: Credem întru una Biserică, într-un botez, în învierea morților, în împărăția cerurilor, în judecata veșnică.

Cuprins

Nota traducătorului.....	5
Studiu introductiv	7
Bibliografie selectivă	27
Cuvântul întâi - Răsturnare a cuvântului apologetic al necredinciosului Eunomie.....	33
Cuvântul al doilea către Eunomie - Despre Fiul.....	82
Cuvântul al treilea împotriva lui Eunomie - Despre Sfântul Duh	128
Cuvântul al patrulea.....	141
Cuvântul al cincilea - Despre Sfântul Duh, că nu este zidire.....	168
Expunere a credinței niceene	209

În Seria *Credo* a editurii Crigarux

au mai apărut:

* Părintele Gheorghe Calciu. O viață de mărturisitor
al neamului românesc

* Preot Dragoș Munteanu, Prof. Rodica
Teofănescu Cocan - Jurnalul unui creștin

* Părintele Gheorghe Calciu, Mărturisitorul prigonit

* Preot Ilarion V. Felea, Spre Tabor, vol. I Pregătirea

* Preot Ilarion V. Felea, Spre Tabor, vol. II Curățirea

Editura Crigarux – 10 ani de la înființare

Tipar : AUTOGRAF